İMAM GAZÂLÎ

TEVHİD AKİDESİNİN ESASLARI

Hikmet
Neşriyat

İmam Gazalî'nin Risaleleri • 4-5-6

Tevhid Akîdesinin Esasları

•

Nasihatların Özeti

•

Aldanan İnsanlar

Ofset Hazırlık
Elit

Baskı
Çevik

İstanbul 2004

ISBN 975-290-628-1

Hikmet Neşriyat Ltd. Şti.
Sümer Mahallesi 24.Sokak No: 13
Zeytinburnu - İstânbul
Tel: (0212) 415 22 41 (pbx)
Fax: (0212) 415 33 35

www.hikmetnesriyat.com

TEVHİD AKÎDESİNİN ESASLARI

•

NASİHATLARIN ÖZETİ

•

ALDANAN İNSANLAR

Telif

İmam Gazalî

Tehzip ve tekmil

Abdulhalık Duran

Hikmet Neşriyat

İÇİNDEKİLER

4. RİSÂLE

TEVHÎD AKÎDESİNİN ESASLARI

Bismillâhirrahmânirrahîm

Allah teâlâ birdir, ortağı yoktur. Tektir, benzeri yoktur. Zıddı yoktur. Rakîbi yoktur. Kadîmdir, öncesi yoktur. Ezelîdir, başlangıcı yoktur. Ebedîdir, sonu yoktur. Dâimdir, kesintisi yoktur. Kayyum'dur, yıkılması ve zevâli yoktur. Hep vardı ve hep var olacaktır. Yüce sıfatlarla vasıflıdır. Sıfatları da zati gibi, ezelî ve ebedîdirler. Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği gibi, "O evvel ve âhirdir, zâhir ve bâtındır. O her şeyi bilendir."[1]

Allah teâlâ'nın subutî sıfatları şunlardır:

1- Tenzih: Bu sıfatın mânası şudur: Allah teâlâ, sûreti olan bir cisim, had ve miktarı olan bir cevher

1 -Hadîd, 3. Not: Evvel= Her şeyden önce olan. Âhir= Her şeyden sonra kalan. Zâhir= Eserleriyle açık olan. Bâtın=mahiyetiyle gizli ve bilinmez olan. İkinci bir mânaya göre, Zâhir= Her şeyin dışına hükmeden. Bâtın= Her şeyin iç yüzüne hükmeden.

değildir.[2] O cisim ve cevherler gibi toplanma ve parçalanmayı kabul eden bir şey değildir. O ne cisim, ne de arazdır.[3] Cisimlerde yer eden arazlar O'nda yer etmezler. Ne O başka bir varlığa benzer, ne de başka bir varlık O'na benzer. Mikdar O'nu sınırlandırmaz. Cihetler O'nu kuşatmaz. Yer ve gökler O'nu içlerinde tutmazlar. O kendisinin söylediği ve kasdettiği mânada Arş'ın üzerindedir. O'nun Arş üzerinde oluşu temas etmek, yerleşmek, içine girmek, üstünde oturmak şeklinde değildir.[4] Arş O'nu taşımaz. Aksine, O, Arş'ı kendi emir ve kudretiyle taşır. O Arş'ın üzerindedir. Fakat bu durum O'nu Arş'a daha yakın, diğer yerlerden daha uzak etmez. Çünkü O, her yere ve her şeye aynı derecede yakındır. Kur'ân-ı Kerim'de de belirtildiği gibi, insana can damarından ve hayat merkezinden daha yakındır.[5] Ancak, Allah teâlâ'nın zatı ci-

---

2 -Filozoflar ve kelâmcılar, maddeyi cisim ve cevher diye iki kısma ayırmışlardır. Bu itibarla, buradaki cevher, kıymetli taş ve maden anlamında değildir.

3 -Arazlar gelip geçici olan haller demektir. Sıcaklık, soğukluk, sertlik yumuşaklık, sağlık, hastalık, sevinmek, üzülmek, renk ve şekle girmek gibi maddî ve ruhî değişmeler arazlardır.

4 -Bu haller madde ve cismin halleridir. Allah teâlâ ise, madde ve cisim değildir.

5 -"Bir ben vardır bende, benden içeri." sözü de bu yakınlığı ifade etmek için söylenmiştir. Ancak, onu bu lâfızlarla ifade etmek tasvip edilmez. Çünkü, bu sözden başka türlü mânalar da çıkarılabilir. Halbuki, Allah teâlâ ile ilgili olarak söylenen sözlerin net, açık ve kesin olması, muhalif mânalara ihtimali bulun-

simlere benzemediği için, O'nun yakınlığı da cisimlerin yakınlığına benzemez.

Allah teâlâ, bir şeyin (yerin, mekânın...) içine girmez, bir şey de O'na hulûl etmez. Ne zaman, ne de mekân O'nu içine alıp sınırlandıramazlar. O, zaman ve mekândan evvel de vardı. Şimdi de aynı mahiyet ve özelliktedir. O yaratıklardan ayrıdır. Bunlarla ittisal halinde değildir. O hiçbir suretle değişmez. Deği-

---

maması lâzımdır. Şiir ve sevgi dillerinde ölçüsüzlük ve dikkatsizlik bulunduğu için, Allah teâlâ'yı bu dillerle anlatmaya kalkmak doğru değildir. Çünkü Allah teâlâ, kişilere göre tarif ve tanımı yapılabilen bir varlık değildir. O'nun tek ve evrensel olan bir tarif ve tanımı vardır. Bu da kendisinin Kur'ân-ı Kerim'de yaptığı tarif ve tanımdır. Fakat bir kısım sufiler Allah teâlâ'yı istedikleri şekilde tarif etmiş ve O'nun için akıllarınca uygun buldukları ifade ve sözleri kullanmışlardır. Bundan da bir yığın hatalar ve yanlışlar ortaya çıkmıştır. Bunların kendi kendilerinden yaptıkları bir rivayete göre, güya ki, yaşlı ve saf bir kadın, "Allah yanımda olsaydı da, onun saçlarını tarasaydım!" demiş ve O'na karşı bir hizmet ifa etmenin iştiyakıyla inlemiş. Hz. Musa, bu kadının sözünü duyunca, onu uyararak, "Aman, böyle söyleme, küfre girersin. Çünkü Allah teâlâ, senin düşündüğün gibi, saçları olan ve saçları taranmakla kendisine karşı bir hizmet ifa edilebilen bir varlık değildir." demiş. Fakat, Allah teâlâ, Hz. Musaya vahiy indirerek, kullarının kendisini kendi akıl seviyelerine göre tasavvur ettiklerini, bu da onlar için normal olduğunu bildirmiştir. Bu rivayetin aslı ve esası yoktur ve Allah teâlâ'yı herkesin kendi akıl seviyesine göre tasavvur etme ruhsatı da verilmiş değildir. Onun için, bütün mü'minlerin O'nu ayrı tarif ve tanımla tanımaları, O'nu bu tanıma göre tasavvur etmeleri ve konuşmaları gerekirse, O'nu bu şekilde anlatmaları gerekir.

şebilen sıfatlar O'nda yoktur. Gelip geçici şeyler O'nda barınmazlar. Celâl ve kemâl sıfatlarında ne artma, ne de azalma olmaz. Bunlar nihaî mükemmellikte olan ebedî sıfatlardır.[6]

Allah teâlâ, dünyada yalnızca akılla bilinir. Cennette ise bir lütuf ve nimet olarak gözlerle de görülür.

2- Hayat ve kudret. Bu sıfatların mânası şudur: Allah teâlâ diridir ve kudretlidir. Zorlayıcı ve kahredicidir. Âcizlik ve yetersizlik O'na âriz olmazlar. Uyku ve uyuklama O'nu tutmazlar. Yokluk ve ölüm O'nun için düşünülmezler. O, hem dış, hem de iç yönleri ve boyutlarıyla her şeyin yaratıcısı, yöneticisi, sahibi ve mâlikidir. Yaratıcılık ve yöneticilik, zorlayıcılık ve kahredicilik O'nun ayrılmaz sıfatlarıdır.[7] Gök-

---

6 - Bu sıfatlardan heybet, kahır, kudret, azap etme, cezalandırma gibi mânaları taşıyan kısmına "celâl sıfatları" denir; merhamet, af, lütuf, rızk verme, afiyet verme, mükâfâtlandırma, mutlu etme gibi mânaları taşıyanlarına da "cemâl" sıfatları denir.

7 -Allah teâlâ zorlayıcı ve kahredicidir. Bu sıfatların mânası şudur: Allah teâlâ, bir iş yaparken kimseye danışmaz ve kimsenin rızasını aramaz. Kendisinin yaptığı işi herkes kabul etmek ve sindirmek zorundadır. Karşı gelen olursa, O bu mukavemeti de kırar ve isyankârı kahredip ezer.

Allah teâlâ'nın yönetiminde elbette ki, demokrasi düşünülemez. Çünkü demokrasi aynı seviyede olan bir kitlenin ortaklaşa yönetimidir. Kaldı ki, kitle yönetiminde de, demokrasi zayıf bir yönetim tarzıdır. Yakın tarihte bu zayıf yönetimin benimsenmesi, daha önceki tarihlerde zalim ve zorba diktatörlerin ellerinde tuttukları güçle çok zulüm ve haksızlık yapmalarıdır. Bu de-

ler O'nun elinde bir sayfa gibi dürülmüş, yaratıklar O'nun avucunda çaresiz sinmişlerdir.

---

mektir ki, demokrasi ideâl bir yönetim tarzı değil, bir sığınma rejimidir. Bu rejimde, yönlendirici durumdaki halk, kitle olarak basiretsiz ve şuursuz ise, baş ayağın altında kalır, akıllı olan yöneticilerin eli kolu bağlanır ve bildikleri doğruları yapma gücünden mahrum kalırlar. Halk kolay aldatılabildiği, aldatanlar da çok olduğu için, uzak görüşlü ve ihlâslı bir yönetim bulunsa bile, çoğu zaman ayak takımının yanlış tercihlerine boyun eğmek zorunda kalır. Bu da çeşitli sıkıntılara yol ve kapı açar. Tarihte bir köşe taşı olan bu son önemli olayda da, mantıksız bir hamasetle, bazı kasıtlı mihrakların itmesi ve kışkırtmasıyla sokağa dökülen halk, yönetime meseleyi enine boyuna inceleme fırsatı bile vermeden, onu ayakların yürüdüğü bir yola sürükledi. Halkı sokağa dökenler arasında, sağ kesimden oldukları sanılan bir takım maceracıların da bulunması, ayrıca esef ve elemi mucip olmuştur. Çünkü bu yapılan şey, doğruluğu ispatlanmamış ve ittifakla kabul edilmemiş bir tavır ve tutumu sokak gücüyle yönetime benimsetmek için anarşi çıkarmaktan başka bir şey değildir. Halbuki, bu ülkede yakın zamana kadar sağ kesim, anarşiye karşıydı. Fikir mi değişti, yoksa saf mı parçalandı?

Demokraside bir de muhâlefet vardır ki, yemeyin, yanında yatın. Bu muhâlefet, milletin vergisi, teri ve kanı ile beslenip semirdiği halde, hiçbir zaman onun çıkarını düşünmez ve onun yararına bir iş yapıp bir söz söylemez. Bundan da ötesi, o, rakip olduğu ve düşman bildiği iktidarı yıpratıp koltuktan indirmek için, onun millet yararına yapmak istediği her işi baltalar ve önlemeye çalışır. Bu sebeple, muhâlefet geri kalmış ülkelerde en amansız bir düşmandan daha yıkıcı ve daha zarar vericidir. Ve şayet böyle bir ülkede bir gün devlet yıkılırsa, bu meş'ûm akîbetin baş müsebbibi ve en büyük sorumlusu bu hırçın, bencil, yıkıcı ve kavgacı muhâlefettir.

Allah teâlâ, yaratmada ve yoktan var etmede tektir. Esbâbın (ve bu arada insanların) işi ise, O'nun emri, izni ve kuvvetiyle eşyayı terkip ve tahlil etmekten (birleştirip dağıtmaktan) ibarettir. Bunlar yaratma ve yokluktan var etme gücünden mahrumdurlar.

Allah teâlâ, yaratıkları da, onların yapıp ettiklerini yaratmış, rızk ve ecellerini belirlemiştir. Hiçbir şey O'nun elinden kurtulmaz ve hiçbir iş O'nun kudretini aşmaz. Kudretinin taalluk ettiği şeyler sayısız, ilminin kapsadığı işler de sonsuzdur.

3- İlim. Bu sıfatın mânası şudur:

Allah teâlâ, bilinen bütün şeyleri bilir. Bilgisi, yerin altından göklerin üstüne kadar her şeyi kuşatmıştır. Yerde veya göklerde bulunan bir zerre, O'nun bilgisinden hâriç değildir. O, siyah bir karıncanın karanlık bir gecede siyah bir kaya üzerindeki tepinmelerini de, uçsuz bucaksız fezadaki bir toz tanesinin kıpırdanmalarını da bilir. O gizli olanı da, gizliden daha gizli olanı da bilir. O ruhlardaki duygulanmaları, kalplerdeki dalgalanmaları ve dimağlardaki düşünmeleri de bilir. O ezelden beri bilendir. Bildiği her şeyi ezelden beri bilir. Zaman içinde O'nun ilim ve bilgisinde ne değişiklik, ne ziyadelik, ne de eksiklik

---

Demokrasinin en büyük kusuru ve onu çürüten güvesi muhâlefettir. Ve demokrasi mühâlefetsiz olmaz. İslâma göre ise, rejim ne olursa olursun, yönetimin şura ve meşverete dayanması ve ehil kimselere danışılması lâzımdır.

olur.[8] Her şey, zamanı gelince O'nun bildiği şekilde ortaya çıkar ve O'nun irade ve takdir ettiği biçimde gerçekleşir.

---

8 -Şiiler, Allah teâlâ için "bedâ" dedikleri şeye inanırlar. Bunun mânası ise, bir şeyi bir türlü bilmişken, daha sonra onu başka türlü bilmektir. Buna inanmak küfürdür. Şiileri bu inanca iten sebep ise onların ashâb'a duydukları bitmez tükenmez kindir. Şiiler, histerik bir duyguyla, ashâbı kötülemek isterler. Halbuki Allah teâlâ bu mübarek insanları Kur'ân'da övmüş ve medhetmiştir. Bu gerçek, şiilerin akıllarını başlarına getirmek yerine, onları daha büyük bir fırtınanın içine itmiştir. Bunlar, bunun üzerine şöyle demişlerdir: "Allah, bu kabil âyetleri indirirken, ashâbın daha sonra, Hz. Ali'nin hilâfeti mevzuunda alacakları yanlış tavrı bilmemiştir." Bu sözü, tartıştığım bir şiî hocasından bizzat duydum. Allah Resûlunun ashâbına düşmanlık, böylece bu insanları küfrün kucağına atmıştır. Mukaddes şeylere düşmanlık, her zaman bu sonucu doğurur. Onun için, kutsal yönü bulunan her hangi bir şeye karşı olumsuz bir tavır almaktan veya saygıda kusur etmekten şiddetle kaçınmak lâzımdır. Aksi takdirde, bunun vebali küfre yuvarlanmak gibi korkunç bir şeydir.

Evet, Allah teâlâ hakkında bedâ'ya inanmak küfürdür. Fakat, bunu söylerken, şiilerin kâfir olduklarını söylediğim mânası çıkarılmamalıdır. Çünkü mensup olduğum ehl-i sünnet akîdesine göre, gerçekten kâfir olmayan bir kimseye kâfir demek, onu öldürmek gibidir. Bu sebeple, ben, "Şu kâfir, bu kâfir." demekte sakınca bulmayan sorumsuz manyaklardan değilim. Bu hükmün tek mercii Allah teâlâ dır. Buna ancak o hüküm verebilir. Bizler yalnızca, prensipleri anlatıp açıklayabiliriz. Ondan sonra, isteyen kendini bunlara göre düzeltip selâmet yoluna girer, isteyen de Allah teâlâ ile karşılaşacağı güne kadar başını önünden kaldırmayıp ayaklarının onu çektiği yolda yürümeye devam eder.

4- İrâde. Bu sıfatın mânası şudur: Allah teâlâ, yarattığı her şeyi ve yaptığı her işi kendi istek ve iradesiyle yaratır ve hiçbir zorlama, baskı ve mecburiyet duymadan yapar. Bu sebeple, âlemde olup biten her şey, az veya çok, hayır veya şer, fayda veya zarar, iman veya küfür, kazanç veya kayıp, artma veya eksilme, tâat veya masiyet O'nun takdiri, hikmeti, iradesi ve isteği ile olur.[9] O'nun istediği her hangi bir şey olur; O'nun istemediği hiçbir şey olmaz. Ne kalplerdeki bir anlık dalgalanma, ne de gözlerdeki sür'atli bir bakış O'nun iradesi dışında oluşmazlar. O yoktan var eden, ondan sonra, var ettiğini halden hale sokandır. O'nun irade ve kaderi redededilemez. O'nun hüküm ve kararı iptal edilemez. Kulun günahlardan sakınması O'nun tevfik ve hidâyetiyledir; ibadet ve tâat yapması da O'nun irade ve kudretiyledir. İnsanlar, cinler, melekler ve şeytanlar güç birliği ederek O'nun irade etmediği bir şekilde bir zerreyi hareket ettirme-

---

9 -Yunan filozofları ve onların mesleğini benimseyen diğer filozoflar, Allah teâlâ'nın yaptıklarını zorunlu olarak yaptığını söylemişlerdir. Bunu söylemek ise küfürdür. Mutezile kelâmcıları da (Bunlara da küçük filozoflar demek lâzımdır), Allah teâlâ'nın insanların yararına olan şeyleri yapmak zorunda olduğunu ileri sürmüşlerdir. Prensip olarak bu görüş de küfürdür. Fakat, müslüman olduklarını söyleyen mutezile'ye kâfir demek de kimsenin yetkisi dahilinde değildir. Bir âlimin dediği gibi, bir fikir veya amelin küfür olması ayrı, bir kimsenin bununla kâfir olması ayrıdır. Çünkü kâfir olmanın bundan başka bazı şartları daha vardır. Bu şartlar ise, herkeste gerçekleşmeyebilir.

ye veya hareketini durdurmaya kalksalar, bunu yapmaktan âciz kalırlar.

Allah teâlâ'nın iradesi de ilmi gibi, ezelîdir. Ve zaman içinde iradesinde her hangi bir değişme meydana gelmez. Kendisi, ebede kadar olacak her şeyi ezelde irade etmiş ve iradesini kader haline getirmiştir. Zamanı gelince de her şey, O'nun irade ettiği ve kader haline getirdiği şekilde meydana gelir. Bunda hiçbir değişiklik olmaz. Bunun zamanı da değişmez. Allah teâlâ, bütün şeyleri ve olup bitenleri bir anda ve birlikte irade etmiş ve kaderleştirmiştir. Çünkü O'nun bir şeyi bilmesi veya irade edip kararlaştırması bir ön düşünmeyi gerektirmez. Bu sebeple de, zamana ihtiyaç doğurmaz. Hal bu olunca da, O'nun bir şeyi bilip irade etmesiyle her şeyi bilip irade etmesi arasında fark yoktur. O, bütün şeyleri toptan bilmiş ve hepsini topluca irade etmiştir.

5- Sem' ve Basar (işitmek ve görmek). Bu sıfatların mânası şudur:

Allah teâlâ işiten ve görendir. O, her sesi işitir ve her şeyi görür. Hiçbir ses, ne kadar zayıf olursa olsun, O'nun işitmesinden ve hiçbir şey, ne kadar küçük olursa olsun, O'nun görmesinden hariç kalmaz. Uzaklık O'nun işitmesini, karanlık da O'nun görmesini engelleyemezler. O'nun işitme ve görme biçimi de, diğier sıfatları gibi, yaratıkların işitme ve görme biçimlerinden farklıdır. Çünkü O, ne zatıyla, ne de sıfatlarıyla yaratıklara benzemez.

6- Kelâm (konuşmak). Bu sıfatın mânası şudur: Allah teâlâ konuşandır. O, konuşarak emreder, nehyeder, müjde verir, uyarır ve tehdit eder. O, ezelden beri konuşma sıfatına sahiptir. O'nun konuşması da diğer sıfatları gibi, kendisine mahsus özellikler taşır. Bu sebeple, O'nun konuştuğu bilinirken, nasıl konuştuğu bilinmez. O'nun sıfatlarını "nasıl?" sorusuyla tahlil etmeye çalışmak, küfür ve dalâlete götüren yanlış bir yoldur. Bu yüzden, O'nun sıfatlarıyla ilgili konularda "nasıl?" sorusunu unutmak lâzımdır. Prensip olarak sıfatların varlığını akıl kabul ettikten, hatta zorunlu ve zarurî bulduktan sonra, nasıl olduklarını bilmemek, onları makul ve akla uygun olmaktan dışarı çıkarmaz.

Sıfatlar bahsinde kesin olarak bilinen şey, Allah teâlâ'nın sıfatlarının madde ve cisim olan yaratıkların sıfatlarına benzememeleri ve bunlardan çok üstün olmalarıdır.

Kur'ân, İncil, Zebur ve Tevrat Allah teâlâ'nın peygamberlerine indirdiği sözleridir. Diğerleri zamanla ortadan kalkmışlar, Fakat Kur'ân dillerde okunmaya, sayfalarda yazılmaya ve zihinlerde tutulmaya (ezberlenemeye) devam etmektedir. (Kıyâmetin kopması zamanına kadar da böyle gidecektir.) Kur'ânla ilgili olarak inanılması zorunlu olan bu hususların dışında söyleyip tartışılan şeyler, doğru olmayan sonuçlara götürme tehlikesini taşırlar. Bu sebeple, onları dinlemekten ve öğrenmekten sakınmak daha selâmetli-

dir.[10] Allah teâlâ'yı daha iyi tanımanın yolu, sıfatlarını akıl ve kıyas yoluyla kurcalamaya ve nasıl olduklarını anlamaya çalışmak değildir. O'nun açmadığı ve açıklamadığı bu yola girmek, O'nu daha iyi tanımaya değil, yanlış tanımaya vesile olur.

Allah teâlâ, Musa aleyhisselâm ile de konuşmuştur. Bunu bildiren âyet-i Kerime şöyledir:

"Allah, Musa ile de konuştu."[11]

O, kıyâmet gününde hesap için kullarını sorgularken de konuşacaktır.

Allah teâlâ'nın zatî sıfatları gibi, fiilî sıfatları da vardır. Fiilî sıfatların mânası şudur:

Allah teâlâ'nın kendisi dışındaki her varlık, O'nun fiili ile vücut bulmuş ve O'nun hikmetiyle biçinlenmiştir. O'nun fiilllerinde hikmet ve adâlet vardır. Hikmetin zıddı olan mânasızlık ve gayesizlik ve adâletin tersi olan zulüm ve haksızlık O'nun için muhâldırlar.

İnsanlar, cinler, şeytanlar, melekler, gökler, yer, hayvanlar, bitkiler, cevherler, arazlar, görülen ve duyulan şeyler O'nun kendi kudretiyle yokluktan vücuda getirdiği, hikmet ve rahmetiyle varlık libasını giydirdiği şeylerdir. Bunlar, var olmadan önce yok-

---

[10] -Bu sözle, kelâm kitaplarındaki "kelâm" konusunun ayrıntıları kasdedilmiştir.

[11] -Nisa, 164

tular. Allah teâlâ kendi kudretini göstermek, iradesini gerçekleştirmek ve kendi kendisine verdiği sözü yerine getirmek için bunları var etmiştir. Bu sebeple, bunların varlığı bir zorunluluktan doğmamış ve bir ihtiyaçtan ileri gelmemiştir. O bütünüyle Allah teâlâ'nın lütuf, ihsan ve rahmetinin bir eseri olarak gerçekleşmiştir.

Bu yüzden, var edilenler Yaratıcıları olan Allah teâlâ'ya minnet borçludurlar ve O'na şükür ve itâat etmekle mükelleftirler.

Kimsenin Allah teâlâ üzerinde bir hakkı yoktur. O'nun ise herkesin üzerinde çok hakları vardır. O, bu haklarını yerine getirmeye çalışanları mükâfâtlandırır. Bu mükâfât da O'nun yeni bir lütfudur. Ve O, haklarını tanımayanları cezalandırır. Bu ceza da O'nun adâletidir.

Allah teâlâ'ya itâat etmek hakkı, O'nun peygamberler vasıtasıyla bildirmesiyle sâbit olmuştur. Bu sebeple, O, peygamberlere inandırıcılık kazandırmak için, onlara mucizeler vermiş ve bu suretle onların gerçek elçiler ve peygamberler olduklarını göstermiştir.

Bu peygamberler, O'nun emir ve yasaklarını bildirmiş, O'nun mükâfât ve cezasını açıklamışlardır. İnsanların da bunlara inanmaları ve onların getirdikleri ilim ve ahlâka uymaları vacip kılınmıştır.

Allah teâlâ, son olarak Muhammed Aleyhissalatu

vesselâmı bütün ırk ve milletlere göndermiş ve mesajını bu peygamber vasıtasıyla bunların hepsine[12] ulaştırmıştır.

O, bu peygambere indirdiği dinle (İslâm dini ile) önceki dinleri yürürlükten kaldırmış ve kurtuluşu bu dine ve bu peygambere inanıp uymaya bağlamıştır. Bu sebeple, bu peygamberin kendi resûlu olduğuna şâhidlik etmeyi kendi biriliğine şâhidlik etmenin tamamlayıcısı ve kabul şartı haline getirmiştir.

Bu şehâdetin gereği olarak da, onun (peygamberin) dünya ve âhiret ile ilgili olmak üzere verdiği bütün haberleri tasdik etmek zarureti ve zorunluluğu doğmuştur.

---

12 -Muhammed Aleyhissalatu vesselâma iman etmek, ondan önce geçen bütün peygamberlere iman etmeyi de gerektirir. Çünkü o, bu peygamberleri kabul etmiş ve onların hak peygamberler olduklarını söylemiştir. Allah teâlâ'nın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerim de bu peygamberlerden övgü ile bahsetmiş ve hepsinin kendi zaman ve dönemlerinin kurtuluş rehberleri ve hakikat kahramanları olduklarını açık seçik beyan etmiştir. Bu sebeple, İslâm dininde bütün peygamberlere iman etmek ve onların hatıralarına karşı azamî saygı duymak farzdır. Ancak, onların getirdikleri dinlerin ayrıntıları kendi zamanlarının şartlarına cevap mahiyetinde oldukları için, yeni dönemde bunların geçerliliği kalmamıştır. Esasen bu dinlerin mensupları da, artık kitapları kaybolmuş veya bozulmuş olan bu dinlerin hükümleriyle amel etmiyorlar. Bunun yerine, haham ve papazların indî ve beşerî olan ictihad ve görüşleriyle amel ediyorlar veya öyle görünüyorlar.

Allah Resûlunun, âhiretle ilgili olarak verdiği haberlerin bir kısmı şunlardır:

1- Kabirdeki sorgulama. Bu sorgulama haktır ve ona iman etmek vaciptir. Bu sorgulamayı yürüten iki melek ölüye, "Rabbin kimdir? Dinin nedir? Peygamberin kimdir?" diye sorarlar. Bu sorulara verilmesi gereken cevap da şudur: "Rabbim Allahtır. Dinim İslâmdır. Peygamberim Muhammed Aleyhissalatu vesselâmdır."

Kabirdeki bu kısa sorgulama mü'minlerle kâfirleri birbirinden ayırmak içindir.

2- Kabir azabı. Kabir azabını kâfirler ve günahları çok olan fâsıklar çekerler. Bu azabı çeken yalnızca ölülerin ruhlarıdır. Âhiretteki azabı ise, ruhlarla cesetler birlikte çekerler.

3- Hesap vermek. Kıyâmet gününde insanlar, dünyada yapıp ettiklerinin hesabını verirler. Allah teâlâ'ya hesap vermek ise, benzeri görülmemiş derecede zor ve sıkıntılı olan bir olaydır. Ancak Allah teâlâ, bu olayı iyi kimseler için kolaylaştır. Çok daha iyi olan kimselerden de hiç hesap sormaz. Bunlar, hesap için beklemeden hemen cennete giderler. (Hadis-i şeriflerde bildirildiğine göre, ağır musibet ve fakirlik çekip sabredenler, nimete tam şükredenler, Allah teâlâ'ya tevekkül edip hak çizgisinde sabır ve sebât gösterenler de bu son kısımdandırlar.)

Allah teâlâ, bizzat yürüttüğü bu hesap sorma ve sorgulamada peygamberlerden dini tebliğ edip etmediklerini, inkârcılardan da niçin bunlara inanmadıklarını sorar. Mü'minlerden de amellerindeki eksikliği sorar.

4- Mizan (terazi). Ameller, bir kefesi nur ve bir kefesi zulmet olan bir mizan ve terazi ile tartılırlar. İlâhî adaletin mutlak olması sebebiyle, zerre kadar değeri olan ameller de bu teraziye vurulur. İyilikler onun nur kefesine, günahlar ve kötülükler de onun zulmet kefesine konulur. Ve bunlar birbiriyle tartılarak kurtulanlarla helâk olanlar belirlenirler.

(Bu terazi ya mânaları tartabilen bir terazidir, ya da mânalar tartılmak için maddeleştirilirler.)

5- Sırat (köprü).[13] Kıldan ince ve kılıçtan keskin olan bu köprü, cehennem üzerine kurulur. Onun üstünden geçmeye çalışırken, kâfirler ve imansız giden fâsıklar düşüp cehenneme yuvarlanırlar. Mü'minler ise, derecelerine göre ya sür'atli, ya yavaş, ya da emekleyerek geçerler.

6- Havuz. Allah Resûluna bir ayrıcalık ve üstün-

---

13 -Türkçede buna "sırat köprüsü" denir. Fakat bu tabir yanlıştır. Çünkü sırat da köprü demektir. Buna göre bu tabir, köprünün köprüsü olur. Ancak galat-ı meşhurlar bağışlanırlar. Bir de bu köprünün diğer köprüler gibi kolay geçilmediğini ima etmek maksadıyla, ona köprülerin köprüsü anlamında sırat köprüsü demek de doğrudur.

lük nişanı olarak, mahşer yerine onun adına bir havuz kurulur." Muhammedin Havuzu" denilen bu havuzun suyu cennetteki "kevser" nehrinden gelir. Mahşer sıcağında baygınlık derecesinde susamış olan mü'minler, bu havuzdan içerler ve ondan sonra mahşer boyunca hiç susamazlar.

7- Şefâat. Kıyâmet gününde peygamberler ve sâlih kimseler (âlimler ve şehidler), Allah teâlâ'yanındaki değer ve itibarları ölçüsünde şefâat ederler. Bunların şefâatiyle bir kısım günahkârlar cehenneme atılmaktan kurtulurlar, bir kısım günahkârlar da cehenneme atılmışken oradan çıkarılırlar. En geniş ve kapsamlı şefâat izni Peygamberimiz Muhammed Aleyhissalatu vesselâm a verilmiştir. Bütün ümmeti onun şefâatinden yararlanırlar. Kimisinin derecesi arttırılır, kimisinin eksikleri kapatılır, kimisinin günahları affedilir ve kimisinin cezası kaldırılır veya hafifletilir.

8- Ashâbın üstünlüğü. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, ashâbının en hayırlı nesil olduğunu bildirmiş ve değişik vesilelerle onların cennetlik olduğunu haber vermiştir. Bu sebeple, bu mübarek neslin üstünlüğünü kabul etmek, onlara saygı ve sevgi duymak vaciptir. Onların içinde en efdal olanlar da sırayla Ebubekir, Ömer, Osman ve Ali'dirler.

Bu risâlede açıklanan esaslar çerçevesinde iman eden bir kimse, ehl-i sünnetten sayılır ve Allah Resûlun bildirdiği kurtuluş fırkasına dahil olur. Başka türlü inananlar ise, bid'at ve dalâlet içinde kalırlar.

AKAİD-İ NESEFİYYE

İmam Buharî'nin hemşehrisi ve İmam Gazalî'nin çağdaşı olan Ömer en-Nesefî'nin ehl-i sünnet akîdesini hulâsa eden meşhur risâlesini de buraya derç etmekte yarar gördük.

"El-Akaid'ün-Nesefiyye" ismiyle anılan ve kelâm ilminin özü ve özeti olan bu risâle şöyledir:

"Bismillâhirrahmânirrahîm

Eşyânın Hakikatleri

Eşyânın hakikatleri vardır. Bunlar hakkında ilim ve bilgi de gerçektir.

İlim Edinmenin Yolları

İlim edinmenin yolları üçtür. Bunlar sağlıklı duyular, doğru haber ve akıldır. Duyular da beştir. Bunlar işitmek, görmek, koklamak, tatmak ve dokunmaktır. Bu duyulardan her biriyle kendi alanına giren şeyler hakkında bilgi edinilir.

Doğru haber iki kısımdır. Biri mütevâtir haberdir. Mütevâtir haber, yalan söylemek üzere anlaşıp ittifak etmeleri veya aynı yalanı söylemekte buluşmaları tasavvur edilemeyen çok sayıdaki insanların verdikleri müşterek haberdir. Bu haber doğrudur ve onun kapsadığı ilim de sâbit ve kesindir. Diğeri de mucizelerle teyid edilmiş peygamberin verdiği haberdir. Bu haber de mütevâtir haber gibi doğrudur ve kapsadığı ilim de sâbit ve kesindir. Ancak, mütevâtir haberdeki ilim zorunlu iken, peygamberin haberindeki ilim istidlâlidir. Buradaki istidlâlden maksat ise şunu düşünmektir: Peygamber her ne kadar bir insandır ve bir insan yalan söyleyebilir. Ancak, onun elinde mucizeler vardır. Mu-

cizeler ise, Allah teâlâ tarafından peygamberin doğru söylediğini tasdik ve ispat etmek için verilmiştir. Bundan peygamberin doğru söylediği sonucu çıkar.

Akıl da ilim ve bilgi yoludur. Akıl yoluyla elde edilen ilimler zorunlu ve istidlâli olmak üzere iki kısımdır. (Zorunlu ilim delil gerektirmeyen, istidlâlî ilim ise delil gerektiren ve ancak delil getirince kabul edilen ilimdir.)

İlhâm, kesin ilim yolu değildir. (Bu sebeple, bir hüküm ifade edebilmesi için, onun yukarıda zikredilen ilim yollarından birisiyle desteklenmesi lâzımdır.)

Âlem

Âlem, kapsadığı bütün varlık çeşitleriyle birlikte sonradan yaratılmıştır. Âlemdeki varlıklar maddelerden ve arazlardan oluşmuştur. Madde, tek cüz'den ibaret ise ona "cevher" denir. Birden fazla cüz'den oluşmuşsa, ona "cisim" denir. Araz ise renk, koku, tat gibi maddeye yapışan ve onda oluşan şeylere denir.

Allah Teâlâ

Âlemi yaratan Allah teâlâ dır. O birdir; kadîm'dir; diridir; kudretlidir; ilim sahibidir; işitendir; görendir; irade ve meşiet sahibidir. Cisim, cevher veya araz değildir. Madde gibi bir şekli, hacmi ve sırını (bitiş çizgisi) yoktur. Madde gibi tek veya bir çok parçadan oluşmamıştır. Parçalara da bölünmez. Madde-

de olduğu gibi O'ndan bir şey ayrılmaz ve O'na bir şey eklenmez. O'nun için "mahiyet" sözü kullanılmaz. O'nun nasıl olduğu da sorulmaz. O, bir mekâna yerleşmez, zaman çerçevesine de girmez. Hiçbir şey O'na benzemez. Hiçbir şey O'nun ilim ve kudretinden hâriç değildir.

Allah teâlâ'nın Bazı Sıfatları

Allah teâlâ'nın kendi zatıyla birlikte var olan ve O'nun zati gibi ezelî ve ebedî olan sıfatları vardır. Bu sıfatlar ne O'nun zatının aynısı, ne de O'nun zatından ayrı ve başkadırlar. (İnsanların sıfatları ise, onların zatlarından ayrı ve başkadırlar. Bu sebeple de onlardan ayrılabilirler.) Bu sıfatlar ilim, kudret, hayat, kuvvet, işitmek, görmek, irade etmek (istemek), yapmak, yaratmak, rızk vermek, konuşmak gibi yüceliklerdir.

Konuşmak Sıfatı

Allah teâlâ'nın konuşması, insanların konuşması gibi gırtlak, dil, dudak, harf ve ses ile değildir.

(Fakat, muhatapların kulaklarına harf ve ses şeklinde intikal edebilir.)

Bu sıfat, kusur ve eksiklik olan dilsizlik ve suskunluk karşıtı bir anlam ifade eder. Bu sıfatın mahiyetini bilmek ise mümkün değildir. Allah teâlâ, vasıflı bulunduğu bu sıfatla emirler verir, nehiyler yapar ve değişik maksatlar için konuşur.

Kur'ân, Allah teâlâ'nin bir konuşması ve sözüdür. Bu sebeple, o yaratılmış değildir. (Çünkü Allah teâlâ, kendi sıfatlarının yaratıcısı değildir.)

Biz, O'nun bu konuşmasını mushaflarımıza yazarız; ezberleyip kalplerimizde saklarız; dillerimizle okuruz ve kulaklarımızla duyarız.

İrâde Etmek ve Yaratmak

Allah teâlâ, bu âlemi ve her şeyi irade ederek, yani isteyerek yaratmıştır.

Bu sebeple, bu âlem ne otomatik olarak O'nun varlığından etkilenerek varlık kazanmış, ne de kendisi bun yaratmak için her hangi bir zorunluluk hissetmiştir.

Hiçbir şey O'nun iradesi dışında olup bitmez.

Her şey O'nun irade edip yaratmasının eseridir.

Allah Teâlâ'yı Görmek

Allah teâlâ'yı görmek aklen câiz ve mümkündür. Kur'ân ve hadis, mü'minlerin âhirette O'nu göreceklerini haber verdikleri için de, buna iman etmek vâciptir.

Ancak bu görüş, maddî olan şeylerin görülmesi şeklinde olmadığı için, ne bir mekânda, ne bir cihette, ne bir mesafede, ne de ışığın intikali yoluyla olmayacaktır.

Kulların Fiilleri

Allah teâlâ, kulların kendileri gibi, fiillerinin de yaratıcısıdır. Bu sebeple, iman, küfür, tâat ve masiyet de O'nun iradesi, meşieti, hükmü ve takdiri ile vücut bulurlar. Ancak bu türlü fiillerde kulların da ihtiyârı, beğenmesi, meyletmesi ve seçmesi vardır. Sevap veya azaba müstahak olmaları da bu yüzdendir. Allah teâlâ, onlardan ihtiyâr ve seçimlerini güzel olan fiiller için kullanmalarını ister ve bunu yaptıkları zaman da onlardan râzı olur. İhtiyâr ve seçimlerini çirkin olan fiiller için kullandıkları zaman ise, onlara kızar ve rızasını onlardan kaldırır.

Mükellefiyet ve Sorumluluk

Bütünüyle güçsüz ve âciz olan bir varlık mükellef ve sorumlu tutulmayacağı için, Allah teâlâ, kullarına fiile mübaşeret etmek (başlamak) için güç ve kuvvet verir.

Ancak bu güç ve kudret yaratmak için yeterli değildir. Bu sebeple, fiili yaratma işi yine Allah teâlâ'ya âittir. Sonuçlar da O'nun eserleridir.

Bu yüzden, örneğin, dövülen kişide meydana gelen yara ve kırıklar ve bunların ağrı ve acıları (ve ölüm) ve yere atılan bardakta oluşan kırık ve çatlaklar Allah teâlâ'nın takdir ve kudretiyle oluşurlar.

Allah teâlâ, kullarına mübaşeret etmekten âciz ol-

dukları işleri teklif etmez ve böyle işlerden dolayı onları sorumlu tutmaz.

Öldürülen bir kimse, kendisi için takdir edilmiş olan eceliyle ölür. (Bu sebeple, o öldürülmeseydi, yine de aynı vakitte ölürdü.) Çünkü, ecel birdir ve hiç değişmez.

Haram da rızktır. Onun için, kul harama tâlip olursa, rızkı bundan verilir.

Hiç kimse, kendisi için takdir edilen rızkı tüketmeden ölmez ve hiç kimse bir başkasının rızkını yiyemez.

Allah teâlâ dilediği kimseyi dalâlete sokar ve dilediği kimseyi hidayet eder. Onun için, ölüden diri, diriden ölü çıkarır. (Buradaki ölüden maksat, kâfir ve fâsıktır. Diriden maksat ise, mü'min ve sâlihtir.) Kul (ve kullar) için en yararlı olanı yapmak, Allah teâlâ'ya vâcip değildir. Çünkü hiçbir zorunluluk O'nun için söz konusu değildir. .

Âhiret Halleri

Kur'ân ve hadis, ölenlerin kabirlerinde sorgulandıklarını ve bundan sonra kâfirlerin ve bir kısım günahkâr mü'minlerin azap çektiklerini, tâat ehlinin ise nimet gördüklerini haber vermişlerdir. Bu sebeple, bu hususlara iman etmek vâciptir. Bunlar gibi, kıyâmet gününde dirilmek, hesaba çekilmek, amellerin tartılması, havuz, sırat, cennet ve cehennem de haktırlar.

Cennet ve cehennem âlem ile birilikte yaratılmış olup şimdi de mevcutturlar. Fakat onlar, bu âlem gibi fâni ve geçici değil, ebedî ve sonsuza dek kalıcıdırlar.

Büyük Günahlar

Büyük bir günahı işlemek, mü'min olan bir kimseyi imandan çıkarıp küfre sokmaz. Allah teâlâ dilerse, bir kulun bu türlü günahlarını da affeder. O, yalnızca şirk, küfür ve inkârı affetmez. Fakat, dilerse, bu günahlardan ve daha küçük olanlardan dolayı da cezalandırır.

Günahlarından dolayı cehenneme atılan mü'minler, kâfirler gibi orada ebedî kalmazlar.

Farzları inkâr etmek ve günahları helâl saymak küfürdür.

Kıyâmet gününde şefâat etmek haktır. Bunu bildiren çok hadis-i şerifler vardır. Ancak şefâat etmek, Allah teâlâ'nın izin vermesiyle gerçekleşir. O bu izni peygamberlere ve sâlih kimselere verir. Şefâat, büyük günahların affedilmesi için de yapılır.

İman ve İslâm

Şeriat (Kur'ân ve hadis) dilinde iman, Allah Resûlunun Allah teâlâ'nın emriyle getirip bildirdiği dinin hak olduğunu kalp ile tasdik etmek ve onu kabul ettiğini dil ile söylemektir. Hakikati bu olan iman, bir kişide artıp eksilmez. Ancak ilim ve amele göre, güç-

lü veya zayıf olabilir. (İmanın ilim ve amel yoluyla güçlenmesi, Kur'ân-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde onun artması lafzıyla da ifade edilmiştir.)

İslâm ise, kullanıldığı yere göre, bazen imanla aynı anlamdadır. Bazen imandan sonraki ameldir. Bazen de iman mulâhazası olmadan yalnızca dinin emirlerine uymaktır. Birinci durumda iman ile İslâm aynı şeylerdir. İkinci durumda İslâm imandan üstündür. Çünkü o, iman artı ameldir. Üçüncü durumda İslâm imanın altındadır. Çünkü iman etmeyen bir kimse de, bazı hesaplardan dolayı dinin emirlerini yerine getirebilir. Bu da kelime anlamıyla bir çeşit islâmdır. Ancak bu çeşit bir islâm, âhirette geçerli değildir. Çünkü, geçerli olması için, islâmın iman temeline dayanması şarttır.

İtâatkâr olan bir mü'min, günahkârlık ve küfür yoluna sapabilir. Bir kâfir de iman ve itâat yoluna dönebilir. Bu türlü değişmeler kaderin değişmesi değil, görüntünün değişmesi türündendirler. Bu değişmelerle bu kimseler kaderlerindeki hükmü ortaya çıkarırlar. Kader ise, Allah teâlâ'nın ilmine dayandığı için değişmezdir.

Peygamberler, Melekler, Kitaplar

Allah teâlâ, insanlara kendi cinslerinden peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler, insanlara din, ahlâk ve hukuk konusunda muhtaç oldukları bil-

gileri öğretmiş, onlara iyi ve kötü amelleri açıklamış ve bunların âkıbetlerini bildirmişlerdir. Bu sebeple, peygamberlerin gönderilmesinde büyük bir hikmet ve maslahat vardır.

Allah teâlâ, gönderdiği bu peygamberleri mucizelerle teyid etmiştir. Değişik tür ve çeşitten olan mucizeler, tabiat kanunlarını çiğneyen ve beşer gücünü aşan fevkal'âde işlerdir. (Mucizeler, bir taraftan peygamberlerin hak olduklarını ve doğru söylediklerini ispat ederken, bir taraftan da, Allah teâlâ'nın fiillerinin âlemde görülen tabiat kanunlarıyla sınırlı olmadığını açığa çıkarmıştır.)

İlk peygamber Âdem aleyhisselâm'dır. Son peygamber ise Muhammed Aleyhissalatu vesselâm'dır. (Bu sebeple, Muhammed Aleyhissalatu vesselâm'dan sonra da peygamber geleceğini veya gelebileceğini söyleyenler kâfir olurlar.) Peygamberlerin sayısı hakkında bazı hadisler rivâyet edilmişse de, evlâ olan, bu konuda sayı teleffuz etmemektir. Çünkü, belli bir sayı teleffuz edilirse, peygamberlerin hakikatteki sayısı bundan az veya çok olabilir. O zaman da peygamberlere iman tehlikeye girer. Kur'ân-ı Kerim'de de, gerekli görülmediği için, peygamberlerin sayısı verilmemiş ve hepsinin kıssaları anlatılmamıştır. Bir âyette Peygamberimize hitaben şöyle buyurulmuştur:

"Biz senden önce de peygamberler göndermişiz. Onlardan bir kısmının kıssalarını sana anlattık, bir kısmını da anlatmadık. Hiçbir peygamber Allah'ın iz-

ni olmadan ne bir âyet (dinî hüküm) getirebilir, ne de bir mucize gösterebilir." (Gâfir, 78)

Allah teâlâ, peygamberlerden bazılarına sözlü mesajlar göndermiştir. Büyüklerine kitap, küçüklerine sahife denilen bu mesajlar, O'nun emir ve yasaklarını, rahmet ve azap haberlerini kapsamıştır.

Bütün peygamberler, fazilet ve kemâl ehlidirler. Onların efdalı ise, Muhammed Aleyhissalatu vesselâm dır.

Melekler, Allah teâlâ'nın kullarıdır. O'nun emirleriyle amel eder ve O'nun dediklerini yaparlar. melekler, maddî varlıklar olmadıkları için, onlarda cinsiyet, yemek, içmek, uyumak ve yorulmak gibi hususlar yoktur.

Mirâc ve Kerâmetler

Allah Resûlunun mucizelerinden bir tanesi miractır. Kendisi bu mucizeli olayda uyanık bir halde evinden alınıp Kudüse götürülmüş, oradan göklere çıkarılmış, kendisine cennet ve cehennem gösterilmiş ve gayp perdesi altında olan bir çok şeyler bildirilmiştir. Bu büyük seyahat, bir tek gecenin bir bölümünde gerçekleşip tamamlanmıştır.

Velilerin kerâmetleri de haktır. Kerâmetler, mucizelerin peygamber olmayan sâlih kimselerdeki türleridir. Bu sebeple, kerâmetler de tabiat kanunlarını çiğner ve beşer kudretini aşarlar. Az bir zamanda uzun

bir mesafeyi aşmak, ihtiyaç halinde taâm, su ve elbiseyi yoktan ortaya çıkarmak, nehir ve deniz üzerinde yürümek, havada uçmak, hayvanlar ve cansızlarla konuşmak kerâmet çeşitlerindedir.

Kerâmetler de mucizeler gibi, hakikatte peygamberi tasdik ederler. Çünkü, peygamber hak olmasa, ona uymuş olan bir kimsenin elinde Allah teâlâ'nın işi olan ve O'nun rızasını gösteren harikalar meydana gelmez.

Hilâfet ve İmâmet

Allah Resûlundan sonra bu ümmetin en efdalı Ebubekir es-Sıddık'tır. Sonra Ömer el-Faruk, sonra Osman Zünnureyn, sonra Ali el-Murtezâ'dır. Bunların hilâfetleri (halife oluşları) da bu tertip üzere gerçekleşmiştir.

Şer'î hilâfet (Allah Resûluna halife olmak ve onun yerine geçmek), bu dört sahabi ile sınırlı kalmış ve ancak otuz sene sürmüştür. Bu süreden sonra sultanlık dönemi başlamıştır.

Müslümanlar için her zaman bir sultan gereklidir. Çünkü kanunları uygulamak, cezaları tatbik etmek, ülkenin güvenliğini sağlamak, orduyu yönetmek, zekâtı toplayıp dağıtmak, zorbaları, teröristleri, hırsızları, eşkıyayı etkisiz hale getirmek, namazların câmilerde kılınmasını sağlamak, kavga ve çekişmeleri önlemek, sorunları çözmek, sahipsiz kimseleri ev-

lendirmek, ganimetleri ve diğer devlet gelirlerini adâletli bir şekilde taksim etmek ancak bir sultanın varlığıyla mümkündür.

(Bu işlerin görülmesi vâcip olduğu için, bunu mümkün kılan şey, yani bir sultanın varlığı da vâciptir. Ancak, bazılarının zannettiği gibi, sultanın ille de bir kişi olması ve esrarengiz özelliklere sahip bulunması şart değildir. Çünkü o esrarengiz olmayan bir kişi olabildiği gibi, bir heyet ve bir topluluk da olabilir. Önemli olan, sultanın varlığını gerektiren din ve dünya işlerinin güzelce yürütülmesidir.)

Sultanın varlığı vâcip olduğu için, onun fiilen iş başında olması lâzımdır. Bu sebeple, (şiilerin inandıkları gibi) sultanın (veya imamın) gizli olması ya da ileride gelmesinin beklenmesi yeterli değildir.

Sultan (veya imam) ın masûm olması (hiç günah işlememesi ve hiç hata yapmaması) şart değildir. Ancak, onu seçerken, kendisinde yönetme ehliyeti ve takva aramak vâciptir. İş başındaki bir sultanın yönetim ehliyetsizliği sabit olursa, azledilir. Ancak, takvaya sahip olmadığı için azledilmez.

Takva sahibi olsun veya olmasın, her müslümanın arkasında namaz kılmak câizdir. Ve yine, takva sahibi olsun veya olmasın, her ölen müslümanın cenaze namazı kılınır.

Allah Resûlunun ashâbından hayır ve övgü ile bahsetmek vaciptir. Onları eleştirmek ve kötülemek

ise câiz değildir. Allah Resûlunun bazı sahâbilerini cennetle müjdelediği bir hakikattir.

(Bunların en meşhurları olan "aşere-i mübeşşere" şunlardır: Ebubekir, Ömer; Osman, Ali, Talha, Zübeyr, Sa'd ibni Ebi Vakkas, Said ibni Zeyd, Abdurrahman ibni Avf, Ebu Ubeyde.)

Abdestte çıplak ayakları mesh etmek câiz değildir. Fakat, mestler üzerine mesh edilebilir.

Hiçbir veli (ve imam) peygamberlerin derecesinde değildir. (Bunun aksini söylemek bid'at, dalâlet ve küfürdür.)

Peygamberler, Cebrâil aleyhisselâm gibi büyük meleklerden de üstündürler.

Hiçbir kul, şeriatin ibadet ve mükellefiyetlerinden sorumlu tutulmayacak bir dereceye çıkamaz. Kul için böyle bir derece yoktur. (Bu hükme peygamberler de dahildirler.)

Âyet ve hadisleri, lâfızların lügatteki mânalarını ve şeriatın genel ölçülerini esas alarak tefsir etmek lâzımdır. Onları bu mâna ve ölçülerin dışında yorumlamaya çalışmak, gizli dinsizlik ve zındıklıktır.

Âyet ve hadislerin kesin olan mânalarını kabul etmemek küfürdür.

Günahları helâl saymak veya önemsiz bulmak küfürdür.

Şeriata söz veya fiil halinde saygısızlık etmek küfürdür.

Allah teâlâ'nın rahmetinden ümit kesmek küfürdür.

Allah teâlâ'nın azabından emin olmak küfürdür.

Kâhin, medyum, falcı gibi gelecekten haber verenlerin sözlerine inanmak küfürdür.

(Çünkü, Kur'ân-ı Kerim, gelecekte olan işleri yalnızca Allah teâlâ'nın bildiğini haber vermiştir. Kâhin ve diğerlerine inanmak ise, Kur'ân'ın bu haberine inanmamaktır. Bu ise küfürdür. Velilerin gelecek hakkında söyledikleri sözler ve yaptıkları yorumlar vahiy gibi kesin değildir. Bunlar dinî bir hüküm de ifade etmezler.)

Dirilerin ölen müslümanlar için duâ etmeleri ve sadaka vermeleri (ya da sadaka hükmünde olan başka türlü hayırlar yapmaları) onlara fayda verir.

Allah teâlâ, mü'minlerin dualarını kabul eder. Çünkü, kendisi bunu Kur'ân-ı Kerim'de va'd etmiştir. Ancak, bir duayı ne şekilde ve hangi zamanda gerçekleştireceğine kendisi karar verir.

Âlimlerin ictihâd etmeleri câizdir. (Yani, ictihad kapısı kapalı değildir.) Ancak, yapılan bir ictihad doğru olmayabilir. (Bu durumda, o ictihadı yok farz etmek ve onunla amel etmemek lâzımdır. Yapılan bir ictihadın doğru olup olmadığını anlamak zor değildir. Çünkü bunu ortaya çıkaran ölçüler mevcuttur. Zor olan şey, taassuptan kurtulmak, tarafgirlikten sıyrılmak ve hakkı hak için aramaktır.)

5. RİSÂLE

NASİHATLARIN ÖZETİ

Bismillâhirrahmânirrahîm

Bil ki, bütün faydalı nasihatlar, Allah Resûlunun hadislerinde toplanmıştır. Onun için, bu dinde kim nasihat isterse, hadisleri okuması tavsiye edilir. Bu itibarla, eğer onları kendin okuyup anlama gücüne sahip isen, başka nasihatçıye ihtiyacın yoktur. Fakat eğer bu güce sahip değilsen, biz onlardan bir nebze sana aktarmaya çalışacağız. Bu vesile ile şunu da bil ki, Allah Resûlunun sözleri de Kur'ân'ın sözleri gibi, lâfız itibarıyla kısa, mâna itibarıyla uzundurlar. Bu sebeple, nasihat isteyen bir kimse için bir iki âyet veya bir iki hadis bile yeterlidir.

Nitekim, bir gün arapların akıllılarından bir zat, Allah Resûlunun yanına gelip iman etti ve ondan bir nasihat istedi. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, besmele çekti ve şu kısa âyet-i kerimeleri okudu:

"O gün insanlar, amellerinin karşılığını almak için teker teker hesap yerine gelirler. Artık kim zerre kadar iyilik yapmışsa, onun karşılığını ve kim zerre kadar kötülük yapmışsa onun karşılığını bulur."[1] Sözü edilen zat bunları dinledikten sonra, "Ya Resûlellah! Nasihat olarak bu benim için yeterlidir." dedi.

Tıpkı bunun gibi, örneğin, Allah Resûlunun şu hadisi de nasihat olarak bütün dünya ehline yeterlidir:

"Allah teâlâ'nın bir kuldan yüz çevirdiğinin alâmeti, o kulun kendisini ilgilendirmeyen işlerle meşgul olmasıdır. Bir kimse, ömründen bir saati, yaratılış gayesi dışında sarf etse, kıyâmet gününde bundan dolayı hasret ve elem duyar. Bir kimse, kırk yaşına geldiği halde, hamlığı geçmez, (dünya ile âhiret arasındaki tercih işinde) kararsızlıktan kurtulmaz ve hayrı şerrine galip gelirse, o kimse kendisini cehennem ateşi için hazırlasın."

Bil ki, nasihat etmek nisbeten kolaydır. Zor olan ise, nasihati dinlemek, onu kabul etmek ve onunla amel etmektir. Çünkü nasihatin tadı, nefis ve heveslerine tâbi olan kimselerin damağında acıdır. Nasihat yoluyla nehyedilen şeyler de bu kimselerin zevkine göre tatlı ve lezzetlidir. Dünyanın keyif ve lezzetini arayan bu insanlar gibi, onun şan ve şerefine tâlip olan insanlar da nasihat dinlemekten hoşlanmazlar

1 -Zelzele, 6-8

ve ona uymayı kesinlikle akıllarından geçirmezler. Halbuki nasihat o kadar önemlidir ki, ona yalnız sıradan kimseler değil, pek çok âlimler de muhtaçtırlar. Çünkü bu âlimler, ya kendilerine âhiret yolunu açan, onlara hayır ve iyiliği sevdiren ve onları ibâdet ve tâat cihetine sevk eden ilimleri tahsil etmezler; ya da bu ilimleri bundan başka maksatlar için tahsil edip öğrenirler. Nitekim ilimleriyle en çok gurur duyan filozoflar, bunları amel etmek için değil, halk içinde meşhur olmak ve bu şöhretin dünyadaki faydalarından yararlanmak için okuyup öğrenirler. Bunlar bilmezler ki, ilim amel içindir ve ameli olmayan ilim, kıyâmet gününde sahibinin aleyhinde delildir. Bu insanlar, Allah Resûlunun şu sözünden gafildirler:

"Kıyâmet gününde azabı en şiddetli olan kimse, ilmiyle amel etmeyen âlimdir."

İmam Ahmed'in rivayetine göre, ilmiyle amel etmeyen bir kimse, cehennemde şiddetli bir biçimde kokar. Diğer cehennem ehli onun kokusundan rahatsız olup kızarlar ve kendisine şöyle derler: "Ey habis! Sen ne günah işlemişsin ki, senin kokun bu kadar şiddetlidir?" O kimse şu karşılığı verir: "Ben âlimdim. Fakat ilmimle amel etmezdim."

Sufilerin şeyhi ve en büyüğü sayılan Cüneyd el-Bağdadî rahimehüllah vefat ettikten sonra, bir seveni onu rüyada görür ve kendisine, "Orada en çok neyin faydasını gördünüz?" diye sorar. Cüneyd rahimehüllah şu cevabı verir:

"İlim ve tasavvuf adına söylediğimiz sözler, yaptığımız işaretler, bulduğumuz nükteler, uydurduğumuz merasimler hiçbir işe yaramadılar.[2] Biz yalnızca, gece karanlığında sessiz, riyasız ve iddiasız bir şekilde kıldığımız birkaç rekât namazın faydasını gördük."

Bundan da anlaşıldığı gibi, amelsiz ilim, ne olursa olsun, âhirette sahibine fayda vermez. Fayda veren ilim, beraberinde amel bulunan, sahibine olgun haller ve yüksek duygular kazandıran ilimdir. Kuru ilmin bir işe yaramadığını bir misâlle de anlatabiliriz.

Farz edelim ki, ormanda veya çölde yürüyen bir adam, başından ayağına kadar silahlarla donatılmıştır. Bu halde giderken, karşısına bir aslan çıkar. Adam aslanı görünce, "Eh! Üzerimde bu kadar silâh vardır. Onun için, aslan bana bir şey yapamaz." deyip bu silâhları kullanmazsa, onlar kendisini aslandan korurlar mı? Yok, yok! Cevap vermekte tereddüt etme. Kılıçlar kında ve oklar tirkeş'te iken, kesinlikle adamı korumazlar ve koruyamazlar.

Tıpkı bunun gibi, bir kimse ilimlerle mücehhez ve donanımlı olsa, fakat bunların gerektirdikleri biçimde amel etmezse, kafasında taşıdığı mücerret ilimler, onu Allah teâlâ'nın azabından ve gazabından ko-

---

2 - Sahiplerinde amel bulunmadığı takdirde, bu maddelere konferansları, vaazları, kitapları, makaleleri, hafızlığı, mevlidhanlığı ve dua okumalarını da ekleyebilirsiniz.

ruyamazlar. İstersen, bunun için daha yakın bir misâl verelim. Hasta olan bir kimse, hastalığının ilacını bilse, fakat ilacı kullanmasa, sadece onu bilmekle hastalıktan kurtulup şifa bulur mu? Bunun gibi, amel etmedikçe, çok ilim bilmek, çok kitap okumak, çok konuşmak, çok yazmak da manevî hastalıkları gideremezler.

Suyun içinde yüzsen de bin kez,
İçmedikçe susuzluğun gitmez

(Ancak, şunu da bilmek lâzımdır ki, Allah teâlâ için ilim öğrenmek, öğretmek, konuşmak, dinlemek de birer ameldirler.)

Bil ki, işlediğin sâlih amellerle Allah teâlâ'nın rahmetine lâyık hale gelmedikçe, O'nun rahmetine nâil olamazsın. Delil mi istersin? İşte Kur'ân âyetleri:

"İnsana ancak amelinin karşılığı vardır."[3]

"Kim Rabbinin rahmetini istiyorsa, sâlih amel işlesin ve ibâdetinde kimseyi Rabbine ortak etmesin."[4]

"Cennet, onların işledikleri amellerin mükâfâtıdır."[5]

---

[3] -Necm, 39
[4] -Kehf, 110
[5] -Vâkıa, 24

"İman edip sâlih amel işleyenler için Firdevs cennetlerinde (bahçelerinde) köşkler vardır."[6]

"Allah tevbe eden, iman edip sâlih amel işleyen kimselerin kötülüklerini iyiliklere çevirir."[7]

İslâmın beş rüknü bulunduğunu, din binasının bunlardan oluştuğunu da bilirsin. Bu rükünler de amellerden ibarettirler. Çünkü bunlar, Allah teâlâ'nın bir, Muhammed Aleyhissalatu vesselâm ın da O'nun elçisi olduğunu dille söylemek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak ve haccetmektir. Allah Resûlunun şu hadisine ne dersin?

"İman; dille ikrar, kalple tasdik ve organlarla amel etmektir." Bunlar gibi, âhiretteki kurtuluşun sâlih amellerle olduğunu gösteren pek çok deliller vardır. Bu arada, "Kişi ameliyle değil, Allah teâlâ'nın lütuf ve rahmetiyle cennete gider." hadis-i şerifini de yanlış anlamamak lâzımdır. Çünkü bu hadis, amelin faydasız olduğunu değil, cennetin az bir fiyat olan amelle satın alınamayacak derecede pahalı olduğunu, amelin ise onun sembolik bir karşılığı olduğunu, hakikatte ise, onun Allah teâlâ'nın bir lütuf ve ikramı ol-

6 -Kehf, 107

7 -Furkan, 70. Not: Bu âyetin mânası şudur: Kötülüklerden samimi bir şekilde tevbe edip sâlih amel işlemeye yönelen kimseleri Allah teâlâ bundan sonra hayra muvaffak eder ve onları iyi işlerde istihdam eder. Halbuki, aynı kimsele daha önce, muvaffakiyetsizlik yüzünden kötülükler yapar ve kötü işler üretirlerdi.

duğunu, kulun da kendi ameliyle bu lütuf ve ikrama lâyık hale geldiğini bildirmiştir.

Nitekim, "Allah'ın rahmeti amel ve iyilik sahiplerine yakındır."[8] âyeti de bu hadisin mânasını açıklamıştır. Çünkü bu âyete göre de, Allah teâlâ'nın rahmetine kavuşmak için, ona lâyık olmak lâzımdır. Bu liyakat ise emirleri yerine getirmek, yasaklardan sakınmak, hayırları işlemek ve bütün bunları hâlis bir niyetle ve Allah teâlâ'nın rızasını kazanmak için yapmakla gerçekleşir.

Bu âyet, Allah teâlâ ın rahmeti bu insanlara yakındır, derken, mefhumuyla da O'nun rahmetinin bu sıfatları taşımayan insanlardan uzak olduğunu da ifâde etmiştir. İlâhî rahmetin bu insanlardan uzak olmasının sebebi ise, bunların amel etmek suretiyle ona lâyık olmaya çalışmamalarıdır. Buna çalışmayanlar da, hakikatte onu istememiş olurlar. Allah teâlâ da rahmetini ve cennetini istemeyenlere vermez. Çünkü bunları istemeyene vermek, onları ucuzlatmaktır. Halbuki Allah teâlâ'nın rahmeti de, cenneti de çok pahalıdırlar.

Eğer desen ki, yalnız imanla cennete gitmek mümkün değil midir?

Biz de deriz ki, bu mümkündür. Ancak yalnız imanla cennete giden bir kimse, kabir hayatındaki

[8] -A'râf, 54

azap ve sıkıntılardan sonra, mahşer yerinde de amelin sağladığı faydalardan, kolaylıklardan, emniyet ve güvenden mahrum kalır. Bu sebeple o kimse, elli bin sene süren o uzun günde çok zorluklar ve zahmetler çeker. Amel sahipleri ise, bu zorluk ve zahmetleri çekmezler. Amel, derecesine göre bunları tamamen ortadan kaldırır veya azaltır.

Hâl bu olduğu için, amelsiz bir mü'min mahşer yerine gelirken, hesabı beklerken, hesap verirken ve Sırat'ı geçerken ameli ve güvencesi bulunmadığı için çok korkular yaşar. Halbuki amel hazırlığı bulunan bir mü'min, mahşerin bütün bu ve diğer aşamalarında emniyet ve rahatlık içinde olur. Dünyada Şeriat köprüsünden geçenler, kıyamet gününün köprüsünden kolaylıkla geçerler ve burada din ilmini iyice özümseyen ve Allah teâlâ marifetiyle dolanlar, orada Havuzun suyundan kana kana içerler.

Cennete gitmenin Allah teâlâ'nın lütuf ve merhameti olmasının bir mânası da, Allah teâlâ'nın istediği kulunu kendi lütuf ve rahmetiyle salih amele muvaffak etmesidir. O, muvaffak edince, kul amel işler ve bu amelle cennete gider. O muvaffak etmediği takdirde ise, kul ameli ağır bulur ve onu terk eder. Amelsiz kalınca da cennete gitmesi gerçekleşmez.

O halde, kesin olarak bil ve inan ki, sen amel etmedikçe, amelin sevabını kazanamazsın. Amelin sevabı ise, âhiretin zenginliği, yüceliği ve derecesidir. Bunlar için amel şarttır. Ancak amel, yalnız bunları

kazanmak için değildir. O bundan önce, Allah teâlâ'yı ta'zim için gereklidir. Bundan dolayı, amel etmeyen bir kimse, diliyle aksini söylese bile, Allah teâlâ'yı ta'zim etmemiş ve O'na saygı göstermemiş olur. Bunun böyle olduğu ise açıktır. Çünkü amel, Allah teâlâ'nın "yap!" dediğini yapmak ve "yapma!" dediğini yapmamaktır.

Hâl bu olunca, O'nun "yap!" dediğini yapmayan ve "yapma !" dediğini yapan bir kimse, O'nu saymamış ve takmamış olur.

Allah teâlâ'nın kendisini saymayan nankör ve kansız mücrimlere lütuf ve ikramda bulunup onları cennete götüreceğini düşünmek ise olabilen en yanlış düşüncedir. Bu kimselerin dünyada bir müddet kolaylık görmeleri de bu düşünceyi doğrulamaz. Çünkü dünya imtihan yeridir.

Bu sebeple, insanların liyakatlerine bakılmaksızın, doğru veya yanlış kullanabilecekleri bir takım şeylerin kendilerine emaneten ve muvakkaten verilmesi hikmet gereğidir.

Mücrimler, sevap kazanmak ve kendi canlarını azaplardan kurtarmak için bile Allah teâlâ'ya kulluk ve itâat etmezken, olgun mü'minler, sevap ve kurtuluşu bile düşünmeden yalnızca O'nu ta'zim etmek için bunu yaparlar.

Rivâyet edildiğine göre, İsrâil Oğulları döneminde bir âbid, uzun yıllar ibâdet etmişti.

Allah teâlâ, onun ihlâsını ve ibadet etmekteki hâlis niyetini meleklere göstermek için, bunlardan bir tanesini onun yanına gönderir.

Melek, âbidin yanına gelir ve ona şunu söyler:

"Sen daha ne zamana kadar kendini bu ibadette yorup duracaksın? Bilir misin, bunun sana hiçbir faydası da olmayacaktır? Çünkü sen, cehennem ehlinden takdir edilmişsin."

Âbid, ruhuna ağır gelen bu haberi duyunca, derin bir teessürle ağlar, ondan sonra da şöyle der:

"Olabilir. Cehennem ehlinden olmayı kesinlikle istemem. Ama, bunun benim ibadetimle alâkası yoktur. Ben, Allah teâlâ'nın kuluyum. Kula Rabbini ta'zim etmek düşer. Ben, üstüme düşeni yaptım ve yaşadıkça da yapmaya devam edeceğim. Bunun ötesi O'nun işidir. O'nun işine karışmak da saygısızlıktır. Ancak, şunu da bilirim ki, O, kulunun amelini zâyi etmez. Çünkü O'nun bu konuda va'di ve taahhüdü vardır. Ve O hiçbir surette va'dinden dönmez. Her şeye rağmen, ben O'nun takdirine râzıyım. O hem âdil ve hakîm, hem de rahmân ve rahîmdir."

Evet, kul kulluğunu yaparsa, Rab da Rabliğini yapar.

Onun için, kula gerekli olan şey, amel etmek ve ameline mâna ve muhtevâ kazandırmaktır.

O bunu yaparsa, buna rağmen onun cehenneme atılması için bir sebep ve hikmet kalmaz.

Onun için Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Şükredip iman ederseniz, Allah niçin size azap çektirsin?"[9]

Amelin önemini bildiren bazı sözler de şöyledir:

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm buyurmuştur:

"Hesaba çekilmeden önce, siz kendinizi hesaba çekin ve tartılmadan önce siz kendinizi tartın."

"Akıllı kimse odur ki, nefsini dizginler ve ölümden sonrası için amel eder. Akılsız kimse de odur ki, nefsinin dizginini salıverir ve buna rağmen cennete gideceğini umar."

Ali radıyallahu anh demiştir:

"Amel etmeden cennete gideceğini zanneden, boş ümit taşır. Yalnızca amelle oraya gideceğini bilen ise, kendisini amelde yorar."

Hasan el-Basrî rahimehüllah demiştir:

"Amel etmeksizin cenneti beklemek, günahlardan bir günahtır."

(Çünkü bu türlü bekleyiş, bir anlamda amelin lüzumunu bildiren dinî nasslara inanmamaktır. Bu ise, yalnız günah değil, aynı zamanda küfürdür. Ancak, inanmamak mânasını taşımayan bekleyişler de vardır.

---

9 -Nisâ, 147

Bekleyişler de ameller gibi niyetlere göre değişirler.)

Bu sözü teyid eden, bir hadis-i kudsi'de de şöyle buyurulmuştur:

"Amel etmeden cennetimi ümid eden kimse ne kadar yüzsüz ve hayâsızdır! Kendisi bana itâat etmekte cimrilik ederken, benden cennetimi vermek cömertliğini bekler."

Büyüklerden bir zat demiştir:

"Şeriat, amel etmeyi emreder. Hakikat ise ameli görmemeyi ister." (Amel etmekle onu görmemek birbirinden ayrı şeyler değildir. Çünkü ameli görmemek, yaptığı ameli az ve önemsiz bulmak ve hatta, kendi ameli olduğu için, onun hiçbir değeri olmadığını düşünmek ve duymaktır. Hakikat ehli, başka kimselerin en küçük amellerine bile büyük bir değer verirken, kendi amellerini değersiz ve pazara arz edilse beş para etmez durumda görürler.)

Sen, geceleri kitap mutâlaası ve ilim tahsiliyle uykusuz geçirdiğini söylemişsin. Fakat, bu zor işi yapmanın arkasındaki niyetini açıklamamışsın. Ameller niyete göre olduğu için, eğer bu işteki niyetin ilim yoluyla dünya kazancı elde etmek, mevki ve makam sahibi olmak, şöhret ve itibar bulmak ise, zahmetine yazık olmuştur. Çünkü böyle bir zahmetin âhirette sana hiçbir yararı yoktur. Fakat eğer niyetin şeriatı ihyâ etmek (hayata geçirmek), dini öğrenip güzelce ibadet etmek, nefis ve ahlâkını terbiye ve ıslah etmek ise,

emeğin her türlü takdire şayandır. Şâir ne güzel söylemiştir:

Senin yüzüne bakmaktan gayrisi için
Gözlerin uykusuz kalması beyhudedir.
Seni bulamamaktan başka bir sebep için
Gözlerin dolup yaş dökmesi boş yeredir.

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Nasıl yaşarsan yaşa, sonunda ölürsün. Neyi (ve kimi) seversen sev, ondan ayrılırsın. (Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur: "Takva sahipleri dışında, birbirini sevenler, kıyamet gününde birbirine düşmandırlar."[10]) Hangi ameli yaparsan yap, onun karşılığını bulursun."

İlim tahsil etmenin gayesi, Allah teâlâ'yı tanımak ve O'na doğru bir şekilde ve güzel bir biçimde kulluk etmek olmalıdır. Bu gaye dışında ilim tahsil etmek ise, ömrü boş yere zâyi etmektir. İlimlerle dışını mamur hale getirip içini harâbe halinde bırakmak akıl işi değildir.

Rivâyet edildiğine göre, kul ölüp ruhu Allah teâlâ'nın huzuruna çıkarılınca, Allah teâlâ ona kırk soru sorar. Bu sorulardan birisi şudur:

---

10 -Zuhrüf, 67

"Kulum! Sen, halka hoş görünmek için özenip bezenirdin. Bana da hoş görünmek için ne yaptın?" Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ, sizin zahirinize bakmaz. O sizin kalbinize, niyetinize ve amelinize bakar.

Her gün Allah teâlâ katından bir çağrı bütün kalplere yöneltilir. Gâfil olan kalplerin duymadığı bu çağrı şöyledir:

"Ey kul! Sen yalnız bana muhtaç iken, başkasına gösterdiğin bu önem nedendir?"

Amelsiz ilim için çalışmak deliliktir. Çünkü böyle bir ilim, sahibi aleyhinde delildir. Kendi aleyhinde delil toplamak ise, akıl işi değildir. İlimsiz amel etmek de boşuna yorulmaktır. Çünkü böyle bir amel genelde yanlıştır. Yanlış olan amel de kabul edilmez.

Bil ki, ilim, dünyada seni günahlardan uzaklaştırmazsa, âhirette de cehennem ateşinden koruyamaz. Sen hayatta iken çalışıp eksiklerini tamamlamazsan, ölünce, "Beni geri çevirin, sâlih amel işleyeyim."[11] diye yalvaracaksın. O zaman da, "Ey akılsız! Şimdiye kadar neredeydin!" diye azarlanacaksın.

O halde, akıllı olan insan, ruhu cesedini terk edip gitmeden önce, yapılması gerekeni yapar, daha sonra temenni edip arayacağı salih ameli hazırlar ve böylece

---

[11] -Secde, 12

gözü arkada kalmadan, ah vah'larla inlemeden ebedî menziline gider. Sâlih ameli ölüm anında hatırlamak ve bunun için o zaman fırsat ve süre istemek ise, hüzün ve hasreti arttırmaktan başka bir işe yaramaz.

Bu dünyayı kendine ebedî menzil ve mekân zannetme! Dünyanın senin için böyle bir yer olmadığını sen bilmesen bile, herkes bilir. Bu sebeple, seni gıyabında soranlar, "O hâlâ yaşıyor mu?" diye sorarlar. Çünkü senin bir gün artık yaşamayacağını ve bu muvakkat menzil ve mekânı terk edeceğini bilirler. Nasıl bilmesinler ki, senin gibi nicelerini yolcu edip kabirlerine indirmişlerdir? Hakikat-i hal bu olduğuna göre, buradan hazırlıksız ve azıksız gitmemeye dikkat et. Çünkü buradan ne götürürsen, âhirette ona sahip olacaksın ve oradaki mevkiin, merteben, saâdetin veya felâketin ona göre olacaktır. Buradan iyilik götürürsen, orada iyi halde olacaksız, buradan kötülük götürürsen, o zaman da orada kötü halde kalacaksın.

Bil ki, ölürken, kimilerine, "Rabbine dön. O senden râzıdır, sen de O'ndan râzı olacaksın."[12] denir ve bunlar bu iltifat ve müjde ile ölürler. Kimileri için de, "Bunlar hayvanlar gibidirler. Hatta beterdirler."[13], "Bunlar sabah akşam ateşe verileceklerdir."[14], "Onla-

12 -Fecr, 28
13 -Furkan, 44
14 -Gâfir, 46

rı yüzlerinden ve kıçlarından vurarak ateş azabına sürür!"[15] denir, bunlar da bu gazap ve azap havası içinde can verirler. Peki, senin için de böyle denirse, o zaman ilmin, şöhretin, malın ve evladın ne işe yararlar? O zaman dilin dönerse, "Bunların hepsini toplayın ve gözümün önünde yakın!" diye bağıracaksın. Fakat bu kadarlık bir saâdet de artık eline geçmeyecektir.

Hasan Basrî rahimehüllah bir gün susamıştı. Ona soğuk bir su getirdiler. Suyu eline alıp soğukluğunu hissedince, ağladı ve şöyle dedi:

"Cehennem ehli, böyle bir suyu bulmak için asırlarca yalvarıp dururlar. Fakat onlar bunu istedikçe, ağızlarına kaynar su, irin ve kan dökülür. Bu talihsizler, cennette akan çeşme ve nehirleri uzaktan görünce de, oradaki dost ve tanıdıklarından biraz su isterler. Fakat, bunlardan red cevabını alırlar." Kur'ân-ı Kerim bu olayı şöyle anlatmıştır:

"Onlara kaynar su içirilir ve içtikleri bu su onların iç organlarını ve barsaklarını parçalar."[16]

"Susamışlıklarına karşı onlara irinli su içirilir ve iğrenmekten dolayı boğazlarından geçmeyen bu suyu içinceye kadar onlar, ölümlerin acısını çekerler."[17]

---

15 -Enfâl, 50; Muhammed, 27
16 -Muhammed, 15
17 -İbrahim, 16, 17

"Cehennem ehli, cennet ehline seslenerek, "Bize biraz su akıtın veya Allah'ın size verdiği nimetlerden bir şey atın." derler. Cennet ehli şu cevabı verirler: "Allah, bu şeyleri inkârcı nankörler için yasaklamıştır."[18]

Amelsiz ilim yeterli olsaydı, Allah teâlâ geceleyin kullarını tevbe ve istiğfar etmeye ve O'ndan amel için muvaffakiyet istemeye çağırmazdı. Halbuki, sahih hadiste bildirildiği gibi, gecenin ilk yarısı geçince, Allah teâlâ kullarına şöyle seslenir:

"Tevbe etmek istemez misiniz? İstiğfar etmek istemez misiniz? Amel için benden muvaffakıyet istemez misiniz?" Amel ehli bu çağrıya cevap verir ve gecenin ikinci yarısını tevbe, istiğfar ve dua ile geçirirler.

Kur'ân-ı Kerim'de bunlar için şöyle buyurulmuştur:

"Onlar, geceleri az uyurlar ve seher vakitlerinde istiğfar ederler."[19]

Rivayet edildiğine göre, ashâptan birkaç kişi, Allah teâlâ Resûlunun huzurunda bir zattan bahsederek onu övdüler. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm onlara şöyle dedi:

"Ama onun bir eksiği vardır. O, gece namazı kılmaz."

---

[18] -A'râf, 50

[19] -Zâriyât, 17, 18

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, bir sahabiye de şunu söylemiştir:

"Çok uyuma. Çünkü çok uyumak, sahibini âhirette fakir bırakır."

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm bir hadiste de şöyle buyurmuştur:

"Allah teâlâ üç sesi sever. Bunlar ezan sesi, Kur'ân sesi ve seher vaktindeki dua ve istiğfar sesidir."

Süfyan es-Sevrî şöyle demiştir:

"Allah teâlâ, seher vaktindeki havayı sever. Çünkü bu havanın içinde yalnızca tevbe ve istiğfar edenlerin sesleri vardır."

Lukman, kendi oğluna şu nasihati yapmıştır:

"Yavrum! Horoz senden daha akıllı olmasın. O, seher vaktinin kıymetini bilir ve o vakitte uyanıp kendine göre ibadet edip çağırırken, sen gâfil olarak uyuma!"

Şâir ne güzel söylemiştir:

Gece karanlığında bir kumru öttü.
Bir dal üstünde. Ben ise uykudaydım.
Yalancıyım vallahi! Eğer sevseydim.
Kumru ağlarken ben yatıp uyumazdım.
Ben, "Rabbimi seviyorum." diyorşam da,
Yalandır! Kumru bana bunu öğretti

Bil ki, ibadetin hakikati, şeriatin emir ve yasaklarına uymaktır. Bu sebeple, yaptığın bir şey, şeriatin emrine uygun değilse, o şey ibadet şeklinde de görünse, ibadet değildir. Dahası, böyle bir şeyi ibadet maksadıyla yapmak, sahibine günah da kazandırır.

Bundan dolayı, örneğin bayram günlerinde oruç tutmak veya kerahet vakitlerinde namaz kılmak[20] câiz görülmemiştir.

Bundan da anlaşılıyor ki, ibadetin hakikati ve ruhu namaz ve oruç gibi şeylerin kendileri değil, bunları yapmak suretiyle şeriatin emrine uymaktır. Onun için, namaz, oruç ve diğer işler, ancak şeriat emrettiği zaman ibadet haline gelirler.[21]

---

20 -Kerahet vakitleri beştir.

1- Sabah namazından sonra güneş doğumuna kadar;

2- Güneş doğumundan kuşluk vaktine (güneşin bir metre yükselmesine) kadar;

3- Öğle vaktinden önceki on on beş dakika;

4- İkindi namazından sonra güneş batışına kadar;

5- Güneşin batış vakti.

Hanefî mezhebine göre, bu vakitlerde mutlak olarak namaz kılmak, Şâfiî mezhebine göre ise, sebebi olmayan bir sünnet kılmak mekruhtur.

21 -İmam Gazalî rahimehullah, bu açıklamasıyla bid'attan sakındırmak istemiştir. Çünkü bid'at, şeriatın emrine uymayan bir işi ibadet şekline sokmak ve onu ibadet maksadıyla yapmaktır. Bid'at ise, dalâlettir. Ancak, burada bir olay daha vardır. O da, âdetlerin ibadet niyetiyle ibadete çevrilebilmesidir. Bu olay, şeriatin yasaklamadığı her hangi bir şeyi Allah teâlâ'nın rızası

Durum bu olduğuna göre, bütün yaptıklarını şeriatin emir ve ölçülerine uydurarak yap. Çünkü bunlar, ancak o takdirde ibadet olur ve sana ibadet sevabını kazandırırlar.

Bil ki, şeriatin temsilcisi ve sözcüsü Allah Resûludur. Bu sebeple, şeriatta neyin emir ve ibadet olduğunu onun söz ve hareketlerine (sünnetine) bakarak anlamaya çalış. Bundan sonra da onun yapmadığı bir iş için vücudunu kıpırdatma, söylemediği bir sözü de ağzına alma. Çünkü bunlar, seni Allah teâlâ'ya yaklaştırmazlar. Aksine, O'ndan uzaklaştırırlar.

Bu yüzden, câhil sufiler gibi, Allah Resûlunun yapmadığı bazı bid'atlarla ve söylemediği "şath" türü sakat sözlerle hakikate ulaşabileceğini kesinlikle zannetme. Hakikate ancak, mücâhede kılıcıyla nefsinin heveslerini, şehvetlerini ve yersiz isteklerini kırmak ve onları kendinden uzaklaştırmak sayesinde ulaşabilirsin. Bu sebeple, kalbin şehvetlere bağlı, marifet nuruyla aydınlanmamış ve gaflet örtüsü altında iken, yalnızca dilinle söylediğin ince sözler, parlak cümleler ve kendinde hissettiğin rahatlık ve farahlıklar seni aldatmasınlar. Çünkü hakikate ulaşmak yolunda bunların ve benzeri şeylerin hiçbir değeri yok-

---

için yapmaktır. Bu olay meşrudur ve bu kişiye sevap kazandırır. Bid'at ise, alâkasız bir şeyin şeriatte emredilmiş bir ibadet olduğunu düşünmek ve bunu şeriatin emrini yerine getirmek maksadıyla yapmaktır.

tur. Bu şundan da bellidir ki, bu kabil sözleri muvafik ve muhalif herkes söyleyebilir ve bu halleri de herkes hissedebilir.

Sorduğun bazı suâlleri söz ve yazıyla açıklamak mümkün değildir. Çünkü, bunları anlamanın yolu yaşamak ve duymaktır. Duymakla anlaşılabilen şeyler ise, söylemekle anlaşılmazlar.

Onun için, "Zevkler tarif edilmez." denilmiştir. Gerçekten de, örneğin, şekerin ve balın tatlılığını kim tarif edebilir ve yiyip damağında hissetmedikçe, onların tadını kim anlayabilir? Bu böyle olduğu için, diyoruz ki, dinin ruha taalluk eden yönleri anlatımla anlaşılamazlar. Bunları yaşayarak duymak lâzımdır.

Mürid İçin Vâcip Olan Şeyler

Hak yolunun müridi (tâlibi, isteklisi) için vâcip olan şeyleri de sormuşsun. Bil ki, bu kimse için vâcip olan şeyler şunlardır:

1- Yanlışlardan ve bid'atlardan hâli ve âri olan sahih bir itikad.[22] İtikad sahih olup yanlış ve bid'atlardan hâli olmadıkça, hak yoluna girmek ve umulan yere varmak mümkün değildir.

---

22 -İtikad, "Amentü" esaslarıyla ilgili inançtır. Bu esasların başında da, Allah teâlâ'nın zat ve sıfatları gelir.

2- Günahlara bir daha dönmemek kararlılığı ile tevbe etmek.[23]

3- Üzerinde kul hakkı bırakmamak.[24]

4- Emir ve yasakları, diğer bir ifade ile, helâl ve haramları bilecek miktarda fıkıh ilmi öğrenmek.

5- Şeriatin önerdiği ahlâkı öğrenmek. Ahlâk ilmine kalp ilmi veya tasavvuf da denir. Bu ilmin de önemi büyüktür. Çünkü çoğu müridler, ahlâklarındaki zaaf ve kusurlar yüzünden helâk olurlar.

Öğrenilmesi gereken ilimlerde esas olan, onların uzun uzadıya ayrıntıları değil, kısa olan öz ve özetleridir.[25] Bu sebeple, bazen bir ilim birkaç kelimle ile

---

[23] -Tarikata girerken, müride tevbe guslü yaptırırlar. Setr-i avrete riâyet etmek şartıyla erkekler için bu guslü yapmakta sakınca yoktur. O, en azından bir temizliktir. Fakat, kendi evleri dışında bu guslü kadınlara yaptırmak haramdır. Çünkü, kadınların kendi evleri dışında bir yerde soyunmaları câiz değildir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, şurada burada soyunan kadınlara lânet etmiştir.

[24] -Tarikata girmek isteyene şeyhin bu hususu bildirmesi ve üzerindeki kul haklarını tasfiye etmedikçe onu müritliğe kabul etmemesi lâzımdır.

[25] -Halk tabakasına yönelik dinî neşriyatta konuları kısaca anlatan kitapları yayımlamakla yetinmek lâzımdır. Konuları uzun uzadıya anlatan, ihtilaf ve görüş farklarını ariz amik açıklayan, kil-u kalleri nakleden dinî kitaplar, kesinlikle avam halk için zararlıdırlar. Bu kitaplar bir kere, bir sonuç vermedikleri için kafaları karıştırırlar. İkinci bir sefer, bazen yanlış olan görüşleri daha parlak ifadelerle verirler. Bu da onların doğru olduğu zan-

öğrenilebilir. Bu yüzden Şiblî rahimehüllah şöyle demiştir:

"Ben bir çok üstadı dinledim ve onlardan çok şey duydum. Daha sonra bütün bu duyduklarımın özetini şu hadis-i şerifte buldum: "Dünya için dünyada oluşun kadar, âhiret için de âhirette kalışın kadar ça-

---

nını uyandırır. Üçüncü bir sefer, istediği kadar uzun olsun, bir tek kitaptaki açıklamaları okumakla anlaşılamayan konular vardır. Bunları ancak mütehassıslar ve mesleğin erbabı bilebilirler. Halbuki, uzun bir kitabı okuyan bir amî, meseleleri köküne kadar hallettiğini zanneder ve tabiatiyle yanılır. Bu söylediğim, özellikle ictihadların ve görülerin harman olduğu uzun fıkıh kitapları için geçerlidir. Bu kanaatimden dolayı, bir yayın evi, otuz ciltlik bir fıkıh kitabını tercüme etmek için çalıştığını, benim de bu tercüme işine katılmak isteyip istemediğimi sorduğu zaman, bu teklifi reddettim ve şöyle dedim: "Kesinlikle, bu iş İslâma hizmet değildir. Bu türlü büyük kitapları anlamak için birkaç ilim ve kitabı okumuş olmak lâzımdır. Hal bu iken, bu kitapları yeterli ilmî alt yapısı olmayan avam halkın eline vermek, yüzmeyi bilmedikleri halde onları denize dökmek gibidir. Bu da onların orada boğulması demektir. Bir takım İslâmcı gençlerin hiç kimseye sorma ihtiyacını duymadan ve hatta yapılan uyarı ve ikazları ellerinin tersiyle iterek yaptıkları aşırılık ve yanlışlıkların altında, bazı meseleleri uzun kitaplarda okuyup onları yanlış anlamalarından ileri geliyor. Tıp tahsili yapmayan kimseler uzman doktorların kullandıkları tıp kitaplarını okurlarsa, kendilerini doktor zannetmeye başlar ve öldürücü reçeteler yazarlar. Dinî ilimler konusundaki durum da bundan farksızdır. Onun için uzmanlığa saygı duymak ve uzmanlık alanına giren kitapları uzmanlara bırakmak ve bu kitaplar yerine, bu uzmanlardan yararlanmaya çalışmak lâzımdır.

lış. Allah teâlâ'ya ihtiyacın kadar ibadet et, ateşe dayanabileceğin kadar günah işle." (Bu espriden yola çıkan bazı zatlar, nefisleri bir günah işlemeyi isteyince, parmaklarını ateşe sokmuş ve nefislerine, "Buna dayanırsan kabul." demişlerdir.)

Bundan da anlaşılıyor ki, ilimlerin ayrıntılarını öğrenmek farz-i ayn değildir. Bu ancak bazı alimlere farz-i kifâyedir.[26]

Burada Hâtim el-Esamm ile Şakîk el-Belhî'nin hikâyesini de dinle. Çünkü bu hikâyeyle ne demek istediğimizi daha iyi anlarsın.

Hâtim, Şekîk'in talebesiydi. Bir gün aralarında şu konuşa geçti. Şakîk:

-Kaç senedir yanımdasın? Hâtim:

-Otuz beş senedir.

-Bu süre içinde neler öğrendin?

---

26 -Farz-ı ayn, herkese tek tek farz olan şeydir. Farz-ı kifâye ise, ehliyetli ve kabiliyetli olan kimselere farz olan şeydir. Bazen bunlardan birkaç kişinin o işi yapmasıyla sorumluluk bütünüyle ortadan kalkar. Ehemmiyet açısından ise farz-ı kifâye farz-ı ayndan aşağı değildir. Hatta bazen, ondan daha da öndedir. Bu sebeble, bazı hallerde farz-ı ayn farz-ı kifâyeye feda edilebilir. Meselâ, âcil ameliyat yapılması veya kanı durdurulması gereken bir hastaya karşı bu görevi yapmak farz-ı kifayedir. Bu farzı yerine getirirken namaz kazaya bırakılabilir. Fakat, namazı kılmak için, hasta ölüme terk edilemez. Bu misâl, bu konuda sadece bir örnektir.

-Sekiz şey öğrendim.

-İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn! Bir ömür kadar uzun olan bir süre içinde yalnız sekiz şey mi öğrendin?!

-Doğru konuşmak gerekirse, yalnız bunları öğrendim. Çünkü dünya ve âhiretim için sadece bunlara muhtaç olduğumu, bunların dışındaki şeylerin ayrıntılar olduğunu ve bu ayrıntılara takılmanın bazen öz ve esasları gözden kaçırmaya yol açtıklarını gördüm. Onun için, zihnimi munhasiren bu sekiz şey üzerine yoğunlaştırdım.

-Peki, öğrendiğin bu şeyleri anlat, bakalım.

-İnsanlara baktım ve gördüm ki, herkes kendisine bir sevgili seçmiştir. Ancak bu sevgililerin bir kısmı hastalık zamanına kadar, bir kısmı da ölüm zamanına kadar sevenleriyle beraber olurlar. Bundan sonra onları terk ederler. Bunun üzerine ben, hastalık ve darlık zamanında da, ölüp kabre girdiğim zaman da benimle beraber olacak ve bana ünsiyet verecek bir sevgili aradım. Sâlih amelden başka böyle bir sevgili bulunmadığını görünce de, onu (salih ameli) kendime sevgili ettim.

-İyi etmişsin.

-İnsanlara baktım ve onların nefis ve heveslerine esir olduklarını gördüm. Sonra, şu âyet üzerinde tefekkür ettim:

"Rabbinin azabından korkup nefsini heveslerden

çeken kimse için cennet vardır."[27] Bu tefekkürde, Allah teâlâ'nın sözünün hak olduğunu ve kurtuluşun nefis ve heveslerle mücâdele etmekte olduğunu düşündüm. Bu sebeple, kendimi bu mücâdeleye verdim ve nefsimi Allah teâlâ'ya itâat etmeye râzı oluncaya kadar sıktım ve sıkıştırdım.

-Allah, fehm ve gayretini artırsın!

-İnsanlara baktım ve onlardan her birinin dünyaya âit ve burada kalacak olan bir şey için çalışıp didindiğini gördüm. Sonra, şu âyet üzerinde tefekkür ettim:

"Dünyada kalan şeyler yok olucudur. Allah yanında olan şeyler ise kalıcıdır."[28] Bundan anladım ki, yığılıp biriktirilen şeyler zâyi olup gidecektir. Bunun üzerine, çalışıp kazandığım şeyleri fakir ve muhtaçlara dağıtıp onların Allah teâlâ'yanında kalıcı hale gelmelerini sağladım.

-İyi etmişsin.

-İnsanlara baktım ve gördüm ki, kimileri şeref ve yüceliğin dost ve akraba kalabalığında olduğunu, kimileri onun mal ve evlâd çokluğunda, kimileri de onun gasp, zulüm, zorbalık ve kabalıkta olduğunu zannediyor ve onu bu yollarla kazanmaya çalışıyorlar. Sonra, şu âyet üzerinde tefekkür ettim:

---

27 -Nâziât, 40, 41

28 -Nahl, 96

"Allah yanında en şerefli ve itibarlı olanınız takvası en fazla olanınızdır."[29] Bundan anladım ki, insanlar şeref ve yüceliği yanlış yerlerde arıyorlar. Bundan dolayı ben, şerefe ve yücelik kazanmak için takvayı seçtim.

-Doğru olanı yapmışsın.

-İnsanlara baktım ve gördüm ki, bunlar mal ve makam gibi dünyaya âit olan şeyler yüzünden bir birlerini kıskanıyor ve bir birlerine kızıyorlar. Sonra, şu âyet üzerinde tefekkür ettim:

"Onların maişet ve rızklarını aralarında biz taksim etmişiz ve bu konuda onlardan bazılarını bazılarından üstün kılmışız."[30] Bundan anladım ki, rızk taksimi ezelde yapılmış ve onun tayininde kimsenin rey ve görüşüne yer verilmemiştir. Bundan dolayı, Allah teâlâ'nın taksimine râzı oldum ve kıskanmakla kızmayı bırakıp insanlarla barıştım.

-İyi etmişsin.

-İnsanlara baktım ve onların şeytanın tahriklerine uyarak bir birlerine adavet ve düşmanlık ettiklerini gördüm. Sonra, şu âyetleri okudum:

"Şeytan size düşmanlık ediyor. Siz de ona düşmanlık edin."[31]

---

[29] -Hucurât, 13
[30] -Zuhruf, 32
[31] -Fâtır, 6

"Ey Âdem Oğulları! Ben size, "Şeytana dost olmayın. O sizin açık düşmanınızdır." demedim mi?"[32] Bundan anladım ki, düşmanlık etmem gerekenler şeytan ve onun hizbi ve cemaatidir. Bu sebeple, onları kendime düşman belledim ve onlara uymak yerine, Rabbimin emirlerine uymaya ve O'nun üzerimdeki itâat hakkını gözetmeye karar verdim. Benim gibi O'na iman ve itâat edenlere düşmanlık etmek için de bir sebep olmadığını gördüm.

-İsâbet etmişsin.

-İnsanlara baktım ve herkesin bütün gücünü rızk temini için seferber ettiğini, rızk bulamama endişesiyle şüpheli ve haram işlere de tevessül ettiklerini gördüm. Sonra şu âyetler üzerinde tefekkür ettim:

"Yerde tepinen bütün canlıların dünyadaki rızkı Allah'a âittir. O bunların durdukları ve dolaştıkları mekânları da bilir."[33]

"Âhirette insan için ancak çalışmasının karşılığı vardır. Çalışması değerlendirilecek ve kendisine bunun karşılığı verilecektir."[34]

Bundan anladım ki, dünya rızkı Allah teâlâ'nın taahhüdü altına alınmıştır; âhiret işi ise herkesin kendi çalışmasına bırakılmıştır. Bunun üzerine, dünya

---

32 -Yâsin, 60
33 -Hûd, 6
34 -Necm, 39

rızkı için Allah teâlâ'nın taahhüdüne güvendim ve çalışmamı âhireti kazanmak cihetine teksif ettim.

-Doğru yapmışsın.

-İnsanlara baktım ve onlardan kiminin mal ve mülküne, kiminin ilim ve sanatına, kiminin kendisi gibi bir yaratığa tevekkül edip güvendiğini gördüm. Sonra şu âyetler üzerinde tefekkür ettim:

"Yalnız Allah'a tevekkül edip güvenin."[35]

"Kim Allah'a tevekkül ederse, Allah ona kâfi ve yeterlidir."[36] Bunun üzerine, Allah teâlâ'ya tevekkül edip güvendim ve O'nun bana yettiğini düşünüp huzur buldum.

-İsâbet etmişsin. Ey Hâtim! Allah teâlâ, fehmini arttırsın! Sen dört kitabın (Tevrat, Zebur, İncil, Kur'ân) özünü anlamış ve onu almışsın.[37]

5- Bir mürşid ve mürebbi'ye tâbi olmak.

---

[35] -Mâide, 23

[36] -Talak, 3

[37] - Bir müslüman için dört kitabın özünü anlamaya ve almaya gerek yoktur. Onun için, Kur'ân'ın özünü anlamak ve onu özümsemek yeterlidir. Çünkü müslüman kimse, dört kitabı değil, yalnız Kur'ân'ı okumaya, yalnız onu anlamaya ve yalnız onula amel etmeye memur ve mükelleftir. O bunu yaptığı zaman, zaten otomatik olarak Allah teâlâ'nın indirdiği bütün kitapların özüyle amel etmiş olur. Fakat bunu, bunlarla amel etmiş olmak için yapmaz. Çünkü, bir müslüman için din ve şeriat kitabı yalnız Kur'ân-ı Kerim'dir.

Mürşid Olma Ehliyeti

İnsanlar, bir mürşid ve mürebbi'ye muhtaçtırlar. Onlar, tohum atılmış bir tarla gibi, mürşid ve mürebbi ise, tohumun yeşermesi için torağı sulayan, havalandıran, temizleyen, koruyan bir çiftçi gibidir. Çünkü, insan fıtratında mevcut olan iyi huylar, güzel haller ve yararlı kabiliyetler de ancak irşad ve terbiye ile yeşerip ortaya çıkarlar. Bu sebeple, Allah teâlâ, önce peygamberleri, onlardan sonra da onların vârisleri olan âlimleri insanları irşad ve terbiye etmekle görevlendirmiştir. Ancak, peygamberlerin hepsi irşad ehli ve erbâbı iken, âlimlerin hepsi irşad ehliyetine sahip değildirler. Onun için, ilim yanında irşad ehliyetine de sahip olmak lâzımdır. Bu ehliyet şu hususlardan oluşur:

1- Kalbinden mal ve şöhret sevgisini çıkarmak.

2- Az yemek, az uyumak ve az konuşmak.

3- Çok namaz kılmak, çok oruç tutmak, bulduğunu sadaka etmek.

4- Güzel huy ve hasletlere sahip olmak. Bu huy ve hasletler ise sabır, şükür, tevekkül, yakîn (kuvveli iman), itminân (sarsılmamak), cömertlik, kanâat, emânet (güvenilir olmak), hilim, tevâzu, marifet (Allah teâlâ'yı iyice tanımak; O'nun âdet ve kanunlarını iyi bilmek; O'nun hikmet ve sırlarından haberdar ol-

mak, feraset ve sezgi sahibi olmak), sıdk (doğru davranmak, içi dışı bir olmak, doğru konuşmak, dostluğa vefâ göstermek), vakar, hayâ, sükûn (sebât etmek), teenni (aceleci olmamak) gibi şeylerdir.

5- Çirkin huy ve hasletlerden temiz ve uzak olmak. Bu huy ve hasletler de, öncekilerin aksi olan kibir, hırs, cimrilik, gıybet, haset, yalancılık, hainlik, hilekârlık, tûl-i emel (yaşama sevgisi ve arzusu), acelecilik, merhametsizlik, hayasızlık, tehevvür (çabuk parlamak), taassup, hizipçilik, iddia, gösteriş gibi şeylerdir.

Bu ehliyete sahip olan bir mürşide uymak ve onun terbiyesinden yararlanmaya çalışmak vâciptir. Ancak, böyle bir mürşidi bulmak oldukça zordur. Mürşid geçinenlerin çoğu ise, mensuplarını oyun ve eğlence kabilinden olan şeylerle oyalarlar ve onları uydurdukları bid'atlara çağırarak şeriatten uzaklaştırırlar. Bu sahte ve zararlı mürşidler yüzünden, gerçek mürşidler de itibardan düşmüş ve güvenilmez hale gelmişlerdir. Ancak hak yolunu arayan mürid, sahteleri var diye gerçek mürşidi aramaktan vazgeçmemeli ve zikrettiğimiz vasıflara sahip bir âlimi bulunca onun eteğine yapışıp irşad ve terbiye halkasına dâhil olmalıdır.

Mürid, mürşidin bazı hal ve hareketlerini doğru bulmadığı zaman, onunla tartışmaktan çekinmeli ve kanâati sıyrılmışsa edep dairesinde onun yanından ayrılmalıdır. Çünkü, kendisini az da olsa irşad etmiş

ve ona bir nebze faydalı olmuş bir kimseye minnet borçlu iken, onunla tartışmak ve kavga etmek doğru değildir. (Hz. Ali radıyallahu anh, "Bana bir harf öğreten, beni kendisine köle eder." demiştir.) Ancak, kanâati sıyrılmışsa, artık ondan yaralanması da mümkün değildir. Bu durumda en iyisi ondan ayrılmaktır. Bu yaklaşım şu yönden de önemlidir: Müridin, mürşide karşı samimî olması, görünürde bir türlü, içinde başka türlü olmaması, yani içi dışı bir olması lâzımdır. Çünkü mürşide karşı nifak, en kötü nifaklardandır. Hal bu olunca, kırılmış ve inancını yitirmiş bir mürid, bunu gizlerse münafıklık yapmış olur. Gizlemezse, mürşidle güzel geçinmesi mümkün olmaz. Bu duruma düşmemek için, bu mesleğin büyükleri şöyle demişlerdir:

"Mürid mürşidin hatalarını tecessüs etmemeli ve gördüklerini de te'vil ederek mümkün mertebe ona karşı hüsn-i niyetini muhâfaza etmeye çalışmalıdır."[38]

---

[38] -Hata ve günahlar çok çeşitlidirler. Bunlardan bazıları işleyenlerle sınırlı kalırlar. Bazıları ise bulaşıcıdırlar ve etrafa da sirayet ederler. Tabiatiyle bu ikinciler daha ağırdılar. Sonra, bunlardan bazıları akîdede bozukluk, amelde bid'at ve yanlışlık, ahlâkta rezillik, zulüm, haksızlık, aldatıcılık, sömürücülük gibi şeylerdir. Bazıları daha ehvendirler. Allah teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur: "Eğer, size yasaklanan büyük günahlardan sakınırsanız, sizin bunların dışındaki küçük günahlarınızı affederiz ve sizi üstün bir yere yerleştiririz." (Nisâ, 31) Bu âyet-i kerimede "küçük günah" diye ifade edilen hatalar yüzün-

6- Hak yoluna girmek isteyen mürid için vâcip olan altıncı husus nefse muhâlefettir. Nefse muhâlefet, âhiret kurtuluşunu isteyen herkes için vâciptir. Ancak, böyle bir mürid için o daha da önemli ve anlamlıdır. Çünkü hak yolunda nefsin emrinde yürümek mümkün değildir. Bu yola yabancı ve alerjili olan nefis, kaçmaya çalışan yabanî, huysuz bir hayvan gibi, her an yoldan çıkmaya ve her fırsatı kullanıp sapmaya çalışır. Nefse muhâlefet ise, ilk adım olarak kötü insanlardan uzaklaşmayı gerektirir. Çünkü nefislerine teslim olmuş olan bu insanlar, müridin nefsine muhâlefet etme kararlılığını zedeler ve onun bu konudaki azm ve gayretini zayıflatırlar.

7- Fakirlerin hayat tarzını benimsemektir. Nitekim, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da bu ha-

---

den ne şeyh ve mürşidi, ne de diğer müslüman dost ve kardeşleri terk etmek tavsiye edilmez. Fakat, bunlardan daha büyük olan günahlar işlenirse, o zaman ciddî bir tutum almak lâzımdır. Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm sahih bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Sizden her hangi birisi çirkin bir iş gördüğü zaman onu eliyle veya diliyle değiştirsin. Onu bu şekilde değiştirmeye gücü yetmezse, kalbiyle nefret etsin ve o yerden uzaklaşsın." Bazı küçük ve kişisel günahları sorun yapmamak ruhsatı varsa da, bunları savunmak, yapılmasına yardımcı olmak veya bu yönde verilen emirleri yerine getirmek için ruhsat ve izin yoktur. Bu hususta da Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Allah teâlâ'ya karşı günah oluşturan konularda hiç kimseye itâat edilmez." Bu hükme şeyh ve mürşidler de dahildirler.

yatı benimsemiş ve, "Ben, kölelerin yediklerini yer ve onların oturdukları yerde otururum." buyurmuştur.

Köleler ise, en fakir hayat biçimini yaşayan kesimdirler. Mürid için bu hususun gerekliliği ise şundandır:

Müridliğin aslı ve özü kalbi dünya sevgisinden boşaltmaktır. Fakir hayatını yaşamayı benimsemeyen bir kimse ise, dünyaya âit bazı şeylere ihtiyaç duyar. Bu şeylere ihtiyaç duydukça da, kalbini onların sevgisinden boşaltmaya muktedir olamaz. Halbuki, bunlara ihtiyaç bağıyla bağlı olmazsa, onların sevgisinden de rahatlıkla kurtulabilir.

Tasavvuf Nedir?

Tasavvufun ne olduğunu sormuşsun.

Bil ki, tasavvufun çok tarifleri vardır. Fakat özetlemek gerekirse, o (tasavvuf) iki şeyden oluşur.

Bunlar, Allah teâlâ'ya karşı kullukta sâdık olmak ve insanlara karşı muâmele ve munâsebette fedâkâr ve diğergam olmaktır. Bu iki hasleti kendisinde gerçekleştiren herkes, tasavvuf ehli ve sufidir. Bunun için, ayrıca bir tarikata dâhil olmak zorunlu bir şart değildir.

Bu hasletleri gerçekleştirmeyen bir kimse ise, tarikata dâhil olsa ve sufi olduğunu söylese bile, o bir yalancıdır. Allah teâlâ'ya karşı sâdık olmak, kendi çı-

kar ve keyfini, O'nun emriyle çatıştığı zaman rahatlıkla ve gönüllü olarak terk etmektir. İnsanlara karşı fedâkâr ve diğergam olmak ise, onların meşrû olan isteklerini kendi kişisel isteklerinden üstün tutmaktır.

Şeriat, herkesin hukukunu kendi hakları seviyesinde tutmayı farz kılmıştır. Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Biriniz kendisi için istediği şeyleri din kardeşleri için de istemedikçe iman etmiş olmaz."

Şeriat içinde daha ince bir disiplin olan tasavvuf ve hakikat ise, başkalarının haklarını kendi haklarından üstün tutmayı ön görmüştür.

Ubudiyetin kemâli (mükemmel hali) nedir? diye sormuşsun.

Bil ki, ubudiyetin kemâli, başkalarının varlığını duymaksızın Allah teâlâ ile beraber olmaktır. Tefekkür seviyesinde gerçekleşen bu beraberliğin pratikteki sonuçları da şunlardır:

1- Şeriatin emirlerine karşı duyarlı ve hassas olmak.

2- Kendi hakkındaki kaza, kader ve kısmete râzı olmak.

3- Kendi istediğinin gerçekleşmesine değil, bunun tersi de olsa, Allah teâlâ'nın istediğinin gerçekleşmesine sevinmek.

Tevekkülün ne olduğunu sormuşsun.

Bil ki, tevekkül, Allah teâlâ'nın va'dettiği şeyin (şeylerin) kesinlikle gerçekleşeceğine inanmak ve bu konuda güven duymaktır. Tevekküldeki bu inanç ve güven o kadar kuvvetlidirler ki, o şeyin(şeylerin) gerçekleşmeyeceği ihtimalini öne çıkaran muhalif hadiseler ve sebepler ne kadar çok ve ürkütücü de olsalar, onlar hiç sarsılmazlar.

Bu yüzden, tevekkül sahibi olan bir kimse, kendisi için takdir edilmiş olan şeyin (şeylerin), bütün dünya ehlinin karşı çıkmasına ve muhâlefet etmesine rağmen, kendisine ulaşacağına, takdir edilmemiş olan şeyin (şeylerin) de bütün dünya ehlinin yardım ve desteğine rağmen, eline geçmeyeceğine yakîn derecesinde (kesin bir şekilde) inanır ve bu inancın verdiği güven, rahatlık ve huzuru duyar.[39]

İhlâsın ne olduğunu sormuşsun?

Bil ki, ihlâs amelin Allah teâlâ'nın rızasını kazanmak için yapılması ve ne onun yapılması sırasında,

---

[39] -İslâmda tevekkül budur. Fakat bir taraftan câhil müslümanlar, bir taraftan da hain düşmanlar bu tevekkülü acayip kılık ve hallere sokmuşlardır. Câhil müslümanlar, kendi âcizlik ve beceriksizliklerini tevekkül örtüsüyle gizlemeye çalışırken, hain düşmanlar da tevekkülün insanları miskinliğe ittiğini ve toplumları geri bıraktığını söylemişlerdir.

ne de daha sonra kalpte bundan başka bir mulâhazanın bulunmamasıdır. İhlâs o kadar incedir ki, meselâ, gece namazı kılarken, onun nurunun yüzünde belirmesini veya secde izinin alnında görülmesini istemek gibi mulâhazalar da onu bozarlar. İhlâsın var olduğunun alâmetlerinden birisi, yaptığı amelden dolayı kimseden her hangi bir karşılık beklememek ve övülmekten hoşlanmamaktır. Onun için şöyle demişlerdir: "Kulun gönlünde, övülmekle yerilmek aynı şey haline gelmedikçe, kendisi ihlâs kazanamaz."[40]

---

40 -Dinimiz, bütün işlerimizi Allah teâlâ'nın rızasını kazanmak için yapmamızı emretmişken, biz bugün hiçbir işimiz O'nun rızası, sevabı ve hatırı için yapmama noktasına gelmişiz. Bu sebeple, bütün iş ve ilişkilerimizde kupkuru bir maddecilik ve çıkarcılık hâkim olmuştur. Böyle olunca da, aramızda ne sevgi, ne saygı, ne sıcaklık, ne yakınlık kalmamıştır. Bu halimizle bizler büyük çoğunluk itibarıyla, yalnız yemek için yaşayan ve avlanmak için dolaşan, gözü, akli, dikkati hep midesinde olan, başka bir şey görmeyen ve gördüğüne de aldırmayan kurt, tilki, çakal ve benzeri yaratıklar durumuna düşmüşüz. Çünkü bizim de artık kâr ve çıkar düşüncesinden başka ne aklımızda, ne fikrimizde, ne kalbimizde bir şey yoktur. Onun için, birbirimize karşı duyduğumuz ve düşündüğümüz şey, bir kurdun ve tilkinin duyduğu şeyin aynısıdır: Bunu yiyebilir miyim? Bundan kaç gram yağ çıkarabilirim? Bundan bana ne fayda gelebilir ? Bir gün lâzım olabilir mi? Ondan bir fayda gelmezse canı cehenneme! Ne ben onu tanıdım; ne de o beni tanısın! Bu hale düştüğümüz için, ne dinî ve insanî değer ve faziletleri takıyoruz, ne ilme önem veriyor, ne güzel ahlâkı ve karakteri beş para sayıyoruz. Şikâyet faslında, hepimiz bu kahredici maddecilik ve çıkarcılık-

Bil ki, ihlâssızlığı doğuran sebep, menfaat umduğumuz insanları olduklarından daha büyük görmek ve daha önemli bulmaktır. Onun için, önce bu sebebi ortadan kaldırmak lâzımdır. Bunu kaldırmanın yolu ise, insanların kendiliklerinden her hangi bir güç ve etkiye sahip olmadıklarını, Allah teâlâ'nın kahır ve kudreti karşısında onların cansızlardan farklarının bulunmadığını, bu yüzden onların kendi başlarına kimseye bir fayda veya zarar veremediklerini düşünmek ve buna inanmaktır. Bunu böyle düşünüp böyle inanmadıkça, ihlâssızlıktan kurtulmak mümkün değildir. Çünkü insan ihtiyaçları çok, gücü az ve eli kısa

---

tan yakınıyor ve çıkarcıları nefretle anıp lânetliyoruz. Fakat muâmele ve münâsebet faslına gelince, şikâyet ettiğimiz insanların aynısı olmaya başlıyoruz.

Haydi, diyelim ki, tam ihlâslı olmaya gücümüz yetmiyor ve menfaatı düşünmeden edemiyoruz. Fakat, hiç olmazsa menfaatımızın zarar görmediği yerlerde ve zamanlarda kurt değil, insan olduğumuzu ve üstelik her işinde Allah teâlâ'nın rızasını ve âhiret sevabını önde tutmayı emreden bir dine mensup olduğumuzu hatırlayalım ve bu şerefli mensubiyeti ufak tefek jestlerle de olsa göstermeye kendimizi ve nefsimizi alıştıralım. Bunun için de, birbirimizdeki yağ hesabını yapmadan birbirimizin yüzüne tebessüm ederek bakalım ve içimizden gelen bir sıcaklıkla birbirimize selâm verelim ve bir parça tanışıyorsak, iki kelimelik hal ve hatır soralım. Bu masrafsız ve zahmetsiz jestlerle dinimizin emrettiği şekilde birbirimizi sevip saydığımızı, imanda kardeş, evde komşu, şehirde hemşehri olduğumuzu ele yabancıya gösterelim.

Ne dersiniz, zor bir teklif mi yaptım?

bir varlıktır. Bu zaaflarından dolayı, kendisine fayda veya zarar verebileceğini vehmettiği şeylere ve kimselere karşı ilgisiz ve duyarsın kalamaz.

Daha başka sorular da sormuşsun. Ancak bazı soruların ve onlara verilecek cevapların uygun olan zamanları vardır. Bu sebeple, onları sorarken veya cevaplandırırken uygun olan zamanı gözetmek lâzımdır. Bundan dolayı, Allah teâlâ Peygamberimize şöyle buyurmuştur:

"Onlar, senin kendiliğinden çıkmanı bekleyip sabretseler, kendileri için daha hayırlı olur."[41] Onun ashap ve muasırlarına da şöyle buyurmuştur:

"Ben âyetlerimi size göstereceğim. Fakat siz bunun için acele etmeyin."[42]

Hızır aleyhisselâm da arkadaşına şunu söylemiştir: "Ben kendim açıklama yapmadıkça, yaptığım işler hakkında bana soru sorma."[43]

Hak yolunda söz ve hatta amel de yetmez. Bazen ruhunu vermek de gerekebilir.

Onun için, Zünnun bir müride şöyle demiştir:

---

41 -Hucurât, 5
42 -Enbiyâ, 37
43 -Kehf, 70

"Ruhunu verebilirsen beri gel. Bunu yapamazsan, boş sözlerle kendini aldatma."

Maddeler Halinde Nasihat

Dilersen, bu risâlenin sonunda, şimdiye kadar ettiğim nasihatleri senin için bir kaç maddede özetleyeyim. Bu maddelere uyarsan, bil ki, kıyamet gününde ilmin senin aleyhinde delil olmayacaktır.

1- Mümkün mertebe münâzara (münâkaşa, mücâdele) etmekten sakın. Çünkü bunun âfetleri çoktur, zararı da faydasından fazladır.[44] Bundan riyâ, kibir, düşmanlık gibi kötü sonuçlar çıkar. Ancak, hak ve gerçeğin açıklığa kavuşması için mutlaka tartışmak gerekirse, o zaman da iki şeye dikkat etmek lâzımdır.

Bunlardan birisi, hakkın senin dilinle veya tartıştığın kimsenin diliyle ortaya çıkması ve haklılığın

---

44 -Münâzara, ilmî meselelerde kavga şeklinde tartışmak ve çekişmektir. Bu haliyle münâzara, iki horozun, iki boğanın ve iki gladyatörün dövüşüp boğuşmalarına benzer. Bu sebeple, münâzara câiz görülmemiştir. Bunun yerine, müzâkere teşvik edilmiş ve önerilmiştir. Müzâkere ise, meselenin muhtelif yönlerini birbirine hatırlatmak ve birlikte müşterek bir sonuca ulaşmaya çalışmaktır. Müzâkerenin faydasını belirtmek için şöyle denilmiştir: "Musâdeme-i efkârdan barika-i hakikat doğar." Yani, bulutların sürtüşmesinden şimşek doğduğu gibi, değişik fikirlerin karşılaşmasından da hakikat ışığı çıkar.

sende veya onda olduğunun anlaşılması arasında fark gözetmemektir. Hatta, bunun onun diliyle ortaya çıkmasını ve onun haklı olduğunun anlaşılmasını daha çok istemektir. Çünkü bu durumda, kendisi de hakkı kabul eder ve anlaşma sağlanır. Halbuki, hak senin dilinle ortaya çıkar ve senin haklı olduğun anlaşılırsa, karşı taraf inad edip bunu kabul etmeyebilir. O zaman da anlaşmazlık sürüp devam eder. Bu da istenmeyen durumdur.

Diğeri ise, tartışmayı halvette yapmayı insanlar karşısında yapmaya tercih etmektir. Çünkü halvette mağlubiyeti kabul etmek her iki taraf için de daha az zor gelir.

Bil ki, cehâlet hastalık gibidir. Hastalık ise, tedavi edilebilen ve tedavi edilemeyen kısımlara ayrılır. Uzman doktorlar, tedavi edilebilen hastalıkla ilgilenir, fakat tedavi edilemeyen hastalıkla meşgul olmazlar.

Tıpkı bunun gibi, hak ve gerçeği bilmeyen kimseler de bunları öğrenmeyi kabul eden ve kabul etmeyen kısımlara ayrılırlar. Bu sebeple, gerçek âlimler de gerekirse bunlardan yalnız birinci kısımla tartışırlar. İkinci kısımla tartışıp boş yere vakitlerini ve sözlerini zayi etmezler.

Allah teâlâ böyleleri için şöyle buyurmuştur:

"Zikrimizden yüz çeviren ve dünya hayatından başka bir şey istemeyen kimselerle uğraşma. Onların ilim seviyesi bu kadardır. Rabbin kimin yoldan saptı-

ğını ve kimin hidayet üzere olduğunu bilir ya, yetişir."[45]

Hak ve gerçekleri öğrenmeyi kabul etmemenin sebepleri ise üçtür.

Birincisi hasettir. Kıskanç bir kimse, kıskandığı kimsenin söylediği hak ve gerçekleri kıskançlığından dolayı kabul etmez ve ondan bunları öğrenmeye yanaşmaz. Kıskançlık hedefin büyümesiyle birlikte büyüdüğü için, karşıdaki kimse ne kadar büyük, söylediği sözler de ne kadar doğru olursa, kıskanç adamın karşı gelmesi ve red edişi de o ölçüde büyük ve şiddetli olur.

Bu sebepten dolayıdır ki, Ebu Cehil'in Allah Resûluna karşı muhâlefeti ve husumeti düşünülebilen en büyük muhâlefet ve husumet olmuştur. Çünkü onun karşı koyuşu da tamamen kıskançlıktan ileri geliyordu ve kıskançlığının hedefi olan Allah Resûlu aleyhissalatu vesselâm kusur ve eksikliklerle çürütülemeyecek derecede muhteşem ve mükemmeldi.

Kıskançlık, hak ve gerçekleri kabul etmenin önüne geçtiği için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Ateş odunu yaktığı gibi, kıskançlık da sevapları yakar."

İkincisi kibirdir. Tahsil ettiği az bir ilim yüzünden kendisini büyük ve âlim zanneden bir kimse,

---

45 -Necm, 29, 30

bundan sonra gerçek âlimleri dinlemez ve onların buldukları hatalarını kabul etmez. Kibir de böyle hakkı öğrenmenin ve kabul etmenin önüne geçtiği için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan bir kimse, cennete girmez."

Üçüncü sebep akıl ve anlayış yetersizliğidir. Bazı kimseler iyi niyetli de olsalar, akılları ermediği ve anlayamadıkları için, bazı gerçekleri kabul etmez ve onları reddetmekte ısrar gösterirler. Bu türlü kimseler ekseriyette oldukları için, Allah Resûlu aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"İnsanların aklî seviyelerine göre konuşun. Siz, anlaşılmaz şeyler söyleyerek insanları inkâra sevk etmek ister misiniz? Allah bana ve bütün peygamberlere insanların seviyelerine göre konuşmayı emretmiştir." (Bu böyle iken, bir takım sufiler, kendilerini Merih'te, Venüs'te veya kim bilir hangi yıldız ve galakside zannetmişler ki, yer yüzünde yaşayan insanların seviyelerini hesaba katmadan keyiflerince sözler söylemişlerdir. Kendi muasırları onların ne söylediklerini anlayamadıkları gibi, daha sonra gelenler de bunu anlayamamışlardır. Ancak buna rağmen, bu büyük kusur ve eksikliği o sufiler için büyük meziyet ve hatta büyük velilik işareti sayan kimseler de eksik değildir. Söz söylemek ve konuşmaktan kasdedilen şeyin, muhatapları bilgilendirmek olduğunu düşünmeyen

bu kimseler, şöyle menkıbeler de uydurur ve akıllarınca bazı zevatı bu yolla büyütmeye çalışırlar: "Efendim, falan zat bir mecliste konuşmuş. Önce herken onun ne dediğini anlamış. Sonra yine konuşmuş, bu sefer yalnızca bazı kimseler onun ne dediğini anlamışlar. Sonra yine konuşmuş. Bu sefer hiç kimse onun ne dediğini anlayamamış." Bre adamlar! Ne dediğinizin farkında değilsiniz. Siz bu menkıbeleri uydurmakla o zatları büyütmüyor, küçültüyorsunuz. Çünkü bir cemaatin huzurunda hiç kimsenin anlayamadığı bir şekilde konuşmak abesle iştiğaldır. Üstelik o cemaata açıkça hakaret etmek, onlarla alay etmek ve kibir taslamaktır. Bu şeyler de küçük insanların zaaf ve kusurlarıdır. Anlaşılmadan konuşmak meziyet olsaydı, dilsizlerin hım hımları veya kedilerin mır mırları en büyük meziyet olurdu.

Konuşmakta birinci esas anlaşılmak olduğu için, Allah teâlâ'nın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerim de ekseriyeti oluşturan vasat insanların seviyesine göre ifadelendirilmiştir. Bu önemli gerçeği bilmeyen bir kimse, Kur'ân'ın bazı açıklamalarını dinleyince, onlarda Allah kelâmı olmanın azamet ve ihtişamını görmez ve hemen şüpheye düşer. Ancak, Kur'ân'ın bunun yanında bir özelliği daha vardır. Bu özellik onun mucize yönünü oluşturur. Bu da şudur:

Kur'ân'ın lâfızları ve cümleleri bir çok mânaları taşırlar. Buna tefsir terminolojisinde "tabakat'ül-maâni", yanı mâna tabakaları denir. Onun için, vasat bir

okuyucu veya dinleyici bu lâfız ve cümlelerden kendi seviyesindeki mânayı anlarken, daha yüksek seviyede olan bir başkası ikinci bir mânayı anlar ve böylece seviyeler yükseldikçe lâfız ve cümlelerin yeni mânaları ortaya çıkar.

Bu sebepten dolayıdır ki, Kur'ân-ı Kerim, beşer idrâkiyle başka bir dile tercüme edilemez. (Kur'ân'ın mânalarının başka dildeki daha önceki kitaplarda da olduğunu söyleyen çok bilmişlerin kulakları çınlasın! Çünkü ilgili âyetin yorumu bu olsa bile, Kur'ân'ın mânalarını önceki kitaplara derç eden her hangi bir beşer değil, yine Allah teâlâ'dır.) Yapılan meâller de, hazırlayan kişilerin kendi anlayış seviyelerindeki mâna tabakalarını ifade etmekle sınırlı kalırlar ve hatta bunların yanlışlarını ve ifadedeki kusurlarını da kapsarlar. Meâlleri okurken, onlarda Kur'ân'daki üstünlük ve güzelliği görmemek de, bundan dolayıdır. Bunun olumsuz yönü de vardır. Çünkü meâlleri Kur'ân'ın aynısı zanneden bir kimse, meâllerde her hangi bir fevkalâdelik görmediği için, Kur'ân'ın azametinde ve onun kâinâtın sahibinin kendi konuşması olduğu hususunda şüpheye düşer ve inkâra gider. Bu olumsuzluğu göz önünde tutan bazı âlimler, Kur'ân meâli yazmanın da doğru olmadığını ve bunun İslâm'a hizmet etmediğini söylemişlerdir. Durum bu iken, kendilerini Kur'ân âlimi ve savunucusu zannеden bazı zevât ve zerzevâtın, Kur'ân'ın aslı yerine meâlinin konmasını hararetle telkin ve tavsiye etmeleri,

bu kelli felli ve ne oldukları belli zatların Kur'ân'ı tanımadıklarının ve onu hiç anlamadıklarının çarpıcı bir delil ve ispatıdır.)

2- Kendin yapmadıkça, bir şeyi başkasına vaaz etme. Allah teâlâ, Kur'ân'dan önceki bir kitapta şunu vahyetmiştir:

"Ey insan! Önce kendine vaaz et. Eğer vaazını tutarsan, ondan sonra başkalarına vaaz et. Aksi takdirde, bu çirkin işi yapmak hususunda benden utan."

Kur'ân-ı Kerim'de de şöyle buyurulmuştur:

"İnsanlara iyiliği (iyi şeyleri, tâat ve ibadeti) emrediyor ve kendi nefislerinizi unutuyor musunuz? (Bunun çirkin bir iş olduğunu) anlamıyor musunuz?"[46]

"Ey iman edenler! Yapmadığınız şeyleri niye söylüyorsunuz? Yapmadığınız şeyleri söylemeniz, Allah yanında vebali büyük olan bir kabahattır."[47]

(Ebedî olmasını dilediğim Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı bir çok vâizlerimiz vardır. Rabbimin lütuf ve keremiyle bir müddet ben de bunların arasında bulunmanın şeref ve mutluluğunu yaşadım. Fakat elimizi vicdanımıza koyup söyleyelim. Hutbe okuyan imamlarla birlikte bir ordu oluşturan bu hoca efendiler, yaptıkları sürekli konuşmalarıyla gerektiği kadar

---

[46] -Bakara, 44

[47] -Saf, 2, 3

etkili olabiliyorlar mı? Olamıyorlarsa, bunun sebebi bazıları için ilim azlığı ve malzeme yetersizliği ise de, önemli bir kısmı için kendi söyledikleriyle amel etmemeleridir. Onun için, bunlar İmam Gazalî'nin bu sözleri üzerinde bir nebze durup durum değerlendirmesi yapsınlar. Çünkü, insan kendi nefsini herkesten daha çok tanır ve onu daha iyi muâhaze edebilir.

Amelin sözden ve ilimden daha çok etkili olduğunun açık bir delili odur ki, halk hocalardan çok şeyhlere rağbet eder. Çünkü halk, hocaların söz ve ilim, şeyhlerin ise amel ehli olduğunu var sayarlar. Bu var sayım her zaman doğru değildir elbet. Fakat, bunun kendine göre bir mânası vardır.

O halde, âlimler de amelsiz olmadıklarını, en az şeyhler kadar ve belki de onlardan daha fazla amel, zikir, tefekkür, takva ve haşyetullah sahibi olduklarını göstermelidirler.

Fakat meselâ şeyhler sakal, sarık ve cübbe ile zahiren de olsa İslâmî bir görüntü verirken, bir kısım hocalar sakalsız, bıyıksız, ütüsü bozulmamış dar pantalon, kravatlı ve kısa kollu gömlek, gösterişli saç taraması ve birkaç yüz metre yukarıdan bakan bir edâ ve kendini beğenmişlik ifade eden bir sada ile, hasılı her şeye benzeyen ve fakat amel ehline benzemeyen bir görüntü ile halkın karşısına çıkarlarsa, elbette ki, ağızlarıyla kuş da tutsalar, gereken etkiyi yapamazlar. Ancak halkın da burada bir yanlışı vardır. O da sarık ve cübbeyi çok önemli bulmaları ve adeta onları İslâ-

mın özü, ruhu, olmazsa olmazı ve olunca da başka bir şeye ihtiyaç bırakmayan bir şey zannetmeleridir. Bu yanlış zanna aldanan bazı câhiller de, sarık ve cübbe giyince, herkesin üstüne çıktıklarını, artık ayakları yerde bile olsa başlarının gökte olduğunu, sarıklarının başlarına sarılan bulutlardan oluştuğunu düşünür ve bu yüzden ne ilim öğrenir, ne amel eder, ne de huylarını düzeltirler. Bunlar, bu sebeple, üzerlerinde iğreti gibi duran sarık ve cübbelerle orta yerde birer ibret-i âlem gibi dolaşıp dururlar. İnsan bunları görünce, hüzün duyarak şu beyti hatırlar: "Çadır onların çadırları-fakat içindekiler onlar değildir.")

[3- Başkalarına vaaz ettiğin zaman, anlaşılmaz sözler söyleme; itiraz edilebilen sözlerden sakın.] Sufilerin "şath" dedikleri türden sözler sarf etme; mecazî şeyler (içki, kadeh, kadın v. s.) üzerine söylenmiş şiirler araya sokma. Çünkü bu kabil sözlerin vaazın mevzuu olan Allah teâlâ'nın kul üzerindeki hakkını belirtmek ve âhiret suâl, hesap ve azabını hatırlatmak açısından bir yararı yoktur. İlgisiz olan bu sözlerle hatip, ancak kendi ilmî kudretini, hüner ve maharetini göstermek isteyebilir. Bu da riyadır. Riya karıştığı zaman da amel bozulduğu gibi, vaaz ve nasihatin de etkisi kaybolur. Bu türlü vaaz biçimi, vaaz edenin içinin harap ve kalbinin Allah teâlâ'nın marifet ve haşyetinden boş ve hâli olduğunu gösterir. Bu derecede müflis olan bir kimsenin başkasına bir şey vermesi de mümkün değildir. Onun için, bu kimse önce kendi kalbini

tamir etmeye, güzel hasletler kazanmaya, ciddî bir şekilde âhirete inanmaya, oradaki hesap ve azaplardan endişe duymaya çalışmalıdır. Ancak, bundan sonra, onun başkalarına bir şeyler vermesi söz konusu olabilir. O zaman da, öncelikle ve belki de munhasiren bu konuları anlatmalı, cemaatın kulluk konusundaki kusur ve eksikliklerini, davranıştaki ayıp ve kusurlarını ve bunların âhiretteki kötü sonuçlarını hatırlatmalı ve bunların telafisi için Kur'ân ve hadislerde gösterilen çare ve çözümleri açıklamalıdır. O, kendisini dinleyenlerin kalplerine ateş korkusu, hüzün ve pişmanlık duygusu sokmalı ve onlardan her birini kendi özel hayatına dönüp eksiklik ve bozukluklarını görüp giderme yönünde ikna ve teşvik etmelidir.

İşte ancak, bu usul ve üslup içinde yapılan konuşmaya vaaz denir. Vaazda lafzın güzelliğinden çok, mânanın sağlık ve sağlamlığına önem vermek lâzımdır. Vâiz o âile reisine benzer ki, evine doğru hırçın bir selin gelmekte olduğunu görür ve onun ev halkını, çoluk ve çocuğunu boğmasından korkar. Bu korkunun verdiği dehşet ve telâş ile eve koşar ve oradakilere seslenerek, "Hey çocuklar! Yavrularım! Ciğer parelerim! Çabuk evi terk edin. Sel geliyor, ölüm geliyor!" der. Bu vaziyetteki bir adam, sözlerini güzelleştirmeye, onları edebî sanatlarla süslemeye, şiir, şath, işâret ve nüktelerle kompozisyon haline getirmeye çalışır mı? Buna çalıştığı zaman, verdiği haberin ciddiyetini ve yaptığı uyarının etki inandırıcılığını boz-

maz mı? Duymadınız mı ki, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, hutbe okurken sanki duvarların arkasına yetişmiş büyük bir düşman ordusunu haber verir gibi konuşurdu ve vermeye çalıştığı mesajın etkisi önce kendisinde görülürdü. Bu yüzden de, sözün konusuna göre, yüzü kızarır, sararır ve değişirdi. Ortada gelen bir sel mi vardır? Evet, bir sel, hem de bir ateş seli vardır. Ve gelip yetişmekte olan ateş selinin önünden iman ve salih amelden başka hiçbir tedbir ve güçle kaçmak ve kurtulmak mümkün değildir. Bu ateş selini haber veren âyetlerden iki tanesi şöyledir:

"Biz takva sahiplerini o ateşten kurtarırız. Zâlimleri ise içine batırırız."[48]

"Kendinizi ve evlad-u iyâlinizi ateşten koruyun."[49]

Onun için, vaaz eden kişi, cemaati coşturmak, memnun etmek, "Ne güzel konuşuyor!" dedirtmek gibi ihlâs bozucu niyet ve hayaller taşımamalı, onun yegâne niyeti dinleyenlerin dikkatlerini dünyadan âhirete çevirmek, onları günahlardan tâatlara çekmek, gafletten uyandırmak, tevbe ve takvaya sevk etmek, zühd ve ubudiyeti sevdirmek olmalıdır. Vaazın hedefine ulaşması da, dinleyenlerin dünya rağbetinden vazgeçmeleri, kötü huy ve âdetlerini terk etmele-

---

48 -Meryem, 72

49 -Tahrim, 6

ri, işledikleri günah ve kötülüklerden iğrenip onlardan uzaklaşmaları, hayır ve sevaplara ilgi ve sevgilerinin artması, ahlâklarının değişmesi, yeni bir iman ve kararla ev ve işlerine dönmeleri şeklindedir. Bu hedefi gerçekleştirmeyen bir vaaz boş yere çene çalmaktır. Böyle bir çene çalmayı vaaz zannetmek ise, hem konuşan, hem de dinleyenler için yanıltıcı. Çünkü vaaz etmek farz-ı kifâye, onu dinlemek de farz-ı ayndır. Çene çalmak ve onu dinlemek ise, ne vaaz etmenin, ne de vaaz dinlemenin yerini tutmaz. Bu hal, abdestsiz namaz kılmak gibidir. Abdestsiz namaz kılmak ise, namaz kılma farzını ortadan kaldırmaz.

(Bazı sıcak kanlı, hızlı müslümanlar, vaazlarda kıyamet, hesap, azap konularının işlenmesiyle tatmin olmazlar. Bunlar cami ve mescidlerdeki kürsü ve minberlerde de cihad nâralarının atılmasını, iç ve dış kâfirlere sövüp sayılmasını isterler. Bunlar, vaazın manevî atmosferinde kendi vicdanlarını dinlemek ve kendi hata ve kusurlarını görüp kendi hallerine ağlamak yerine, haklı veya haksız bir şekilde başkalarına karşı kin ve düşmanlık hislerinin tahrik edilmesinden mutluluk duyarlar. Bunların cihad anlayışı da olur olmaz her yerde gürültü ve patırtı çıkarmaktır. Ziya Paşa bu kimseleri görseydi, her halde, "Evvel yoğ idi, iş bu dindarlık yeni çıktı! "deyip lâ havle çekerdi. Gerçekten de bu dindarlık türü yenidir. Bunu bizden önceki müslümanların hayatında görmek mümkün değildir. Bu türlü bir dindarlığı ne eski, ne yeni hiçbir İs-

lâm âlimi de öğretmemiştir. Bu sebeple, ne İmam Gazalî'nin, ne Şeyh Abdülkadir Geylânî'nin, ne İmam Rabbanî'nin, ne Mevlâna Celâlüddin Rumî'nin, ne üstadımız Bediuzzaman Said Nursî'nin eserlerinde böyle bir dindarlık telkini yoktur. Bu dindarlık, amel etme yerine söz söylemeyi, yapma ve inşâ etme yerine yıkma ve bozmayı koyan bir takım gayesiz ve sorumsuz insanların icad ve bid'atsıdır. Bu insanlar, eğer öğrenme, dinleme ve anlama melekelerini tümüyle kaybetmemişlerse, bilsinler ki, Allah teâlâ'nın dininde icad ve bid'at dalâlettir. Dalâletin sahibi de cehennemdedir.)

3- Zâlimleri sevme, onlara sempati duyma, onlarla oturup kalkma, onlarla karşılaşırsan yüzlerine bile bakma![50] Çünkü Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Zâlimlere yakınlık duymayın. Aksi takdirde, ateş sizi yakar."[51],

"Bir azaptan sakının ki, o sadece zâlimleri yakalamaz."[52] Zâlimlere yardım eden ve yakınlık duyanları da yakalar.

---

50 -Bu maddedeki nasihat keskin bir kılıç gibidir. Bu yüzden, onu kime karşı kullandığımızı doğru tesbit etmemiz lâzımdır. Hissiyatımıza göre karar verip şunu bunu zâlim görürsek, o zaman bu keskin kılıçla çok masum kanı dökmemiz söz konusudur.

51 -Hûd, 113

52 -Enfâl, 25

Zâlimlerle konuşmak zorunda kalırsan, o zaman da kesinlikle onları övme, onları sevindiren sözler söyleme ve onların hayatı ve sağlığı için dua etme. Çünkü bir zâlim veya fâsık övüldüğü zaman, Allah teâlâ hiddet eder. Zâlim ve fâsıkların ömrü ve sağlığı için dua etmek de, yer yüzünde zulüm ve kötülüklerin devam etmesini istemek demektir.

4- Zâlimlerden mal, yardım ve hediye kabul etme! Çünkü bunlar insanları birbirine sevdiren ve yaklaştıran şeylerdir. Bu sebeple, zâlimlerin mal ve yardımlarını alırsan, onlara yakınlık duyar ve onları seversin. Bundan dolayı Allah Resûlu aleyissalâtu vesselâm şöyle dua etmiştir:

"Allah'ım! Bir fâsıkın iyiliğini üstüme düşürme ki, onu sevmeyeyim."

Zâlim ve fâsıkları sevmek câiz olmadığı için, bunu temin edecek olan mal, yarım ve hediyelerini kabul etmek de câiz değildir. Çünkü şer'î bir kurala göre, bir şeyin hükmü ne ise, ona sebep olan ve yol açan şeyin hükmü de odur.

Öbür yandan, mü'minleri sevmek meşru' ve hatta sevablı bir iş olduğu için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şu tavsiyede bulunmuştur:

"Birbirinize hediye verin, birbirinizi seveceksiniz."

Zâlimler amel, ahlâk ve karakterleri itibariyle sevilmediklerini bildikleri için, muhtaç oldukları sevgi-

yi para ile satın almaya kalkarlar. Fakat onların bu paralarını alanlar, karşılığında kendi dinlerini çiğnemiş ve âhiret kurtuluşlarını tehlikeye atmış olurlar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Bunların alış verişi kârlı olmamış ve bunlar bu alış verişte doğru olanı yapmamışlardır."[53]

Kaldı ki, (üzüm üzüme bakıp karadığı gibi), zâlimlerle oturup kalkanlar, giderek zulmü hoş görürler ve onun tadını almak için kendileri de fırsat ve güç buldukça zulmetmeye başlarlar.[54]

5- Kölenden ve hizmetçinden istediğin ve beklediğin itâatkârlığı, sen de Allah teâlâ'ya karşı göster.

---

53 -Bakara, 16

54 -İslâm dininin zulme ve zalimlere karşı gösterdiği şiddet ve sertliği hiçbir din, rejim ve fikir göstermemiştir. Ancak İslâm, zulmü ve zalimleri lânetlemek ve onlara karşı nefret ve hiddetini belirtmekle de kalmamış, zulmü önleyen ve zalimleri etkisiz kılan kanun ve kuralları da koymuştur. Bu duruma göre, bir fert veya bir topluluk şayet zulümden ve zalimlerden şikâyetçi ise, onun yapması gereken şey; şu veya bu karanlık ideoloji ve akımlara katılmak ve kapılmak değil, İslâma dönmek ve onun güç ve kudretini arttırarak zulmü ve zalimleri ezmesini sağlamaktır. Zulüm gördüklerini söyleyen müslümanlar için bundan başka yol yoktur. Çünkü müslüman olmanın önemli bir şartı ve rüknü de, sorunlarının çözümünü İslâmda aramak ve onun hakemlik ve hâkimliğine baş vurmaktır. Kur'ân-ı Kerim, bu yola baş vurmayanların iman etmediklerini açıkça bildirmiş ve (Nisâ, 65) münafıkların başka bir yol aradıklarını söyleyerek onları ayıplamış ve dalâlet içinde olduklarını belirtmiştir. (Nisâ, 60)

Çünkü sen de onun kölesi ve hizmetçisisin. Hatta, Allah teâlâ'nın senin üzerindeki hakkı, senin köle ve hizmetçi üzerindeki hakkından çok daha fazladır. Çünkü, sen köle ve hizmetçiyi yaratmamışsın, fakat Allah teâlâ seni yaratmıştır. O halde, köle ve hizmetçinin sana karşı göstermelerini beğendiğin ve hoşlandığın tavır ve itâatı sen de Allah teâlâ'ya karşı göster ve bunlardan hoşlanıp beğenmediğin hal ve itâatsızlığı sen de O'na karşı gösterme. Hikmetin bir tarifi de, eşyayı birbirine kıyas etmek ve onların müşterek mânalarını bulmak ve uygulamaktır. Bu köle kıyaslaması da hikmetin önemli bir koludur.

6- İnsanların sana karşı nasıl davranmalarını istiyorsan, sen de onlara karşı o şekilde davran. Bu konuda şaşmaz ölçü senin kendi nefsindir. Onun için, "Kıyas-ı nefis mizan-ı adâlettir."[55] denilmiştir. Sakın, kendine bir ayrıcalık ve üstünlük düşünme. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Hepiniz Âdem'densiniz. Âdem de topraktandır." Fakat, topraktan olmadığını gören İblis, topraktan olan Âdem'e karşı üstünlük tasladı. Kur'ân'ın ifadesiyle, "Ben ondan üstünüm. Çünkü beni ateşten, onu ise topraktan yaratmışsın."[56] dedi. Ancak, yaratılıştaki bu fark da, üstünlük taslamayı meşrulaştır-

---

[55] -Mânası; başkalarını kendi nefsine kıyas etmek, adâletin terazisidir.

[56] -A'râf, 12

maz. Onun için, şeytan bu gayr-i meşru üstünlüğü taslayınca Allah teâlâ'dan ona şu sert emir geldi:

"Gökten in. Çünkü sen artık kovulmuşsun. Ve kıyamete kadar da üstünde lânetim olacaktır."[57]

[7- Faydasız ilimlerle vaktini zâyi etme!] Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, faydasız ilimlerden Allah teâlâ'ya sığınarak, "Faydasız ilimden sana sığınırım." demiştir.

İnsana Allah teâlâyı sevmeyi, kalbini murâkabe etme ve gözetmeyi, dünya alâkalarını azaltmayı, ibadetten zevk almayı, kötü huy ve sıfatları bırakmayı, iyi huy ve sıfatlar kazanmayı telkin etmeyen ilimler faydasız ilimlerdir. Faydasız ilimlerden daha beteri zararlı ilimlerdir. Zararlı ilimler ise, insana dünyayı sevdiren, âhireti unutturan, nefsinin hakkını Allah teâlâ'nın hakkının önüne çıkaran, ibadeti terk ettiren, imanına şüphe ve zayıflık getiren, fıtratında mevcut olan faziletleri güdükleştiren, âileden aldığı terbiye ve güzel hasletleri de unutturan ilimlerdir. Bunların ilim olması mücerret isimden ibarettir. Çünkü ilim ışıktır. Bunlar ise karanlıktırlar. Ancak faydasız ve özellikle zararlı olan ilimlerin nefisle münasebetleri bulunduğu için, çekicilikleri fazladır. Bu yüzden de, insanların çoğu bu ilimlerle meşgul olur ve onları öğrenince kendilerini bilgili ve âlim zannederler. Bu insanların misâli, zehiri ilaç zanneden ve hastalığını gi-

57 -Hıcr, 34

dermek için bu zehiri içen hasta misâli gibidir. Bu hasta zehir içtikçe daha çok hastalandığı ve sonunda öldüğü gibi, bu insanlar da bu ilimleri öğrendikçe daha çok bozulurlar ve giderek bütünüyle insanlıktan çıkarlar. (Bu sebeple, etrafımızda et ve kemiklerinden başka insan olma özelliği kalmamış bir sürü mahluklar türemiştir. Bu mahluklar, insan post ve derisini giymiş türlü hayvanlardır. Bunlar, okuyup öğrendikleri faydasız ve zararlı ilimler yüzünden ruhları bozulmuş ve hayvan özelliklerini kazanmış kimselerdir.) Allah teâlâ, faydasız ve zararlı ilimlerle kendisini bilgili zanneden ve artık din ilmine ve peygamber nasihatine ihtiyaç duymayan bir kavim hakkında şöyle buyurmuştur:

"Elçimiz onlara âyetlerimizi getirince, onlar kendi sahip oldukları ilmi öne sürüp gururlandılar. Bunun üzerine, âyetlerimizi hafife almalarının cezası onları sardı. Ceza yaklaşıp onu gözleriyle görünce, "Allah'a, yalnız O'na iman ettik. Diğer şeylere küfrettik." dediler. Fakat geç kalmışlardı ve bu halde imana gelmeleri onları kurtarmadı."[58]

Rabbimiz! Bize faydalı ilimler nasip et ve bu ilimlere göre amel etmeyi müyesser kıl.

---

[58] -Gâfir, 83, 85

6. RİSÂLE

ALDANAN İNSANLAR

Bil ki, insan mükellef (sorumlu) bir varlıktır. Allah teâlâ, ona iman ve ibadeti emretmiş ve bunlardan dolayı kendisine sevap va'detmiştir. Onu küfür ve masiyet'ten (günah işlemekten) de menetmiş ve bunlardan dolayı azaba çarptırılacağını bildirmiştir. Fakat buna rağmen çoğu insanlar, değişik aldanışlar sebebiyle emredileni bırakıp nehyedileni yaparlar. **Bu insanlar beş kısımdırlar.**

[**Birinci kısım kâfirlerdir**. En büyük aldanış bunların aldanışıdır.] Bunlar şöyle düşünürler: Dünya nakit (hâzır), âhiret ise vadeli (sonraya bırakılmış) para gibidir. Nakit para ise, vadeli paradan daha iyidir. Sonra, [dünyadaki lezzet gerçektir. Âhiretteki lezzetin olup olmayacağı ise şüphelidir. Prensip olarak da gerçek olan şey, şüpheli olan şey için terk edilmez.]

Bu şekilde mantık kurmak ve akıl yürütmek kâfirlerin aldanmasına ve iman yolunu bırakıp küfür bataklığına sapmalarına sebep olmuştur. Bu aldanıştan kurtulmanın çaresi iki şeydir.

[Birincisi, Allah teâlâ'nın sözüne inanmaktır. Çünkü O, kullarını aldatmaz ve onlara doğru olmayan bir şeyi söylemez.] O şöyle buyurmuştur:

"Dünya hayatı âhiretin yanında çok az bir şeydir."[1]

"Dünya hayatı, aldanışa sebep olan az bir oyalanmadır."[2]

"Dünya hayatı, yağmurla birlikte topraktan çıkan ve bir mevsim yeşil kaldıktan sonra kuruyup savrulan bir bitkinin hayatı gibidir."[3]

"Allah yanında olan şey, dünyada olan şeyden daha yararlı ve daha kalıcıdır."[4]

"Hayat ve yaşama yeri âhirettir."[5]

[İkincisi, yukarıdaki mantık kurma ve akıl yürütme şeklinin yanlış olduğunu anlamaktır.] Çünkü vadeli para, nakit paradan fazla olduğu takdirde, o daha iyidir. Bu sebeple, aklı olup hesap bilen herkes,

---

1 -Tevbe, 38
2 -Hadid, 20
3 -Yunus, 24
4 -Kasas, 60; Şurâ, 36
5 -Ankebut, 64

onu tercih eder. Hangi akıllı ve hesap bilen insan vardır ki, ona güvenilen bir yerden elli altın hazır paraya karşılık elli bin altın va'dedilir de, kendisi, hazır değildir, diye bu hazineyi reddeder veya kabulde tereddüt gösterir?

[Tıpkı bunun gibi, âhiret de ebedî olduğu için, onu hazır olan ve fakat çok çabuk biten dünyaya tercih etmek akıl ve maslahat gereğidir.] Dünyanın gerçek olmasına karşılık âhiretin şüpheli olduğunu düşünmek de yanlıştır. Aksine, âhiret de en az dünya kadar gerçektir. Ancak bir şeyin gerçek olması için, onun hemen göz önünde olması ve herkesin onu görmesi gerekli değildir. Çünkü dünyadaki gerçeklerin bir kısmı da böyle değildirler. Bunları da ancak uygun zaman ve zeminde uzmanlar ve ihtisas sahibi kimseler görebilirler. Bu sebeple, halk kesimi bir çok gerçekler konusunda uzmanların sözlerini dinler ve onların dediklerine inanırlar.

Tıpkı bunun gibi, âhiret de, bu dünya gözüyle görülmez. Çünkü o hâzır önümüzde değildir. Fakat onun gerçek olduğunu ispatlayan çok aklî deliller vardır. Bu sebeple, onun gerçek olduğunu bu delillere bakarak öğrenmek mümkündür. Ayrıca, bazı dünya gerçeklerinde olduğu gibi, âhiret gerçeğinin de uzmanları ve mutehassıları vardır. Peygamberlerden, âlimlerden ve evliyâdan oluşan bu nurlu uzmanlar ordusu, gerek Allah teâlâ'nın açık âyetlerine ve gerekse kendi ruhî tecrübe, müşâhede ve sezgilerine daya-

narak âhiretin hak ve gerçek olduğunu ve onun varlığında hiçbir şek ve şüphe bulunmadığını kabul etmiş ve bunu ittifakla söylemişlerdir.

Kâfirleri şüpheye düşüren ve aldanışa süren başka sebepler de vardır. Bu insanlar, müstahak oldukları halde, bu dünyada muvakkaten azap görmeyince, kendi kendilerine, "Azap hak olsaydı, bizim şimdiden cezalandırılmış olmamız lâzımdı."[6] derler. Sonra, kendileri zengin ve üst tabakada iken, bazı mü'minleri fakir ve ve aşağı tabakada görünce, "Eğer cennet hak olsaydı, o bunlara değil, bize yakışırdı. Onun için, böyle bir şey varsa, o dünyada olduğu gibi, yine bize verilir."[7] diye düşünürler.

Bunlar, Allah teâlâ'nın imtihan için kendilerine verdiği nimet ve imkânları, kendi üstünlüklerine delil sayar ve gerçek olsa, Allah teâlâ'yanında da mü'minlerin değil, kendilerinin üstün oldukları zannına kapılırlar. Kur'ân-ı Kerim'de bu yanlış zanla ilgili olarak şöyle anlatılmıştır:

"İnsan öyle bir varlıktır ki, imtihan etmek için, kendisine imkân ve nimet verdiğimiz zaman, "Rabbim beni üstün kıldı." der. Hayır! Bu değerlendirme doğru değildir."[8]

---

6 -Mücâdele, 8
7 -Ahkaf, 11
8 -Fecr, 15

"Onlar, kendilerine verdiğimiz mal ve evladla hakketmedikleri halde kendilerini üstün kıldığımızı mı zannediyorlar? Hayır! Olayı yanlış değerlendiriyorlar."[9]

"Âyetlerimizi inkâr edenleri, dünya nimetleriyle oyalayarak fark etmedikleri bir biçimde helâkete sürükleyeceğiz. Bu sebeple, onlara biraz mühlet vereceğim. Benim tedbirim sağlamdır."[10]

"Onlar (helâk edilen bir kavim), kendilerine yapılan uyarıyı unutup göz ardı edince, üzerlerine her türlü nimetin kapısını açtık. Kendilerine verilen bu nimetlerle sevinince de onları ansızın yakaladık. Birdenbire ümitsiz hale geldiler."[11]

"Kâfirlere biraz süre ver. Onlara biraz mühlet tanı!"[12]

Bu ve benzeri bir çok âyetler gösteriyorlar ki, Allah teâlâ'nın kâfirlere verdiği imkânlar, onları üstün görmesinden dolayı değil, onları imtihan etmek ve imtihanı kaybettiklerinde de azabın içine çekmek içindir.

Firavun ve kavmi bu hakikatin açık bir örneğidir. Çünkü bu kâfirlere de çok imkânlar ve nimetler veril-

---

[9] -Mü'minûn, 55, 56

[10] -A'râf, 182, 183

[11] -En'âm, 44

[12] -Târık, 17

mişti. Hz. Musa, bunların durumlarını yakarış halinde şöyle dile getirmiştir:

"Rabbimiz! Sen Firavun'a ve onun kavmine dünya hayatında ziynet ve mal vermişsin. Fakat onlar, bu nimetlerini insanları senin yolundan saptırmak için kullanıyorlar."[13]

Ne var ki, bunlar daha sonra helâk edilmişlerdir. Allah teâlâ, onların sonlarını şöyle haber vermiştir:

"Biz Firavun ve kavmini bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve güzel konaklardan koparıp götürdük ve denizde (müflis ve perişan bir halde) boğduk."[14]

Karun da, aldandığı malıyla birlikte yerin dibine geçirilerek helâk edilmiş ve onun hakkında da şöyle buyurulmuştur:

"Allah'ın azabına karşı kimse ona yardım edemedi. Kendisi de canını kurtaramadı."[15]

Bu ve benzeri örnekler ortada iken, sahip olduğu bazı imkânlara aldanıp kendisini Allah teâlâ'nın azabından emin görmemek lâzımdır.

Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"Onlar kendilerini Allah'ın azabından emin mi

---

13 -Yunus, 88

14 -Şuarâ, 57, 58

15 -Kasas, 81

gördüler? Hüsrana uğrayacak olan (kâfir ve fâsık) ların dışında kimse, kendisini Allah'ın azabından emin görmez."[16]

Dilleriyle iman ettiklerini söyleyenler, Allah teâlâ'nın emir ve yasaklarına aldırmadıkları ve kendilerini nefislerinin istek ve şehvetlerine kaptırıp bıraktıkları takdirde, dünya hayatına aldanmak açısından kâfirlerle aynı durumdadırlar. Çünkü dünya hayatına aldanmanın çeşitli sonuçları vardır. Bu sonuçlardan birisi inanç planında küfür ve inkârdır, birisi de amel planında fısk ve fücur'dur. Bu iki sonuçta da müşterek olan husus, helâl ve haramı birbirine karıştırmak, emir ve yasaklara aldırmamaktır.

İkinci kısım günahkâr mü'minlerdir. Mü'minler âhirete ve oradaki hesap ve azaba inanırlar. Ancak, bunların gâfil ve câhil kesimi, "Allah gafur ve rahîmdir. Bizi affeder." derler. Bu yanlış düşünce ve yersiz ümit yüzünden de ameli ihmal eder ve günah işlerler. Bu da bir aldanıştır. Çünkü, Allah teâlâ'yalnızca gafur ve rahîm değil, aynı zamanda azabı şiddetli ve intikamı büyük olandır. Kur'ân-ı Kerim'de bu hakikat şöyle açıklanmıştır:

"Kullarıma haber ver ki, ben gafur ve rahîmim; benim azabım da en çok elem veren azaptır."[17]

---

16 - A'râf, 99

17 - Hıcr, 49

"Sana vahyedilen şey, daha önceki peygamberlere de vahyedilmişti. O da şudur: Allah hem mağfiret sahibi, hem de elem veren azabın sahibidir."[18]

"Biz mücrimlerden intikam alıcıyız."[19]

"Allah'ın verdiği azabı (bunun şiddetindeki azabı) kimse veremez."[20]

Gerçek bu iken, Allah teâlâ'nın af ve mağfiret gibi bazı sıfatlarına inanıp ümide kapılmak ve fakat O'nun azap ve intikamını görmezlikten gelmek doğru olan iman ve ümit türü değildir. Bu sebeple, O'nun af ve rahmeti yanında azap ve gazabına da iman etmek ve O'ndan hem ümit etmek, hem de korkmak lâzımdır. Kur'ân-ı Kerim'de doğru olan iman ve ümidin sahipleri şöyle anlatılmışlardır:

"Onlar, korku ve ümit karışımı bir hisle Rablerine dua ve ibadet ederler."[21]

Bazı mü'minler de, baba ve dedelerinin sâlih kimseler olmalarıyla aldanırlar. Bunlar, şeytanın telkin ve talimiyle (öğretmesiyle) şöyle düşünürler: Bir kimseyi seven, onun çocuklarını ve torunlarını da sever. Allah teâlâ da baba ve dedelerimizi sevdiğine gö-

---

18 -Fussılet, 43

19 -Secde, 22; Zuhrüf, 25, 41, 55; Duhan, 16; A'râf, 136; Hıcr, 79; Mâide, 95; Âl-i İmrân, 47; İbrahim, 47; Zümer, 37

20 -Fecr, 26

21 -Secde, 16

re[22], bizi de sever . Bizi sevince de, kusurlarımızı hoş görür ve günahlarımızdan dolayı bizi cezalandırmaz.

---

[22] -Allah teâlâ'nın, peygamberler ve haklarında nass bulunan sahâbiler dışında şunu, bunu sevdiğini söylemek yanlıştır. Zahir hallerine bakıp bazı kimseler hakkında hüsn-i zan etmek başka bir şeydir, onların kesinlikle Allah teâlâ'nın veli ve dostları olduklarını ve O'nun bunları sevdiğini söylemek başka bir şeydir. Bu sonuncusu, Allah teâlâ adına delilsiz ve ispatsız hüküm vermektir. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, bundan daha ehven olan hükümleri bile doğru bulmamış ve sahiplerini uyarmıştır. Örneğin, muhacirlerin büyüklerinden olan sahabi Osman ibni Maz'un radıyallahu anh vefat ettiği zaman, onun hanımı, ağlamaklı bir sesle "Ey Osman! Sen cennete gittin. Cennet sana kutlu olsun!" demiş, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm onun bu sözüne karşı şöyle buyurmuştur: "Kimdir bu Allah teâlâ adına hüküm veren? Biz elbet Osman'ı iyi biliriz. Fakat onun cennete gittiğine siz nasıl karar verebilirsiniz?" Bir defasında da Hz. Âişe radıyallahu anha, ölen bir çocuğa bakarak üzgün bir sesle, "Haydi, cennete git. Sen oranın bir kuşusun." demiş. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, bunu da söylemeyi doğru bulmamış ve Hz. Âişe'ye şunu söylemiştir : "Sen onun cennete gittiğini ve cennet kuşu olduğunu nereden bilirsin?"

Allah teâlâ adına hüküm vermek doğru olmadığı halde, dinî hassasiyeti, kalp takvası, Allah teâlâ'ya karşı saygısı az olan kimseler, bu türden çok hükümler verirler. Örneğin, "Falan Allah'ın dostudur. Falan velidir. Allah filânı sever." gibi, görünüşte masum olan sözler söylerler. Fakat bu sözlerde Allah teâlâ adına hüküm vermek ve O'na karşı saygısızlık vardır. Çünkü kimlerin O'nun dostları olduklarını yalnız O bilir. Dostlarını da biz değil, kendisi seçer. Sonra, zahir ile hakikat çok kere birbirinden başkadırlar. Onun için, zahirde iyi zannettiğimiz bir kimse, hakikatte kötü olabilir. Kötü sandığımız bir kimse de hakikatte iyi

Vaktiyle yahudiler de, soylarının peygamberlere dayandığını göz önünde tutarak şöyle demişlerdir:

"Biz Allah'ın velileri ve dostlarıyız."[23]

"Ateş bize değse bile birkaç günden fazla sürmez."[24]

Allah teâlâ, bunlar ve benzerleri hakkında şöyle buyurmuştur:

"Kendi uydurdukları bir din anlayışı onları aldatıp yoldan çıkarmıştır."[25]

"De ki: Bu düşünceniz doğru ise, onu geçerli delillerle ispat edin."[26]

---

olabilir. Çünkü iyi veya kötü olmak, dışa yansıyan görüntülerden çok, gizli olan kalpte ve iç âlemde olan hallere, niyetlere, gizli amel ve emellere göredir. Onun için, bu kabil hükümler vermek ve sözler söylemek yerine, "Allah daha iyi bilir. Gaybı ve hakikat-i hali yalnız O bilir." demek lâzımdır.

Bazı insanları kendi hüsn-i zannımızla iyi görebiliriz ve bu zannımızı iddia haline getirmeden açıklayabilir, başkalarına da söyleyebiliriz. Fakat, hüsn-i zan sınırını aşıp bunu hüküm ve karar derecesine çıkarmaktan sakınmalıyız. Çünkü, Allah teâlâ kendisine âit olan işlerde ortaklık kabul etmez ve hiç kimseyi kendisine ortak etmez. O'nun bu konudaki titizliği büyüktür. Bu sebeple O şöyle buyurmuştur: "Allah adına hüküm icad eden iftiracı kimselerden daha zâlim kim vardır?"(En'âm, 21, 93, 144; A'râf, 37; Yunus, 17; Hud, 18; Kehf, 15; Ankebut, 68; Saf, 7)

[23] -Mâide, 18

[24] -Bakara, 80; Âl-i İmrân, 24

[25] -Âl-i İmrân, 24

[26] -Bakara, 111; Enbiyâ, 24; Neml, 64; Kasas, 75

Bu gâfiller, Nuh aleyhisselâmın kâfir olan oğlunun Kur'ân-ı Kerim'deki kıssasını okumazlar mı? Nuh aleyhisselâm, bu oğlunu da gemiye alıp boğulmaktan kurtarmak istemiştir. Fakat Allah teâlâ buna izin vermemiş ve kendisine şöyle buyurmuştur: "Ondan vazgeç. O, salih olmayan bir kimsedir."[27]

Bunlar bilsinler ki, Allah teâlâ'yanındaki değer ve itibar kimseden kimseye miras yoluyla geçmez . Onun için Kur'ân-ı Kerim'de, "Herkese ancak kendi amelinin karşılığı vardır." buyurulmuştur.[28]

Baba ve dedelerin amel ve takvasıyla çocukların da kurtulacağını sanmak, onların yemeleriyle bunların da doyacağını sanmak gibidir. Kur'ân-ı Kerim, kıyamet gününde çoğu insanların birbirinden kaçtıklarını ve birbirini feda ederek kurtulmak istediklerini bildirmiş ve şöyle demiştir:

"O gün çok kimse kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından kaçar. O gün herkesin başından aşan işi (endişesi, telâşı, korkusu) vardır."[29]

"Mücrim (kâfir ve fâsık) kimseler, o gün çocuklarını, eşlerini, kardeşlerini, aşiretlerini ve herkesi feda edip kendi canlarını kurtarmak isterler."[30]

---

27 -Hud, 46

28 -Necm, 39

29 -Abese, 34-37

30 -Meâric, 11-14

Kur'ân-ı Kerim, Allah teâlâ'nın rahmetini kimlerin ümit etmesinin doğru olduğunu şu âyette bildirmiştir:

"İman eden, Allah yolunda hicret ve cihad eden kimseler haklı olarak Allah'ın rahmetini umarlar. Allah (bunlar için) elbet gafur ve rahîmdir."[31] Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, yanlış bir ümide kapılmaması için, en çok sevdiği insan olan kızı Fatıma'ya şöyle demiştir:

"Kızım! Babam peygamberdir, diye düşünüp amelde gevşeklik gösterme. Bil ki, Allah sana kızarsa, ben senin için bir şey yapamam."

Kıyâmet gününde şefâat vardır ve haktır. Ancak, şefâat Allah teâlâ'nın kızıp cezalandırmak istediği kimseler için yapılamaz.[32] Allah teâlâ'nın kızıp cezalandırmaya karar vermemesi için de ameli bırakıp günahlara dalmamak lâzımdır. Bundan dolayı, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Akıllı insan, kendi nefsini kontrol eden ve ölüm sonrası için çalışandır. Akılsız olan ise, nefsine uyan ve buna rağmen, Allah teâlâ'dan af ve mağfiret ümit edendir."[33]

---

[31] -Bakara, 218. Not: Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur: "Hicret günahları terk etmek, cihad ise nefsin kötü istekleriyle savaşmaktır."

[32] -Enbiyâ, 28

[33] -Sünen sahipleri

Doğru ve geçerli olan ve olmayan ümitleri birbirinden ayıran şey ameldir. Onun için, amel varsa ümit doğru ve geçerlidir. Böyle bir ümit, amelin bu dünyadaki bir mükâfâtı olup Allah teâlâ'nın kalbe verdiği bir güven ve rahatlıktır. Amel yoksa ümit şeytanın bir aldatmasıdır. Bu boş ve geçersiz ümitle avunanlar kıyamet gününde yanıldıklarını fark edince, şok geçirirler. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur:

"O gün onlar, Allah teâlâ'dan beklemedikleri şeylerle karşılaşırlar."[34] (Bu insanlar dünyada da beklemedikleri zorluklar ve sıkıntılarla karşılaşırlar. Bu da onların o zamana kadar boş ümit ve aldanışlar içinde olduklarını ortaya çıkarır.)

Ümid amelin yerine geçmek için değil, ameli teşvik etmek, sevdirmek, ağırlığını almak ve mü'minlerin kalbinde zaman zaman tansiyon gibi yükselen ve yıkıcı dereceye ulaşan korkuyu frenlemek ve doğru olan çizgiye çekmek içindir.

Hiç amel etmeyenler gibi, amelden çok günah işleyenlerin ümitleri de bir aldanıştır. Çünkü âhiretteki kurtuluş, sevapların günahlardan fazla çıkmasıyla gerçekleşir.

Allah teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Kıyamet gününde adalet terazilerini kurarız."[35]

---

34 -Zümer, 47

35 -Enbiyâ, 47

"Kimin iyilikleri ağır gelirse, o kimse güzel bir hayatın içine girer; kimin iyilikleri hafif gelirse, o kimse de hararetli ateşin içine düşer."[36]

Fakat, buna rağmen, bazı kimseler yanlış ümit ve aldanışlarını sürdürürler. Bu sebeple, bunlar bir iyilik yapınca, ondan sonra on kötülük yapmakta sakınca görmezler ve bir amelleri varsa, onun gölgesinde on günah işlemekten çekinmezler. Bunlar, tâat ve iyiliklerini abartırken, günah ve kötülüklerini önemsiz bulurlar. Bunlar, o hilekâr tüccarlara benzerler ki, alırken bir terazide, tartarken de başka bir terazide tartarlar. Allah teâlâ bunlar hakkında şöyle buyurmuştur:

"Hilekârların vay haline! Bunlar, alırken tam tartarlar; satarken ise eksik tartarlar. Bunlar büyük bir günde dirileceklerini ve âlemlerin Rabbine hesap vereceklerini düşünmüyorlar mı?"[37]

Az bir amel yaptıktan sonra, bitimi olmayan bir hazine bulmuş gibi, artık günah işlemekte sakınca görmeyen bir kimse, bu şekilde aldanacağına, o az ameli de yapmasa daha iyi eder. Çünkü o takdirde belki bir gün günahlarının çokluğundan dehşete kapılır ve bunlardan dönme ve tevbe etme ihtiyacını duyar. Halbuki az olan ameline aldanan bir kimse, günahlarının çokluğundan rahatsızlık duymaz ve tevbe

36 -Karia, 6-11

37 -Mutaffifin, 3-6

etme ihtiyacını da hissetmez. Bu sebeple bazen şeytan insana az bir amel yaptırır ve bunu onun için bir tuzak ve kapan haline getirir. Bazı kötü insanların bazı hayır işlerinde istekli ve hevesli görünmelerinin arkasında da şeytanın bu planı vardır.

Bazı kimseler de, sayı hesabına aldanıp amellerinin günahlarından fazla olduğunu söylerler. Bunlar, bu yanılgı sebebiyle günahlarından korkmazlar ve, "Nasıl olsa, iyiliklerimiz ve sevaplarımız daha fazladır." derler. Halbuki, öyle günahlar vardır ki, bir ateşin bir harmanı yakması gibi pek çok ameli yakıp kül haline getirirler.

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Bazen bir kimse, hiç önem vermediği için söylediği yanlış bir kelimeden dolayı yetmiş sene cehennemde baş aşağı düşer."

Bu kelime gibi, amel ve sevapları yakıp yok eden çok yanlış hareketler, vaziyet alışlar, alış verişler, işler, ilişkiler ve duygular vardır. Bazı kimselerin amelleri, bu yanlışlar ve günahlar yüzünden ellerinde hiçbir sevap bırakmadan zayi olup gider. Bunların amelleri, altında bir çok delik bulunan bir havuza akıtılan su gibidir. Havuz delik olduğu için, içinde su birikmez. Onun için, günah deliklerini iyice tıkamadıkça amel ve sevaplarının fazla olduğu zannına kapılmamak lâzımdır. Bu yüzden şöyle denilmiştir:

"Hüner amel etmek değil, amelin sevabını korumaktır." Halbuki çok kimse örneğin, bir taraftan çok miktarda sünnet namazı kılıp sünnet orucu tutarken, kaçırmamak üzere zikir ve tesbihler yaparken, bir taraftan da gıybet ve dedikodu eder, yalan söyler, hile yapar, hak ve hukuk çiğner, sevilmemesi gereken işleri sever, sevilmesi gereken işlere karşı ilgisiz ve hatta düşmanca davranır ve hadiseler karşısında yanlış tercihler koyarlar.

(Bu kimselerin bu kadar günahlarına rağmen, amel ve sevaplarını fazla görmeleri ya hesap bilmediklerini, ya da din işini ciddiye almadıklarını gösterir. Zamanımızda hemen herkes, gelir azlığından ve geçim darlığından yakınır. Halbuki, bu zamanda ibadet ve diyânetimiz (dindarlığımız) de geçimimiz gibi, sıkıntıya girmiş, zorluklara bulaşmıştır.

Bu durum karşısında, dünyamız için yakındığımız kadar dinimiz için de yakınmazsak, dünyayı âhiretten üstün tuttuğumuzu ortaya koymuş oluruz.

Bu durumda samimî bir şekilde âhirete iman etmediğimiz de ortaya çıkar. Çünkü iman âhiretin dünyadan üstün olduğuna inanmaktır. Bu inancı kazanmadan, bazı formalitelerle iman sahibi olduğumuzu zannetmek de bir aldanıştır.

Bu aldanış da gümrük kapısı olan ölüm anına kadar devam edebilir. Çünkü çürük imanlar bu kapıdan geçmez ve bu imanların sahipleri öbür tarafa mü'min olarak geçirilmezler.)

Üçüncü kısım âlimlerdir. Kimi âlimler, kitaplardaki dinî ve şer'î ilimleri tahsil edip öğrenince, otomatik olarak Allah teâlâ'yanında yüksek bir mertebeye ulaştıklarını zannetmeye başlar ve bu yanlış zan yüzünden artık amel, ibadet ve takvaya önem vermezler. Bunlar, tahsil ettikleri ilmin yüzü suyu hürmetine affedileceklerini ve hatta başkalarına da şefâat etme yetkisiyle donatılacaklarını düşünürler. Bunların bu zan, düşünce ve beklentileri yanlış, batıl ve boşunadır. Çünkü amelsiz, ihlâssız ve takvasız ilim, Allah teâlâ'yanında sahibinin değerini yükseltmez, aksine düşürür. Bu ilim onun lehine değil, aleyhinedir. Bu ilim onu mahkûm etmek için delil ve hüccet durumundadır. Bu sebeple, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"İlmi arttığı halde takvası artmayan bir kimse, Allah teâlâ'dan daha çok uzaklaşır."[38]

"Kıyâmet gününde azabı en şiddetli olan kimse, ilmiyle amel etmeyen âlimdir."[39]

Kur'ân-ı Kerim'de de âlim, câhil farkı gözetilmeden şöyle buyurulmuştur:

"Nefsini temizleyen, onu günahlardan ve kötülüklerden koruyan kimse iflâh olur. Nefsini kirleten,

---

38 -Deylemî, Müsned'ül-Firdevs; Suyutî, el-Câmiüssağir

39 -İbnu Maceh, Taberânî; İbnu Adiy

onu günahların ve kötülüklerin içine atan kimse de helâk olur."[40]

Hakikat-i hal bu olmasına rağmen, bu âlimlerin dünyaya karşı aşırı rağbetleri ve nefislerine olan düşkünlük ve sevgileri kendilerinin de bildikleri gerçeği görmelerine engel olur.

Kimi âlimler de, bedene müteallik amelleri vesvese derecesine varan bir titizlikle yerine getirir ve elle tutulup gözle görülen günahlardan da büyük bir samimiyetle kaçar ve uzak dururlar. Fakat bunlar, en büyük amel olan ihlâsa önem vermezler ve kalplere musallat olan kibir, hased, riya, şöhret sevgisi, riyaset sevdası, mal tamahkârlığı, lezzet düşkünlüğü gibi gizli ve fakat en büyük yıkımı yapan günahlardan sakınmaya çalışmazlar. Bunlar, her zaman kitaplarda gözlerinin önüne gelen ve konuşmalarda kulaklarına çarpan şu hadis-i şerifler üzerinde düşünmezler:

"Riyâ, küçük şirktir."[41]

"Ateş odunu yaktığı gibi, hased de sevapları yakar."[42]

---

40 -Şems, 9, 10

41 -Taberânî

42 -İbnu Mâceh. Not: Kıskançlık aşağı yukarı her meslek erbabı arasında vardır. Kıskanç bir kimse, sadece kıskançlığından dolayı rakîbini yıkmaya çalışır. Ancak, nefret uyandırmamak ve haklı görünmek için, kıskançlığını gizleyen bahaneler uydurur.

"Su tarlada bitkiyi yeşerttiği gibi, mal ve şöhret sevgisi de kalpte münafıklığı yeşertir."[43] Allah teâlâ da kalplerin bu türlü kirli dugulardan temiz tutulmasının önemini belirterek şöyle buyurmuştur:

"O gün mal ve evlad kimseye fayda vermezler. Kalp temizliği fayda verir."[44]

Bu kimseler, kalplerini ihmal ettikleri için, ilimlerine rağmen günah işleme arzusunu taşırlar. Bunlar, vücudunda kaşıntı olan bir hasta gibidirler. Doktor kaşıntıyı gidermek için ona şurup ve merhem vermiş-

---

Basireti açık olmayan kimseler de, laf ve sözüne kanıp onu haklı bulurlar ve hatta bazı hallerde tarafına geçip kıskançlığının zehiri ile rakîbini öldürmesine yardımcı olurlar. Bu suretle de onun yere göğe sığmaz günahına ortak olurlar. En büyük kıskançlık da siyaset mesleğinde görülür. Bu meslekteki kıskançlığın zehiri Afrika kobralarının zehirinden daha keskin ve daha şiddetlidir. Onun için, siyaset ehlinin olur olmaz sözlerine inanmamak ve onların kıskançlık zehirlerini dökmelerine âlet olmamak lâzımdır. Şu unutulmamalıdır ki, en bedbaht insan, başkasının dünyası için kendi âhiretini yıkandır.

43 -Bu hadis, sahâbi Abdullah ibni Mes'ûd'un kendi sözü olarak da rivayet edilmiştir. Ancak, aslı ne olursa olsun, mânası doğrudur. Çünkü bir kimsede mal ve şöhret sevgisi varsa, o kimse de mutlaka münafıklık da vardır.

44 -Şuarâ, 86. Not: İçine battıkları günah çirkefini gözlerden saklamak için bazı biçareler, "Bizim kalbimiz temizdir." derler. Bunlar bilmezler ki, kalp temizliğinden maksat, günah arzusunu duymamak, haram olan bir fiili sevmemek, dünyaya rağbet etmemek ve Allah teâlâ'ya karşı itaatsızlıktan sıkılmaktır.

tir. Fakat kendisi, şurubu acı bulup içmez, yalnızca merhemi sürer. Kaşıntı içerden geldiği için de yalnızca merhem onu tedavi etmez. Günah işleme arzusu da bir çeşit hastalıktır. Bunun ilacı da, öncelikle kalbi ıslah etmek ve oradaki zaafları gidermektir. Bu kimseler ise, acı buldukları kalplerinin ıslahıyla değil, el ve ayak işleriyle uğraşırlar. Bu da onlardaki günah arzusunu ortadan kaldırmaz.

Bazı âlimler de, gizli günahları (yukarıda zikredilen kibir, hased ve diğerlerini) bilirler ve bunların şeriat tarafından kötülendiğini de kabul ederler. Ancak, kendi nefislerine fazla güvendikleri ve kendi kendilerini beğendikleri için, bu günahların onlarda yer etmediğini zannederler. Onlara göre, Allah teâlâ ancak düşük derecedeki kimseleri bu günahlar ve hastalıklarla imtihan eder. Kendileri ise, O'nun yanında yüksek bir derecededirler. Bu sebeple O, kendilerini bu şeylerle uğraştırmaz. Bunlar, kendilerinde bulunan ve gözden kaçmayan bu türlü günah ve kötülükleri de te'vil eder ve başka bir mahiyette gösterirler.

Örneğin, sahip oldukları kibrin ilmin şeref ve vakarı (eskilerin deyimiyle, izzet-i ilmiyye, ilmin izzeti) olduğunu söylerler. Kendilerindeki huysuzluk ve hiddetin din gayreti ve hamiyeti olduğunu ileri sürerler. Emsâllerine karşı duydukları hased ve kıskançlığın da nefis müdafaası ve karşı tarafın haksızlığına tepki olduğunu belirtirler. Bunlar ilmi neşrederken yaptıkları riyâ ve gösterişi de te'vil ederek maksadla-

rının ilmin kıymetini yükseltmek olduğunu iddia ederler.[45]

Bu kimseler, zâlimlerle dostluk ve ahbaplık yaparlar. Bunun caiz olmadığı kendilerine hatırlatılınca da, niyetlerinin iyi olduğunu, bu dostluk sayesinde masumları zâlimlerin şerrinden korumaya çalıştıklarını söylerler. Bu sözlerinde samimî olsalar, belki bu gayr-i meşrû ilişkilerinde mazur sayılırlardı. Fakat işin aslı o değildir. Çünkü bunlar, zâlimlerden kendi dünya hayatları için yararlanmaya çalışırlar.

Bunlar vasat halkın seviyesinden yukarı bir hayat yaşarlar. Bunu yaparken de ilmin izzet ve şerefini yüksek tutmaya çalıştıklarını söylerler. Ancak ilmin izzet ve şerefinin dünya lüks ve israfıyla yükseldiğini söylemek doğru değildir. Çünkü, bu doğru olsaydı, öncelikle Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm ve onun ashâbı bu şekilde yaşarlardı. Halbuki onlar fakir hayatını yaşamışlar, bulundukları vasatın üstündeki bir hayat tarzına özenmemişler ve tevâzuu, alçakgönüllülüğü, az ile kanâat etmeyi ve zorunlu ihtiyaçları gidermekle yetinmeyi prensip edinmişler ve bu prensiplerini hiçbir mulahaza ile bozmamışlardır.

Bu yüzden, örneğin, Hz. Ömer radıyallahu anh, üstündeki eski ve yamalı aba ile Kudüs'ü fethetmeye

---

[45] -Meselenin genel çerçevesi budur. Ancak, her kuralın bir veya birkaç istisnası bulunduğu gibi, bazı özel hallerde bu te'viller doğru, bu iddialar gerçek de olabilirler.

gitmiş ve gözleri yalnız maddî ihtişamı gören düşmana karşı yeni ve bir parça şık bir elbise giymesi teklif edilince de şöyle demiştir:

"Allah teâlâ bizi İslâm dini ile güçlendirip şereflendirmiştir. Onun için biz, bu dini yaşamaktan başka bir şeyde güç ve şeref aramıyoruz."

Bu âlimler, kendilerini imam ve kılavuz zannederler. Halbuki dinde imam ve kılavuz olmak için yalnız ilim yeterli değildir. Bunun yanında, ilmi yaşamak ve dünyadan yüz çevirmek de lâzımdır. Bu şart ise, bunlarda mevcut değildir. Hz. İsa aleyhisselâm, bu kabil âlimler hakkında şunu söylemiştir:

"Kötü âlim, kuyunun ağzına düşen taş gibidir. Ne kendisi ondaki sudan içer, ne de başkalarının içmesine yol verir."[46]

Bir kısım âlimler de, ilmi yalnız dil ilmi olan sarf ve nahivden veya muâmele ilmi olan fıkıhtan ibaret zannederler. Onun için bunlar, bütün ömürlerini bu ilimleri tahsil etmek ve onlarda derinleşmek için sarf ederler. Bu da bir aldanıştır. Çünkü bu ilimler kalbi ıs-

46 - Günümüzde hiç ameli olmayan, hatta dinin orta direği olan namazı bile kıldıkları şüpheli bulunan bazı kimseler bazı çevrelerce din âlimi sanılırlar ve onların söz ve ictihadları büyük bir dikkatle takip edilir. Çünkü çoğu çevreler din âlimi olmak için dil uzunluğu ve çene kuvvetinin yeterli olduğunu zannederler. Halbuki, din âlimi olmak, her şeyden önce amel ve ibadet yönünden mazbut olmayı gerektirir.

lah eden, onun hastalıklarını gideren, kişiye Allah teâlâ'nın marifeti, muhabbeti ve haşyeti kazandıran ilimler değildir. Onun için, bu ilimleri müslümanlar da, müslüman olmayanlar da öğrenirler ve onları kendi dünya hayatları için kullanırlar. Bu ilimlerin mahiyeti bu olduğu için, yalnızca onları bilen kimselerde gerçek âlimlerin özellikleri oluşmaz ve bu kimselerde başkalarına da örnek olabilen amel ve takva görülmez.

Bu kimseler dinden bir şey öğrendikleri zaman, onunla amel etmeyi değil, gösteriş yapmayı akıllarına getirirler. Bu da onların kibrini arttırır ve onları helâket çizgisine getirir. Çünkü ilmin hakkı onunla amel etmektir. Gösteriş ve kibir ise, ilmi istismar etmek, kötüye kullanmak ve hakkını yemektir.

Bir kısım âlimler de Allah teâlâ'nın zat, sıfat ve fiillerini anlatan kelâm ilmini sırf tartışmak ve emsallerine üstün gelmek için öğrenirler. Bu yüzden bunlar, faydalı ve bir ölçüde zorunlu ve farz olan bu ilme felsefe, mantık, tabiî ilim gibi bir sürü gereksiz, ilgisiz ve kafa karıştıran unsurlar katmışlardır.[47] Halbuki, bu ilmi Kur'ân-ı Kerim ve sahih hadislerdeki bilgilerle sınırlandırmak ve o sınırlar içinde tutmak lâzımdır.

---

47 -Bunu yapanlar, filozoflar ve Mutezile gibi ehl-i sünnet harici âlimlerdir. Ancak, ehl-i sünnet âlimleri de bunlara cevap vermek zorunda kalınca, kendileri de aynı yolu izlemişlerdir. Nitekim, İmam Gazalî de uzun bir süre aynı yolu izlemiştir.

Çünkü ilâhiyâtı (kelâm ilminin konusu olan tevhid, nübüvvet ve haşrı) öğrenmenin yolu akıl değil, nakildir. Nakil ise, Kur'ân ve hadisleri rivâyet etmektir.

Bu kimseler, kelâm ilmine kattıkları yabancı unsurlarla onu büyük çapta İslâmî bir ilim olmaktan çıkardıkları gibi, bu ilmi ve bu ilimdeki delilleri öğrenmeden iman etmenin sahih ve geçerli olmadığını da ileri sürmüşlerdir.

Bu da kesinlikle doğru değildir. Çünkü Allah Resûlunun ashâbı bu ilmi bilmedikleri halde, bu ümmetin en hayırlı nesli olmuşlardır. Bunu bildiren Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Bu ümmetin en hayırlı nesli, benimle birlikte yaşayan mü'min nesildir."[48]

[Bazı âlimler de, kalbin sıfatları olan Allah korkusu, ümit, sabır, şükür, tevekkül, zühd, yakîn, ihlâs ve sıdk üzerinde yoğunlaştırdıkları vaazlar verir, konuşmalar yaparlar. Bunların yöntemleri doğrudur. Çünkü öncelikle bu imanî sıfatların kazanılması lâzımdır. Ancak bu kimseler, bu sıfatları kendi kalplerinde de oluşturmak için özel bir çaba sarf etmezler. Çünkü bu şeyleri konuşmanın onları kazanmak için yeterli olduğunu zannederler.] Bu da bir yanılgıdır. Çünkü bir şeyi yalnızca konuşmak, o şeyi kazanmak ve ona sahip olmak için yeterli değildir. Bu sebeple, ne hazine-

48 -Müttefekun aleyh

lerden bahsetmek fakiri zenginleştirir, ne de ilaçları saymak hastayı sağlığa kavuşturur. Kalp sıfatlarını saymanın durumu da budur.

Bazı âlimler de, dinleyicilerin anlayacakları sözlerle vaaz etmek gerekirken, kapalı, anlaşılmaz ve fakat heyecan uyandıran ve kulağa hoş gelen sözlerle vaaz ederler. Bunlar, şeriatın ölçülerine ters düşen "şath" türü sözler de söylerler.

Bu sebeple, bu kimseler faydalı olmazlar; aksine, çoğu zaman zararlı olurlar. Bunlar, dinleyenlerde sağlıksız ve dengesiz heyecanlar meydana getirirler ve gerçekleri yanlış anlamalarına sebep olurlar. Bunlar, dinleyenlerin kafalarındaki belirsizlikleri ve şüpheleri gidermek yerine, onlarda yeni belirsizlikler ve şüpheler oluştururlar. Bunlar, şer'î mânaları açıklamak için, fısk ehli şairlerin içki, işret, şehvet üzerine söyledikleri şiirleri de okurlar. Halbuki bu şiirler, ne o mânaları açıklarlar, ne de dinleyenlerde dinî duygular uyandırırlar. Onlar, tamamen şeytanî ve nefsanî arzuları harekete getirirler.

Bazı âlimler de, dinin her kavram için belirlediği ölçüleri gözetmeksizin, korku veya ümidi alabildiğine büyütürler. Bunlar korkuyu büyütünce, dinleyenleri Allah teâlâ'nın rahmetinden ümitsiz hale getirir ve onları ümit bağladıkları amellerden soğuturlar. Ümidi büyütünce de, günahların önündeki korku duvarını yıkar ve dinleyenleri âdeta günah işlemeye teşvik ve tahrik ederler. Bu kimseler, bu yaptıklarıyla

şeytanın yaptığı işi yaparlar. Çünkü şeytan da, ya aşırı korku veya aşırı ümit aşılayarak insanları din ve ibadet yolundan çıkarmaya çalışır.

Dördüncü kısım âbid'lerdir.[49] Bunlardan bir taife, farzlara değil, sünnet ve nafilelere önem verirler. Bu bir aldanıştır. Çünkü en önemli ibadet farzlardır. Allah teâlâ bir kudsî hadiste şöyle buyurmuştur:

"Kullarımdan öncelikli olarak istediğim ibadet, farzları yapmaktır ve onlardan en çok, farzları yapmaları sebebiyle râzı olurum."[50]

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şöyle buyurmuştur:

"Kimse Allah teâlâ'nın kendisine farz kıldığı amelden daha iyi bir amelle O'nun yakınlığını kazanamaz."[51]

Bu sebeple, farzlara önem ve öncelik vermek lâzımdır. Sünnetler ancak, farzlar yapıldıktan sonra anlam ve önem kazanırlar.

Sevapları sünnetlerin sevabından yetmiş kere da-

---

[49] -Âbid, kendini ibadete adamış kimse demektir. Zamanımızda bulunmayan bu tip kimseler, vaktiyle pek çoktuylar.

[50] -Buharî. Not: Buharî'nin metni şöyledir: "Kulum kendisine farz kıldığın amelden daha çok sevdiğim bir amelle bana yakın olmaz."

[51] -Buharî

ha çok olan farzlar, lâyıkı şekilde ifâ edildikleri takdirde, kurtuluş için yeterli bile olurlar.

Nitekim bir gün bir bedevî, gelip müslüman olmuş ve Allah Resûluna İslâmın farzlarının neler olduğunu sormuş. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, bunları açıklayınca da bedevî şöyle demiş: "Allah'a yemin ederim, ben O'nun farz kıldığı bu şeylerden ne fazlasını, ne de eksini yapmayacağım." Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da ona şunu söylemiştir:

"Bu sözüne bağlı kalırsan, iflah olursun."

Ameller ve hayırlar birbirinden üstündürler. Bu sebeple, daha üstün olanı bırakıp daha aşağıda olanı yapmak yanlıştır. Câhiller ve maksadı âhiret sevabı olmayan âlimler bu yanlışı irtikâp ederler. Câhiller bilmedikleri için, bu âlimler ise işlerine geldiği için bunu yaparlar.

Âbidlerden bir taife de, ibadetlerin edâsı sırasında gözetilmesi gereken zahirî şart ve edepleri zorlaştırdıkça zorlaştırırlar. Bu yüzden de ibadet ederken, tefekkür etmek ve kalp huzuru duymak yerine, bütün zihin ve dikkatlerini ibadetin şekli üzerinde yoğunlaştırırlar. Bunlar, bu gayretle ibadeti şekil yönünden oldukça iyi bir vaziyette yerine getirirler; fakat ibadetin özü, mânası ve gayesi olan tefekkür, düşünce ve kalp konstrasyonundan uzak olurlar. Bütün dikkatleri şekle âit ayrıntılar üzerinde yoğunlaştığı için, ibadetleri ruhsuz, tefekkürsüz ve şuursuz kalır. Bu şekildeki ibadetler ise, görünürdeki mü-

kemmelliğe rağmen, kalp ve nefsi ıslah etmek gücünden yoksundurlar. Bundan dolayıdır ki, bu kimseler, bu titiz ibadetlerine rağmen, kalp hastalıklarından, ahlâkî zaaflardan ve haramlara bulaşmaktan bir türlü kurtulamazlar.

Ashâbın yaklaşımında ise, bunların yaptıklarının aksini görüyoruz. Çünkü ashap, ibadetin zahirine taalluk eden ayrıntılarda nisbeten rahat davranırken, dinin özü olan haramlardan sakınma konusunda kendilerini yorarlardı.

Örneğin, Hz. Ömer radıyallahu anh, zahirdeki temizlikle yetinerek hıristiyan bir kadının kabındaki suyla abdest almış, fakat Allah teâlâ'nın haram ettiği bir işi yapmamak için, buna vesile olabilen bir sürü helâlleri de terk etmiştir. Öz ve tafarruât meselesi, yolların ayrıldığı önemli bir kavşaktır. Dinin hakikatini bilenler, onun özünü korumaya çalışırken, bundan habersiz olanlar tafarruâta öncelik verirler.[52]

---

[52] - Hiçbir namazı misvaksız kılmayacak kadar ayrıntılara önem veren bazı kimseler, nefs-i emmarelerine ve sahte gururlarına dokunan basit sebeplerden dolayı bir ömür boyu, din kardeşleriyle dargın durabilir ve sıla-i rahmi koparabilirler. Allah teâlâ'nın gayretine dokunan bu hal, bir namazda misvakı terk etmek kadar bile kendilerine ağır gelmez. Halbuki, Allah teâlâ, din kardeşleriyle barışık olmayı emrederek, "Mü'minler kardeştirler. Merhamet görmek isterseniz, kardeşlerinizle sulh ve barış içinde olun." (Hucurât, 10) buyurmuş, sıla-i rahmi koparanlar hakkında da, "Onlar hüsrandadırlar."(Bakara, 27), "Onlar için

Bunlardan bazıları da, niyet ve tekbir getirirken dikkatlerini toplamak için gayret gösterir ve namazın ciddiyetini bozacak derecede niyetlerini tekrarlayıp tekbirlerini yenilerler. Fakat namaza girdikten sonra, işleri bitmiş gibi, zihinlerini salıverir ve dikkatlerinin ipini çözerler. Halbuki, namaz niyet ve tekbirle başlayan ve ancak selâm verince biten bir bütündür.

Bu sebeple, onun başında gerekli olan dikkat, tefekkür ve kalp huzuru sonuna kadar da gereklidir. Ancak bu şeyleri vesvese haline getirmemek lâzımdır. Çünkü şeytan vesvese yoluyla, ibadet edeni boş şeylerle uğraştırıp asıl uğraşması gereken hususlardan uzaklaştırır.[53]

Bazıları da, Fatiha'yı şiddetli bir galgala, velvele ve zelzele ile okurlar. Fakat, harflerin okunuşuna bu kadar önem verdikleri halde, onların mânalarını düşünmek ve bu mânaları his ve duygu halinde yaşa-

lânet ve kötü akıbet vardır." (Ra'd, 25) buyurmuştur. Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm da şöyle buyurmuştur: "Birbirinizden kopmayın, birbirinize darılmayın, kardeş olun.", "Akrabalık Allah teâlâ'nın Arşına yapıştı ve, "Ey Allah'ım! Beni gözeteni gözet; beni bırakanı bırak." diye dua etti. Allah teâlâ da, "Duan kabul edildi." buyurdu."

[53] -Namaza dururken imama erken yetişmenin sevabı fazladır. Niyette vesvese yapmak, gecikmeye sebep olduğu için bu sevabı kaçırır. Tekbiri tam olarak getirdikten sonra bir daha tekbir getirmek ise câiz değildir. Çünkü bu, bağlanmış olan namazı bozmaktır. Namazı bozmak ise haramdır.

mak gibi asıl maksat olan hususlar için hiçbir gayret göstermezler. Bu da bir aldanıştır. Çünkü hiçbir zaman lâfız mânadan daha önemli değildir. Lâfız âlet, mâna ise gayedir. Lâfız zarf, mâna ise onun içindeki mektuptur. Zarfı özene bezene okuyup da, içindeki mektubu olduğu yerde bırakmak nasıl yanlışsa, Fâtiha'yı şeddeli, meddeli, kalkalalı velveleli okuyup da, "Bunun mânası nedir? Onu da düşüneyim." demeyen bir kimsenin yaptığı iş de öylesine yanlıştır.[54]

Bazıları da günde bir çok cüz' okurlar. Hatta yirmi dört saatte bir veya birkaç hatım indirenler de vardır. Fakat bunu çok sür'atli okudukları için, okuduklarının mânasını düşünme imkânını bulamazlar. Bu sebeple de, ne emir ve yasakları, farz ve haramları bildiren âyetler karşısında kendi kendilerini sorgularlar, ne de müjde ve tehdidler kapsayan, korku veya ümit taşıyan cümleler karşısında ruhî bir duyarlılık gösterirler. Fakat buna rağmen, Kur'ân'ı okuduklarını ve ondan zevk aldıklarını söylerler. Kur'ân'ı okudukları

---

54 -Cehennem kapısında durup ehl-i imanı oraya davet eden bazı modern kimseler, bu eleştiriden yararlanarak şöyle derler: "Ne okuduğunu anlamak için Kur'ân'ı Türkçe okumak ve ibadeti Türkçe yapmak lâzımdır." Bunların ariz ve amik savunmalarını dinleyenler zannederler ki, namazda okunan Fatiha, Tevrat kadar uzun bir metindir. Halbuki bu mübarek sûre yedi âyetten ibarettir. Her âyet de ya bir veya iki cümleden oluşur. Onun için bu sûreyi okuyup ezberlemek de, onun mânasını öğrenip akılda tutmak da çok basit ve çok kolaydır.

doğru değildir. Çünkü Kur'ân mânasız bir lâfız değildir. Bu sebeple, okurken onun mânasını da düşünmek lâzımdır. Ondan zevk aldıkları da doğru değildir. Çünkü insan mânasını bilmediği bir sözden zevk almaz. Aldığı zevk ise o sözün kendisine âit değil, onu terennüm eden sese âittir. Bundan dolayıdır ki, bu kimseler güzel sesli hafızları büyük bir neşe ile dinlerken, sesi güzel olmayanı dinlemezler. Halbuki ikisinin de okuduğu aynı Kur'ân'dır.[55]

Bazıları da çok oruç tutarlar. Bunların içinde bütün seneyi oruçlu geçirenler de vardır.

Fakat bunlar, bu şekilde oruç tuttukları halde, dillerini gıybetten, midelerini de haram gıdadan korumazlar.

Halbuki, gıybet ve haramı terk etmek sünnet olan oruçlardan çok daha önemli ve önceliklidir. Hatta bizzat oruç tutmanın hikmeti ve gayesidir.

55 - Bu eleştiri kendi sınırları içinde doğrudur. Ancak, Kur'ân'ı okumak için, her zaman onun mânasını bilmek veya düşünmek şart değildir. Hadis-i şerifte Peygamberimiz, Kur'ân okumanın asgarî sevabını açıklarken, bir harfe karşı on olan bu sevabın Kur'ân'ın mânasını bilmeyene ve düşünmeyene de verildiğini bildirmiştir. (Taç, 6/4) Bu itibarla, Kur'ân'ın mânasını bilmeden onu okumanın hiç faydasız olduğunu söylemek yanlıştır. Ancak, anlamadan okumak, kalbin ıslah olması açısından pek etkili olmadığı söylenebilir. Bugünkü kötü halimiz bunun şahid ve delilidir. İmam Gazalî'nin de vurgulamak istediği husus budur.

Bazıları da, her sene hac ve umreye giderler. Olabilir. İştiyak insanı çeker. Fakat, ne giderken, ne de dönerken kendilerini zulüm yapmaktan, haram yemekten, haksızlık yapmaktan, hukuk çiğnemekten korumazlar. Buna rağmen, sırf hac ve umreye gitmiş olmaktan dolayı kendilerini annelerinden doğmuş gibi günahsız ve sütten çıkmış kaşık gibi temiz zannederler. Bu da bir aldanıştır. Çünkü ibadetler, ısrarlı olmayan günahları götürdükleri gibi, ısrarlı olan günahlar da ibadetlerin sevabını götürürler.

Bazıları da sözde emr-i maruf ve nehy-i münker[56] yaparlar. Yani, iyiliği emreder, kötülükten nehyederler.

Fakat bunu yaparken, ne onun usul ve edeplerinin neler olduğunu bilirler, ne de bunları öğrenip bu işi usul dairesinde yapmak isterler. Çünkü o zaman bu işte nefislerinin payı ve hissesi kalmaz. Bunu kendi keyiflerince ve usulsuzca yaparken nefisleri hesabına büyük bir zevk duydukları halde, usulüne göre yaparlarsa, bu iş o zaman nefislerine sıkıntı ve azap verir. Çünkü o zaman istedikleri gibi bağıramaz, ithamda bulunamaz, saldıramazlar.

Aksine, sabırlı olmak, şefkat göstermek ve ölçülü davranmak zorunda kalırlar.

---

56 -Aklı lâfızda olan bir hoca, "Bu sözü 'nehy-i anil-münker' şeklinde yazmak lâzımdır." demesin. Çünkü bu deyim böyle de yazılıp okunabilir.

Bunlar bu işe nefis hesabına girdikleri için olumlu bir sonuç da alamazlar. Ne kimseyi ıslah edip yola getirebilir, ne de bu amelin sevabını alabilirler. Çünkü insanlar, ihlâs ile yapılmayan uyarılara alerji duyarlar ve onlara kulak asmazlar. Ama aldanmış kimseler, hiçbir fayda sağlamayan (bazen de büyük zararlar doğuran) bu işten büyük bir sevap kazandıklarını ve din için önemli bir vazife ifâ ettiklerini zannederler. Bu zan da bir aldanıştır.

Bazıları da, başkalarına karşı emr-i maruf ve nehy-i münker yaptıkları halde, kendilerine karşı bu görevin yapılmasına tahammül etmezler. Bu sebeple, kendilerine yöneltilen uyarıları dinlemezler ve böyle bir şey yapıldığı için kızıp darırırlar.

Bu hâl, bu kimselerin kendilerini kusursuz zannetmelerinden veya dehşetli bir kibre sahip olmalarından ileri gelir. Bu iki durum da helâk edicidir. Halbuki, hiç kimse, diğer bir kimseden daha az uyarılmaya, nasihat edilmeye ve emr-i maruf ve nehy-i münker yapılmaya muhtaç ve müstahak değildir. Kaldı ki, doğruları yaptırmak ve yaşatmak ve hataları düzeltmek ve önlemek için emr-i maruf ve nehy-i münker yapan kimseler, bu görevi en önce bizzat kendi nefislerine karşı yapmak zorundadırlar.

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, "Kendi nefsinle başla!" buyurmuştur.

Bazıları da gösterişe elverişli olan hayırlar için büyük servetler sarf ederler. Gösteriş yönü bulunma-

yan hayırlar için ise, mangır vermezler. Bu kimselerin bu şekilde yaptıkları masraflar riyâ ve gösteriş yüzünden zâyi olup gittiği halde, kendileri âhiretleri için büyük yatırımlar yaptıklarını zannederler. Bu zan da bir yanılgıdır. Çünkü bir amelin âhirette karşılığının bulunması için, o amelin âhiret için yapılmış olması lâzımdır. Âhiret için yapılan bir amelde ise gösterişin yeri ve ağırlığı yoktur.

Bu sebeple, niyeti âhiret sevabı olan bir kimse, mümkün mertebe görülmeyen ve farkına varılmayan, farkına varılsa da takdir edilmeyen amelleri ve hayırları tercih eder.

(Niyeti âhiret olmayan bazı kimseler de, gösterişe el verişli olan dost, ahbap ve cemaat çevresinde cömert ve hayır sever davranırlar. Buralarda kesenin ağzını iyice açar ve bönkürlük yaparlar. Fakat iyilikleri gizli kalacağı için, yakın akraba ve komşu çevresinde ve hatta kendi öz çocuklarına karşı cimri, gaddar ve medrhametsiz olurlar.)

Bazıları da, takva ve zühdün hakikatini yaşamak yerine, müttaki ve zâhidlerin kılık ve kıyafetlerini taklid etmekle yetinirler.

Bu sebeple bunlar sakal, sarık ve cübbeye verdikleri önemi haram ve şüpheli şeylerden sakınmaya vermezler.

Halbuki zühd ve takvanın hakikati sarık ve cübbe giymek değil, haram ve şüpheli şeylere karşı du-

yarlı olmak ve nefis arzusuyla hereket etmekten sakınmaktır.[57]

Bazıları da, görünürde dünyadan az şeye kanâat eder ve fakir hayatını yaşarlar. Fakat kalplerinde müdhiş bir riyâset (baş olma) hevesi ve sevdası var-

---

57 - Sakal bırakmak Hanefî mezhebine göre vacip, Şafiî mezhebine göre ise sünnettir. Bir amel bir mezhepte vacip, diğer bir mezhepte sünnet ise, adalete en yakın olan tutum, o amele sünnet üstü ve vacip altı bir değer vermektir. Bu amel, iki mezhepte de vâcip veya sünnet olan amellerden farklıdır. Bu amelin hükmü şudur: vâcip+sünnet: 2. Bu duruma göre, ne bu amele sünnet diyenler onu hafife alıp ihmal etmeli, ne de vâcip diyenler onu olduğundan fazla abartıp büyütmelidirler. Fakat, bu incelik bilinmediği için evvelki veya sonraki türden hatalar işlenir. Geçenlerde, sakallı bir genç sakalın vacip olup olmadığını bana sordu. Ben de mezheplerin görüşlerini açıkladım ve bu formülü söyledim. Genç adam, bunun üzerine bana şöyle dedi: "Ben, sakalın mutlak olarak vacip olduğunu biliyordum. Bu sebeple de, sakal tıraşı yapan berberlerin çok büyük bir günah işlediklerini ve bundan dolayı öldürülmeleri gerektiğini düşünüyordum." Hayret! Demek ki, bazı kimseler, sakal tıraş etmeyi öldürmeyi meşrulaştıracak kadar büyük bir günah olarak görmüşlerdir. Bu elebette ki yanlış bir görüştür. Fakat dinî samimiyet dinî cehaletle çiftleştiği zaman böyle canavarlar doğurur. Onun için, ne yapıp yapıp dinî ilimleri yaymak ve herkesi din adına yanlış düşünmeyecek ve hata yapmayacak kadar onu bilen bir seviyeye çıkarmak lâzımdır. O zaman, bir sakal, bir cübbe, bir sarık veya bir türban gördükleri zaman ödleri kopan taifenin de dinden ve dindarlardan korkmaları için bir sebep kalmaz. Gerçi şimdi de bunun için ortada ciddî bir sebep yok ya! Fakat o zaman, emniyet garantilenmiş olur.

dır. Halbuki riyâset hevesi mal hevesinden daha tehlikeli ve daha helâk edicidir. Çünkü kokuşmuş bir yaranın mikrop üretmesi gibi, riyâset hevesi de kibir, haset, riya, hakkı kabul etmemek, bâtıl için husumet etmek, hırçınlık ve huysuzluk yapmak, kırıcı ve yıkıcı davranmak gibi mikrop ve âfetleri üretir.

Beşinci kısım mal sahipleridir. Bunlar da kendi içlerinde birkaç kısımdırlar.

Bir kısmı, haramdan kazanıp hayırda sarf ederler. Ve bunu yaparken doğru bir iş yaptıklarını ve hayır sahibi müslümanlar arasına girdiklerini zannederler. Bu zan bir aldanmadır. Çünkü bu kimseler, haram kazanmakla Allah teâlâ'nın kendilerinden kızmalarına sebep olmuşlar ve tabir caiz ise, O'nunla aralarını açmış ve O'ndan uzaklaşmışlardır. Bu durumda bunların yapması gereken şey, tevbe edip zimmetlerindeki haram malı sahiplerine iâde etmek, sahipleri ölmüşse, vârislerine vermek, vârisleri de kalmamışsa onların adına bir hayır işinde kullanmaktır. Ancak bunu yapmak onlar için kesin olarak kurtulmak değildir. Çünkü kıyâmet gününde hak sahipleriyle yüzleşecekler ve bunların hak talepleriyle karşılaşacaklardır. Fakat bu dünyada iken pişmanlık duyup tevbe ettikleri ve haram malı sahiplerine iâde ettikleri veya onların niyetine hayırda kullandıkları için, Allah teâlâ'nın affına uğramaları muhtemeldir. Hakikat-i hal bu iken, aldanmış kimseler, haram maldan yaptıkları hayırların

kendi amel defterlerine geçtiğini sanır ve böylece şâkir zengiler derecesine çıktıklarını düşünürler. Kaldı ki, haram kazanç peşinde olan kimseler, genellikle riya, gösteriş ve şöhret temini gibi nefse âit mulahazalar bulunmadıkça hayır yapmazlar. Bu mülahazalarla yapılan işlere hayır işi demek de doğru değildir.

Bir kısmı, helâl mal kazanır ve ondan hayır işleri yaparlar. Ancak bunlar, daha önemli hayırlar varken, daha az önemli olanları, hatta bazen fuzulî sayılabilen şeyleri yaparlar. Halbuki bunlar, hayırların da derece derece olduklarını bilselerdi veya bilenlere sorup öğrenselerdi, daha önemli ve öncelikli olanları yapar ve daha çok sevap kazanırlardı.

Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm, ashâbına karşı saygı duyulmasını emrettiği bir hadiste bunun gerekçesini şöyle açıklamıştır:

"Biriniz, bir dağ kadar parayı hayırda sarf etse, ashâbımın sarf ettiği bir dirhemin sevabını alamaz."

Bu şundandır ki, ashap, dirhemlerini şiddetle ihtiyaç duyulan yerlerde sarf ederlerdi. Daha sonrakiler ise, çoğu zaman ihtiyaç derecesini önemsemezler ve nefislerinin tercihine uyarak infak yaparlar.

Kur'ân-ı Kerim'de de hayır için yapılan infaklara verilen sevapların farklı olduğu bildirilerek şöyle buyurulmuştur:

"Mallarını Allah yolunda infak edenlerin sevabı, tıpkı bir tane gibidir. Tane yedi başak çıkarır. Her ba-

şakta yüz tane vardır. Allah, dilediği ve râzı olduğu kimselerin sevabını daha da arttırır."[58]

Sevabı daha da arttırılan kimseler, mallarını daha önemli ve öncelikli olan hayırlarda kullananlardır.

[Bir kısmı, bir hayır yaparken önce bir toplantı düzenler ve yapacakları hayrı topluluk huzurunda ifşâ ederler. Bunu böyle yapmalarının sebebi ise, kendi nefislerini tatmin etmek, üstünlük zevkini duymak ve kendilerinden bahsettirmektir.] Aynı sebepten dolayı, bunlar gizlisi efdal olan sadaka gibi bir hayır yaptıkları zaman da, bunun için en çok muhtaç olanları değil, olayı anlatıp yayabilen tipten kimseleri seçerler. İsterler ki, bunlar kendilerini gittikleri her yerde övsün ve onların yaptığı iyiliği ulaştıkları herkese duyursunlar. Hayır işleriyle bu derece nefislerini tatmin etmeye çalışan bu kimselerin artık onlardan sevap ve âhirete âit bir karşılık beklemeye hakları olmaz.

[Bir kısmı, cimrilik yaparlar ve bu yüzden mallarını hayırda sarf etmezler. Buna mukabil, çok oruç tutar, gece namazı kılar ve Kur'ân-ı Kerim okurlar. Bunları yapınca da, kulluğun icaplarını yerine getirdiklerini düşünür ve hallerinden memnun olurlar.] Bunlar da aldanmışlardır. Çünkü bunlar için birinci derecedeki kulluk icabı mal infakında bulunmak, hayır işleri için para sarf etmek ve muhtaçları malî sıkıntıdan kurtarmaktır. Bu sebeple, bunlar bu türlü amellere

58 -Bakara, 261

yönelmedikçe Allah teâlâ'nın rızasını kazanamazlar. Çünkü O, bunlara mal verirken, malla ilgili görev de vermiştir. Bu görev ise, oruç tutmak ve kendini aç bırakmak değil, aç olanları doyurmak ve mal gerektiren hayırları yapmaktır.

Onun için Kur'ân-ı Kerim'de mal sahiplerine şöyle buyurulmuştur:

"Siz sevdiğiniz şeyden (maldan) infak etmedikçe, büyük sevabı kazanamazsınız."[59]

Fakat cimrilik bu kimselerin ruhlarına oturduğu için, onlar kesenin ağzını açmazlar. Bunun yerine, masrafsız ibadetlere yönelirler.

Bişr el-Hâfi'ye,[60] "Falan zengin çok oruç tutar, çok namaz kılar." demişler.

Bişr rahimehüllah şu karşılığı vermiş:

"Miskin, biçare! Kendisini fakirler gibi görüyor. Çünkü yaptığı ameller fakirlerin amelleridir. Onun durumundaki zenginlerin ameli ise, açları doyurmak ve muhtaçlara malî yardımda bulunmaktır."[61]

---

59 -Âl-i İmrân, 92

60 - Ayakkabı bulamadığı zaman yalın ayaklarla gezdiği için el-Hâfi denilen bu zat, önemli zâhidlerdendir. Bağdat'ta yaşamış ve hicrî 227 senesinde bu şehirde vefat etmiştir.

61 -Âlim bir kimse, bazı yanlışları düzeltmek için gıybete benzer sözler söyleyebilir. Ancak buna kin, garaz, nefsi tatmin gibi unsurlar katmaması lâzımdır. Aksi takdirde, bu kabil sözler de gıybet olurlar.

Bir kısmı da zekât dışında hayır yapmakla mükellef olmadıklarını zannederler.

Halbuki, ihtiyaç anında, mal sahipleri zekât dışında kalan çeşitli hayırlar yapmakla da mükelleftirler.

Onun için, Allah Resûlu Aleyhissalatu vesselâm şöyle buyurmuştur:

"Malda zekât dışında da hak vardır."[62]

Bu kimseler, zekâtın sevabını da çıkarmak için ne lâzımsa yaparlar. Çünkü, evvelâ niyetlerini hâlis kılarak onu en muhtaç ve en lâyık olan kimselere vermek yerine, kendilerine çok teşekkür eden, onları halk içinde öven ve bir şekilde onlara çıkar sağlayan veya hizmet eden kimselere verirler.

Sonra, zekâtı malın ortasından vermeleri gerekirken, en kötüsünü verirler.

Allah teâlâ, bu yapanları uyararak şöyle buyurmuştur:

"Malın kötüsünü seçip zekât niyetiyle vermeyin. Bilin ki, Allah zengindir."[63]

Zengin olan ise kötü malı kabul etmez.

Allah teâlâ da zengin olduğu için, zekât olarak verilen kötü malı kabul etmez.

---

62 -Tirmizî, Dârimî

63 -Bakara, 267

Altıncı kısım sufilerdir. Sufilik, kalbi ve ahlâkı ıslâh etme mesleği olmasına rağmen, çoğu sufiler kalplerini ihmal edip kalıplarını şekillendirmeye çalışırlar.

Bunlar bahçesini taş, diken, ayrık otları ve haşerat istilâsı altında bırakıp onun etrafına güzel bir duvar ve süslü bir çit ören adam gibidirler. Çünkü bunların da kalpleri dünya sevgisi, ahlâk zaafları ve nefis arzuları ile harap vaziyette iken, gerçek sufilere benzemek için, elbise, tesbih ve seccadelerine önem verirler; murakabe ehline benzemek için boyunlarını büker, gözlerini indirir ve seslerini alçaltırlar; gerçek vecd ehline benzemek için de "Allah" ismini duyunca bağırır ve vücudlarını titretirler.

Bunlar, kalplerinde duymadıkları bu mânaları kalıplarında göstermek ve bir çeşit sanat halinde icrâ etmek suretiyle Allah teâlâ'yanında mertebe kazanıp yükseleceklerini zannederler. Bunlar, kendilerini nefis mücâdelesi, riyâzet[64] ve kalp murakabesi yapmak, açık ve gizli her türlü günahtan sakınmak gibi zor işlerle yormazlar. Halbuki benzemeye çalıştıkları gerçek sufiler, bu işleri yapmışlardır.

Bunlar, haram ve şüpheli olan malları yemekten de çekinmezler. Çünkü çokları, alın teri döküp çalış-

---

64 - Riyâzet; az yemek, az uyumak, az konuşmak demektir.

mazlar, hazır geleni yerler. Böyle hazır gelen malda ise bin bir âfet vardır. Çünkü onun helâl bir kazancın mahsulu olup olmadığı belli değil, alanın onu almaya hak kazanıp kazanmadığı açık değil, sahibinin bir niyeti varsa, o niyetin alanda gerçekleşip gerçekleşmediği kesin değildir.[65]

Yeri kalp olan gerçek zühd ve takvayı kazanmadıkça bir kimsenin, zühd ve takva ehlinin kisvesini kullanması ve onlardan olduğu görüntüsünü vermeye çalışması câiz değildir. Çünkü bunu yapması halinde, hakkında lâyık olmadığı kanaatlar oluşur ve kılavuzluk ehliyeti bulunmamasına rağmen, bazı kimseler onu taklid etmeye ve onun söz ve hareketlerine uymaya çalışırlar.

Bu da onların helâk olmalarına sebep olur. Çünkü bir cahilin yaptıklarını yapmak veya söylediklerine uymak yanlış işler yapmak demektir.

Onun için bir deyimde şöyle denilmiştir:

"Karganın arkasında gidenin varacağı yer çöplüktür."[66]

---

65 -Âlimler şöyle demişlerdir: Bir kimse bir kimseyi âlim veya âbid veya muhtaç zannederek bu zandan dolayı ona bir sadaka verse, eğer o kimse gerçekten âlim, âbid veya muhtaç değilse, kendisine verilen sadaka ona helâl değildir.

66 -Günümüzde kimi müslümanlar, bu kabil cahil ve yetersiz kılavuzlar yüzünden yanlış işler yaparak hem kendilerine, hem umum müslümanlara, hem de bizzat İslâma zarar veriler.

Bu kimseler gerçek sufiler için de kötü reklâm olurlar. Çünkü bunların zaaf ve kusurlarını görenler, bu meslekteki bütün sufileri töhmet altına alırlar.

Bazıları da mânalarını bilmedikleri ve kalplerinde iz ve eserlerini duymadıkları halde, keşif, müşâhede, yakîn, şühud, vusul gibi kelime ve deyimleri dillerine dolar ve bunları dillerinde dolaştırınca hakikatlerine de ulaşmış olduklarını zannederler.

Bunlar bazen de, "şath" türü sözler söyleyerek imandan çok küfre yaklaşırlar.

Fakat kendi zanlarına göre, bu sözlerle yükselirler ve a'lâ-i illiyyîn'e (en yüksek mertebedekilerin derecesine) ulaşırlar.

Sufiler arasında öyleleri vardır ki, bir çiftçi, bir çoban, bir dokumacı iken, birkaç gün tekkeye kapanırlar; ondan sonra kendi gözlerinde büyüyerek hiç kimseyi beğenmez hale gelirler.

Onlara yıllarca ibadet etmiş âbidlerden bahsedilse, burunlarını kıvırarak, "Bunlar kendilerini yoran ücretlilerdir." derler.

Onlara yıllarca tahsil görmüş âlimlerden söz edilse, küçümseyen bir edâ ile, "Bunlar zâhir ilimle örtülmüş kimselerdir." derler.

Bunlar, verdikleri bu karşılıklarla kendilerinin amel basamağını aşıp hal makamına ulaştıklarını, ilmi de rivayet yoluyla değil, keşif ve ilham yoluyla alma derecesine çıktıklarını imâ etmeye çalışır-

lar.[67] İlim öğrenmeyen, huylarını düzeltmeyen, kalp murakabesi nedir bilmeyen ve olumlu hiçbir işe yaramayan bu aldanmışlar, bu tafraları satmak yerine, tevazu gösterip kendilerini ilim ve amel yoluna verse-

---

67 -Bunlardan bazıları, "Kalbim Rabbimden ilim alır." derler. Merhum üstad Bediüzzaman da, bu sözde hiçbir dinî sakınca yokmuş gibi, onu uzunca te'vil ve tefsir ederek haklı bulmaya çalışmıştır.

Arapların meşhur deyimiyle, "Rahvan atın da sürçmeleri vardır." Bizim gibi lagarlar hep sürçerler, fakat soylu at gibi olanlar da ara sıra sürçerler. Bir Risâle-i Nur talebesi bu satırları okursa, kesin olarak bana kızacaktır. Fakat ben, bu satırları vesile ederek ehl-i sünnet'in temel bir görüşünü tescil etmek istedim. Bu prensip şudur:

Masumiyet sadece vahiy ile desteklenenen peygamberlere mahsustur. Onların dışındaki herkes, az veya çok hata eder. İmam Mâlik rahimehüllah da bu prensibi şu sözüyle dile getirmiştir: "Herkesin bir kısım görüşeri kabul edilir, bir kısım görüşleri reddedilir. Ancak, Allah Resûlu bundan hariçtir." Buna mukabil, şiiler imamlarını, bir kısım sufiler de şeyhlerini masum kabul ederler. Bunlara göre bu zatlar ne günah işlerler, ne de hata yaparlar. Dinin gerçeğinde yeri olmayan bu anlayış yüzünden bu iki taife, büyüklerine peygamberlere ve hatta Allah teâlâ'ya mahsus olan sıfatlar nisbet ederler. Bunların menkıblerinde bunun çok örnekleri mevcuttur.

Yukarıdaki sözün yanlış olması ise şundandır: Bu sözü söylemiş olan kimseler, zahir ilme ihtiyaçları olmadığını, bu sebeple de bunu öğrenmediklerini, çünkü kalpleri doğrudan doğruya Allah teâlâ'dan ilim ve ilham aldığını söylemek istemişlerdir. Bunu söylemek ise, Kur'ân'ı, hadisi ve şeriati reddetmektir. Bu ise küfürdür.

lerdi, aldanmışlığın acı akibetinden kurtulurlardı.[68]

Bazıları da, Allah teâlâ'yı tanımadan ve O'nun için vâcip, câiz ve mümteni' olan hal ve sıfatları öğrenmeden önce, O'nu sevmekten bahsederler.

Bunlar eğer, bu sevgi hayallerinde Allah teâlâ'ya beşerî bir sıfat düşünürlerse yüzde yüz kâfir olurlar. Bunu düşünmeseler de, eğer O'na mutlak itâat göstermezlerse, o zaman da yalancı olurlar.

Çünkü Allah teâlâ'yı sevmek, herkesten daha fazla O'nu tazim etmek, O'na itâat etmek ve O'nun hatırını yükseltmek demektir.

Bir zat, şiir diliyle şöyle demiştir:

"Allah'a itâaatsızlık edersin ve buna rağmen,

---

68 -İmam Gazalî'nin bir kısım sufilerde tesbit ettiği bu aldanmışlık ve ham hayallık, diğer cemaatlerde de görülür. Bu sebeple, hiçbir ilim ve fazileti olmayan bir kimse, bir cemaata intisap eder ve beş altı gün gidip geldikten sonra, burnuna şeytanın üflemesiyle birden bire şişer ve kendisini bulutların üstünde zanneder. Artık hiç kimseyi beğenmez ve hiç kimseyi dinlemez. Azgınlaşır, şuna buna sataşır, gıybet eder, iftira eder, eleştirir. Doğru sadece onun bildiği ve yaptığı şeydir. Bereket versin ki, sufiler arasında da, diğer cemaatlerde de bu türlü ahmakların ve haşhaşilerin sayısı azdır. Çünkü Allah teâlâ, bu âlemde büyük akılları da, büyük akılsızlıkları da az yaratmıştır. Çünkü büyük akıllar çok yaratılsaydı, dünya onlarla cennete dönerdi; büyük akılsızlıklar da çok yaratılsaydı, dünya onlar yüzünden cehenneme dönerdi. Halbuki dünyanın ne cennet, ne de cehennem olmaması takdir edilmiştir.

O'nu sevdiğini söylersin. Yemin ederim, bu halin şaşılacak bir haldir. O'nu gerçekten sevseydin, O'na itâat ederdin. Çünkü seven, sevdiğine itâat eder. Bu, değişmez bir kuraldır."

Rabbini sevdiğini söylersin
Ve O'na karşı günah işlersin
İtâat edip yola gelmezsen
Kuru sevda sözünü neylersin

ISBN 975-290-628-1

